

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**GEÇİCİ KORUMA ALTINA ALINAN SURİYELİLERİN
DİNDARLIK DÜZEYLERİ VE BAŞA ÇIKMA
YÖNTEMLERİ**

**Hazırlayan
Harun ÇELİK**

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa ULU**

Yüksek Lisans Tezi

**Temmuz 2019
KAYSERİ**

GEÇİCİ KORUMA ALTINA ALINAN SURİYELİLERİN DİNDARLIK
DÜZEYLERİ VE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ

Harun ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

2019

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**GEÇİCİ KORUMA ALTINA ALINAN SURİYELİLERİN
DİNDARLIK DÜZEYLERİ VE BAŞA ÇIKMA
YÖNTEMLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Harun ÇELİK**

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa ULU**

**Temmuz 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Harun ÇELİK

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ii

Tez Başlığı: Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin Dindarlık Düzeyleri ve Başa Çıkma Yöntemleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 79 sayfalık kısmına ilişkin, 23/07/2019 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna (Ek 4) göre, tezin benzerlik oranı: %7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 23/07/2019

Adı Soyadı : Harun ÇELİK
Öğrenci No : 4030231552
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Psikolojisi
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman
Doç. Dr. Mustafa ULU

Öğrenci
Harun ÇELİK

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin Dindarlık Düzeyleri ve Başa Çıkma Yöntemleri” adlı yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

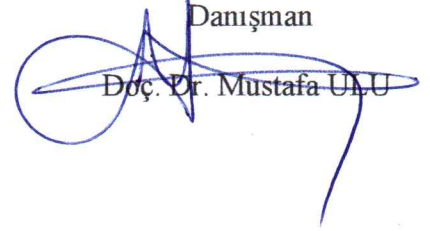
Tezi Hazırlayan

Harun ÇELİK

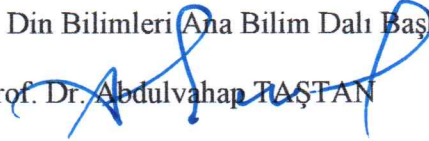
Danışman

Doç. Dr. Mustafa ULU

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Abdülvahap TAŞTAN

Doç. Dr. Mustafa ULU danışmanlığında Harun ÇELİK tarafından hazırlanan “Geçici Koruma Altına Alman Suriyelilerin Dindarlık Düzeyleri ve Başa Çıkma Yöntemleri” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

18/ 07/ 2019

JÜRİ:

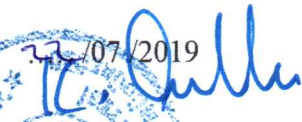
Danışman : Doç. Dr. Mustafa ULU

Üye: Doç. Dr. Ali KUŞAT

Üye: Doç. Dr. Behlül TOKUR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 22.07.2019 tarih ve30..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

22/07/2019

Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yapmama katkısı olanların ve teşekkür etmem gerekenlerin sayısı nihayetsizdir. Bu nedenle tezimi yazarken en fazla zorlandığım bölümlerden birisi de burası olmuştur. Geniş bir çerçeveden bakacak olursam, şuan başında bulunduğum bilgisayarın her parçasının keşfinde ve üretiminde emeği geçenlerden, bu ve benzeri cihazların kullanımı için en temel şart olması bir yana, bütün yaşamımızda hayati bir öneme haiz olan elektriğin üretim, iletim ve dağıtımında emeği geçen herkese kadar teşekkür etmem gerektiğini düşünmekteyim. Geniş çerçevede teşekkür etmem gerekenlerin sınırsız olması onları burada saymama engel olmaktadır.

Dar çerçevede ise öncelikle, yüksek lisans eğitimim süresince verdiği destek nedeniyle Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'na, eğitim ve araştırma altyapısını özveriyle sunan Erciyes Üniversitesi'ne (ERÜ), eğitim sürecimi takip eden ve yöneten ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne, eğitimime katkıda bulunan Felsefe ve Din Bilimler Ana Bilim Dalındaki tüm Öğretim Üyelerine ve çalışmalarımın büyük bölümünü gerçekleştirdiğim ERÜ İlahiyat Fakültesi'ne teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca farklı bakış açısı, bilimsel katkısı ve yakın ilgisiyle yardımını esirgemeyen; akademik hayatımda daima örnek alacağım danışmanım Mustafa ULU'ya ve savunma sınavımda yer alan Ali KUŞAT ve Behlül TOKUR'a çok teşekkür ederim. Bu tezin saha çalışmalarında önemli yardımlarını gördüğüm Ayhem ELHAVAŞ, Mahmud RAHİL, Abdullah ELZAIN, Abdulkadir ELHAVAŞ ile Kayseri Valiliği, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi ve Kayseri Spor ve Gençlik İl Müdürlüğü Gençlik Merkezi'ne özellikle teşekkür ederim.

Ayrıca hayatıma yön vermek için kullandığım çoğu değeri kendilerinden aldığım, katkılarını kelimelerle ifade etmemin mümkün olmadığı ebeveynime; çok sevdiğim kardeşlerime ve çalışmalarım süresince manevi bir destekçim olarak da sürekli yanımda olan; sabır, anlayış ve teşvikiyle çocuklarım Mustafa ve Zeynep'i ihmal etmeden bu çalışmaları yapmamı sağlayan eşime en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sonuç olarak, tüm bilim alanlarının olduğu gibi din psikolojisi bilim dalının da sadece irdelleyebildiği, yorum yapabildiği, anlamaya çalıştığı veya bir halden başka bir hale dönüştürebildiği, maddi ve manevi olguları var edene nihayetsiz teşekkür ederim.

Ayrıca belirtmek istiyorum ki, tezimde herhangi bir şeyin hatalı olması veya gözden kaçması ve ancak yayımlandıktan sonra fark edilmesi halinde, şahsım dışında hiç kimse sorumlu değildir.

Harun ÇELİK
Kayseri, Temmuz 2019

GEÇİCİ KORUMA ALTINA ALINAN SURİYELİLERİN DİNDARLIK DÜZEYLERİ VE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ

Harun ÇELİK

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2019
Danışman: Doç. Dr. Mustafa ULU

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacıların dindarlık düzeyleri, sıkıntılarla başa çıkma yöntemleri ve bunlar arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Suriyeli sığınmacıların dindarlık düzeylerini tespit etmek için kullanılan ölçeğe, daha önce geliştirilmiş İslami dindarlık ölçekleri psikometrik açıdan eleştirel bir yöntemle irdelenerek karar verilmiştir. Başa çıkma ölçeği olarak da dünya genelinde en yaygın ve güvenilir olarak kullanılan bir ölçek tercih edilmiştir. Bu ölçeklerle hazırlanan metin, tesadüfî örneklem yoluyla seçilen 269 gönüllü sığınmacıya anket tekniğiyle uygulanarak veriler toplanmıştır. Katılımcıların tamamı Kayseri ilinde yaşayan, 15 yaşın üzerinde, Müslüman ve geçici koruma altına alınan Suriyelilerdir.

Yapılan araştırma sonucunda, sığınmacıların dindarlıkları arttıkça daha işlevsel ve sorun (problem) odaklı başa çıkma yöntemleri kullandıkları görülmüştür. Dindarlık açısından; erkek olanların, bir işte çalışanların, yükseköğretim eğitimi alanların, savaş nedeniyle en az bir yakını kaybedenlerin anlamlı olarak ($p<0,05$) daha dindar; Türkiye’de beş yıldan daha uzun süredir kalanların ise anlamlı olarak daha az dindar oldukları görülmüştür. Başa çıkma yöntemleri açısından; erkeklerin, Türkiye’de kaldıkları süre iki yıldan daha az olanların, bir işte çalışanların, yükseköğretim eğitimi alanların, savaş nedeniyle kaybettiği yakını bulunan sığınmacıların işlevsel başa çıkma yöntemlerini anlamlı olarak daha fazla kullandıkları; 15-25 yaş aralığındakilerin ise işlevsel başa çıkma yöntemlerini pek kullanamadıkları sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de kalma süresi beş yıldan daha fazla olan, çalışmayan veya çalışamayan, Türkiye’ye sığınalı henüz iki yılı geçmeyen sığınmacıların dini ve psikolojik rehberlikle desteklenmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık Düzeyleri; Başa Çıkma Yöntemleri; Suriyeli Sığınmacılar.

LEVELS OF RELIGIOSITY AND COPING STRATEGIES AMONG REGISTERED SYRIAN REFUGEES

Harun CELIK

**Erciyes University, Institute for Social Sciences
Master's Dissertation, July 2017
Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa ULU**

ABSTRACT

In this dissertation; levels of religiosity, coping strategies and their relationship among registered Syrian refugees in Turkey are investigated. The scale used to determine the religiosity levels of the Syrian refugees is decided by examining the previously developed Islamic religiosity scales from a psychometric review perspective. As coping scale, a common and reliable worldwide scale is chosen. Data are collected by questionnaire technique using the text composed of the two scales applying to 269 voluntary refugees selected by random sampling. All of the participants are Muslim and Syrian refugees who are over 15 years old and living in Kayseri.

As a result of the research, it is observed that as the religiosity of refugees increases, they use more functional and problem-focused coping strategies. In terms of religiosity; men, employees, higher educated, those who lost at least one close relative in war are significantly ($p < 0.05$) more religious; while residing in Turkey for more than five years are found to be significantly less religious. In terms of coping methods; men, residing in Turkey in less than two years, employees, higher educated, and those lost a close relative in war use functional coping strategies significantly more than others; whilst, in fact, group of 15-25 ages use functional coping strategies rarely. In this context, it is concluded that refugees residing more than five years in Turkey, unemployed or unable to work, and residing in Turkey for less than two years are required to be supported in terms of religious and psychological counseling.

Keywords: Levels of Religiosity; Coping Strategies; Syrian Refugees.

İÇİNDEKİLER

GEÇİCİ KORUMA ALTINA ALINAN SURİYELİLERİN DİNDARLIK DÜZEYLERİ VE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ

Sayfa

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dindarlık ve Psikolojik Sağlık	5
1.2. Dindarlığın Ölçülmesi	12
1.3. Başa Çıkma Yöntemleri	17
1.4. Geçici Koruma Kapsamına Alınan Suriyeliler ve Sığınmacı Psikolojisi	22

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli	35
2.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri	36
2.3. Veri Toplama Araçları.....	37
2.3.1. Kişisel Bilgi Bölümü.....	37
2.3.2. Dindarlık Ölçeği	38
2.3.3. Başa Çıkma Ölçeği	39
2.3.4. Araştırmanın Hipotezleri	43
2.3.5. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi	44

3. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Dindarlık Düzeyleri Analizi.....	46
3.1.1. Cinsiyet ve Dindarlık	48
3.1.2. Yaş ve Dindarlık.....	49
3.1.3. Türkiye'ye Sığınılan Süre ve Dindarlık	49
3.1.4. Çalışma Durumu ve Dindarlık.....	50
3.1.5. Medeni Durum ve Dindarlık.....	51
3.1.6. Eğitim Durumu ve Dindarlık	52
3.1.7. Yakın Kaybı ve Dindarlık	53
3.2. Başa Çıkma Yöntemleri Analizi.....	54
3.2.1. Cinsiyet ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	57
3.2.2. Yaş ve Başa Çıkma Yöntemleri	58
3.2.3. Türkiye'ye Sığınılan Süre ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	60
3.2.4. Çalışma Durumu ve Başa Çıkma Yöntemleri	63

3.2.5.	Medeni Durum ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	65
3.2.6.	Eğitim Durumu ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	66
3.2.7.	Yakın Kaybı ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	68
3.3.	Dindarlık ile Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişki	70
3.3.1.	Dindarlığın İbadet Boyutu ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	73
3.3.2.	Dindarlığın İnanç Boyutu ve Başa Çıkma Yöntemleri.....	74
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		74
KAYNAKLAR		80
EKLER.....		95
ÖZGEÇMİŞ.....		100

KISALTMALAR VE SİMGELER

<u>Kısaltma/Simg</u>	<u>Anlamı</u>
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
ERÜ	Erciyes Üniversitesi
KBÇÖ	Kısa Başa Çıkma Ölçeği
BÇSÖ-KF	Başa Çıkma Ölçeği Stilleri Kısa Formu
BM	Birleşmiş Milletler
TSSB	Travma sonrası stres bozukluğu
ANOVA	Analyses of Variance
SS	Standart Sapma
α	Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı
β	Regresyon katsayısı
t	Test istatistiği
R^2	Açıklama katsayısı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Yapıldığı ülkelere göre dindarlık ile mutluluk arasındaki ilişkiyi gösteren araştırmalar.....	11
Tablo 1.2 Müslüman topluluklarda kullanılan dindarlık ölçekleri.....	14
Tablo 1.3. Ruh sağlığını etkileyen etmenler.....	32
Tablo 2.1. Dindarlık ölçeği madde ve boyutları.....	38
Tablo 2.2. Başa çıkma ölçeğinin farklı sürümleri için boyutları.....	40
Tablo 2.3. Başa çıkma ölçeği madde ve boyutları.....	42
Tablo 3.1. Sığınmacıların demografik değişkenlere göre dağılımı.....	45
Tablo 3.2. Dindarlık ölçeği maddelerinin puan değerleri.....	47
Tablo 3.3. Dindarlık ölçeği boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	48
Tablo 3.4. Cinsiyete göre dindarlık düzeyleri	48
Tablo 3.5. Yaşa göre dindarlık düzeyleri.....	49
Tablo 3.6. Türkiye'ye sığınılan süreye göre dindarlık düzeyleri.....	50
Tablo 3.7. Çalışma durumuna göre dindarlık düzeyleri.....	51
Tablo 3.8. Medeni duruma göre dindarlık düzeyleri.....	52
Tablo 3.9. Eğitim duruma göre dindarlık düzeyleri.....	52
Tablo 3.10. Yakınını kaybetme durumuna göre dindarlık düzeyleri.....	54
Tablo 3.11. Başa Çıkma Ölçeği boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	54
Tablo 3.12. Başa Çıkma Ölçeği boyutları arasındaki korelasyon.....	56
Tablo 3.13. Cinsiyete göre başa çıkma yöntemleri.....	57
Tablo 3.14. Yaş aralıkların göre başa çıkma yöntemleri.....	58
Tablo 3.15. Türkiye'ye sığınılan süreye göre başa çıkma yöntemleri.....	61
Tablo 3.16. Çalışma durumuna göre başa çıkma yöntemleri	63
Tablo 3.17. Medeni duruma göre başa çıkma yöntemleri.....	65

Tablo 3.18. Eğitim durumuna göre başa çıkma yöntemleri.....	66
Tablo 3.19. Yakınını kaybetme durumuna göre başa çıkma yöntemleri.....	69
Tablo 3.20. Dindarlık boyutları ile başa çıkma boyutları arasındaki korelasyon.....	72
Tablo 3.21. İbadet için çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları.....	74
Tablo 3.22. İnanç için çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları.....	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Mahudin vd. (2016) tarafından geliştirilen İslami dindarlık modeli.....	16
Şekil 1.2. En fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkeler.....	23
Şekil 1.3. Türkiyedeki Suriyeli sığınmacı sayısının yıllara göre değişimi.....	25
Şekil 2.1. Araştırma modelinin şeması.....	36

GİRİŞ

Seyyar bir satıcı olan Tarık el Tayyib Muhammed Buazizi'nin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle 17 Aralık 2010'da henüz 26 yaşında iken kendisini ateşe vermesi Tunus, Libya, Mısır, Yemen gibi Arap ülkeleriyle birlikte Suriye Arap Cumhuriyeti'nde de ortaya çıkan iç karışıklıkların ilk kıvılcımını oluşturmuştur. İç karışıklık ve çatışmaların şiddetlenmesi üzerine ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve ilk olarak 2011 yılının Nisan ayında Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı, çatışmalar son bulmadığından dolayı her geçen yıl sürekli artmıştır. Sığınma amacıyla gelenlere sınır kapılarının kapatılmaması nedeniyle Türkiye'de geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacı sayısı 13 Haziran 2019 itibarıyla 3.613.644'ü bulmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma, 2019, www.goc.gov.tr). Bu insanların salt göç nedeniyle yaşadıkları; toplumlarıyla olan coğrafi ve kültürel bağlarının kopması, göç sonundaki belirsizlik, işsizlik ve istihdam zorluğu, geride kalan aile fertleriyle yeniden bir araya gelme ile ilgili endişeler, dil öğrenme, kültürel uyum sağlama zorlukları gibi sıkıntıların (Kirmayer vd. 2011:961) yanında iç karışıklık esnasında fiziksel yaralanma, yakınlarının ölümüne veya yaralanmalarına şahit olma, tecavüz, işkence, tutuklanma, soykırım gibi psikolojik travmatik olaylar (Nicholl ve Thompson 2004:353) da yaşamaları birçoğunun sürekli olarak çeşitli başa çıkma yöntemlerine başvurmalarını zorunlu hale getirmiştir.

Suriye halkının büyük bir bölümünün Sünni Müslüman oldukları bilinmektedir (Şenzeybek 2013:470). Türkiye'ye sığınanların da ekserisi Sünni Müslümandır. Bir dine müntesip olan insanların çoğu, dinlerinin etkisini gündelik hayatlarında ve davranışlarında da yaşamaktadırlar. Geçici koruma altına alınan Suriyelilerin ekserisinin Müslüman olmaları hasebiyle İslam'ın göç etmek zorunda kalma durumu ile zorunlu göçe neden olan ve göç sonrası karşılaşılan sıkıntılara yaklaşım tarzının sığınmacıların gündelik hayatlarına, davranışlarına ve hayata bakış açılarına yansımaları ihtimali

yüksektir. Nitekim İslam'ın ilk dönemlerinde de vuku bulmuş olan zorunlu göçler, İslam literatüründe *muḥacir* ve *ensar* kavramlarının oluşmasını sağlamış, hem sığınmacılara hem de ev sahiplerine düşen vazifeler belirlenmiş (et-Tevbe, 9/100), göç etmek zorunda kalanlar teselli edilmiş (el-Âl-i İmrân 3/195; en-Nahl, 16/110) dolayısıyla psikolojik sağlıklarını koruyucu önlemler de alınmıştır.

Diğer taraftan İslam'ın tüm Müslümanlar açısından da hayatı ve ölümü anlamlandırması (el-Mülk 67/2), travmatik olayları birer imtihan olarak görmesi (el-Bakara 2/155, el-Âli İmrân 3/186), yaşanan sıkıntılara sabredilmesi ve durumun kabullenilmesini sağlayarak müntesibini rehabilite etmesi (el-Bakara 2/45, 112, 131, el-Âli İmrân 3/17, 120, 125, en-Nîsa 4/81, er-Râ'd 13/30, el-İbrâhim 14/12, el-Kasas 28/54, el-İnsan 76/12.), Allah'ın yardımıyla her türlü sıkıntıyla başa çıkmanın mümkün olduğunu bildirmesi (el-Bakara 2/286) dini ile bütünleşmiş insanlarda psikolojik iyi oluşa vesile olmaktadır (Özcan 2019b:134).

Her ne kadar İslam'ın ilk dönemlerindeki zorunlu göç ile aynı mahiyette olmasa da Suriyelilerin zorunlu iç karışıklıklar nedeniyle en fazla sığındıkları ülke olan Türkiye, Suriyeli sığınmacılara hiçbir zaman kapısını kapatmamış; Anadolu insanı ev sahipliğini göstererek ensar bilincine oldukça yaklaşmıştır. Nitekim maddi imkanları çok iyi olmasa da Anadolu milleti Dünya genelindeki Suriyeli sığınmacıların %64'üne tekabül eden 3,6 milyonuna ev sahipliği yapmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, Situation Syria Regional Refugee Response, 2019, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>). Üstelik Suriyeli sığınmacıların en fazla göç ettikleri ülke olmasına rağmen en az uluslararası yardım alan ülke Türkiye'dir. Yapılan yardımlarda Türkiye, Lübnan ve Ürdün'ün oldukça gerisindedir (Saleh, Aydın, ve Koçak 2018:457). Türkiye sığınmacı başına Lübnan ve Ürdün'den 6 altı kat daha az uluslararası yardım almıştır.

Bu tezin konusunu Müslüman Suriyeli sığınmacıların İslam dini ile bütünleşme seviyeleri olan dindarlık düzeylerini ölçme, dindarlık düzeyleri ile sıkıntılarla başa çıkmada izlenen yol ve yöntemler arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını belirleme oluşturmaktadır. Bu tezde, göç etmek zorunda kalan ve Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin “dindarlık düzeyleri nedir?, hangi başa çıkma yöntemlerini kullanmaktadırlar?, dindarlık düzeyleri ile başa çıkma yöntemleri arasında bir ilişki var

mıdır?, farklı dindarlık düzeylerinde olmaları farklı başa çıkma yöntemlerini kullanmalarına neden olmakta mıdır?, dindarlık düzeylerinin artmasıyla daha etkin ve işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanılmakta mıdır?” sorularına cevaplar aranmaktadır.

Göç etmek zorunda kalan sığınmacıların birçoğu; göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası oldukça ağır sıkıntılarla karşılaşmışlar ve bu durum, ruh sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Bu ağır sıkıntıların başında sığınmacıların önemli bir kısmının ya kendilerinin ya da yakınlarının fiziksel veya ruhsal şiddete maruz kalmış olmaları gelmektedir. Sığınmacılar şiddetten kaçarken toplumsal statülerini ve sosyal çevrelerini kaybetmekte, kaçış esnasında birçok sorunla karşılaşmakta, bazen uzun mesafeleri yürüyerek kat etmek zorunda kalmakta, hakkında neredeyse hiç bilgi sahibi olmadıkları hedef yerlerine doğru yol alırken yetersiz beslenerek, bazen uzun süre beklemek zorunda kalarak ve sağlıksız koşullar altında ilerlemektedirler. Tüm bu sıkıntılara, güvenli bir ortama kavuşma ümidiyle katlanan sığınmacıların umdukları ortamı bulamamaları durumunda yaşadıkları hayal kırıklıkları veya yerleştikleri yerlerdeki işsizlik, kültürel uyum, dil, sağlık hizmeti gibi önemli sorunların oldukça yıkıcı psikolojik sorunlara sebebiyet verme kapasitesi mevcuttur (Kirmayer vd. 2011:961).

Bu tezin amacı Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları, psikolojik rahatsızlıklara sebebiyet verebilme kapasitesi bulunan sorunları belli başlıklar altında sınıflandırmak; bu sorunlarla nasıl başa çıktıklarını irdelemek; sorunlarla başa çıkmada Müslüman dindarlığını ölçmek için daha önce geliştirilen dindarlık ölçekleriyle sığınmacıların dine bağlılık düzeylerini öğrenmek ve son olarak sorunlarla başa çıkmada dindarlığın nasıl bir etkisinin bulunduğunu belirlemektir.

Bu çalışmada, dindarlığın sıkıntılarla başa çıkmada olumlu bir etkiye sahip olduğu varsayılmaktadır. Nitekim İslam dini, çoğu sığınmacının yaşadığı sorunlar için, hatta aile ve sosyal çevrelerini de kaybetme gibi ağır sorunlar için de, sığınmacılara teselli veren ve sorunlarla başa çıkmada kendilerine yardımcı olan bir istinat noktası temin etmektedir. Böylece İslam dininin psikolojik sorunlarla başa çıkmada sığınmacıları işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanmaya teşvik ettiğini gösteren yeni bir araştırmanın literatüre kazandırılması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de yaşayan 3,6 milyon Suriyeli sığınmacının, fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması ve ekonomik sorunlarının giderilmesinin yanında eğitim, dil, sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözüm yollarının da ele alınması gerekmektedir. Özellikle psikolojik sorunların ve çözüm yollarının belirlenmesi için yapılacak araştırmalara büyük bir ihtiyaç vardır. Bu konulardaki araştırmalara duyulan ihtiyaç ve yapılması gereken araştırmaların önemi açık iken, oldukça elverişli bir araştırma alanı da mevcutken, ilgili literatür tarandığında din psikolojisi alanında Suriyeli sığınmacılar üzerine yapılmış araştırmaların çok az olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar (Özcan 2019b; Sağır 2014, 2018) *dini* başa çıkma yöntemleri üzerine odaklanmışlardır. Bu çalışmada ise özel dini başa çıkma yöntemleri yerine tüm başa çıkma yöntemleri ölçülmekte ve dindarlığın dine yönelmeye olduğu kadar işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanmaya da öncülük ettiği hipotezi savunulmaktadır. Nitekim her Müslüman başa çıkma yöntemi olarak sadece dini kullanmamaktadır ki zaten İslam dininin tevekkül, şükür ve sabır ile birlikte sıkıntılarla etkili ve işlevsel bir şekilde mücadele etmeyi, başa çıkmaya uğraşmayı teşvik eden bir yapısının bulunduğu da açıktır.

Ayrıca diğer çalışmalara nispeten Suriyeli ortaokul öğrencileri, ergenler, kadınlar gibi belirli bir grubu esas almayan, kamp yerine toplumun her kesimindeki Suriyelilere ulaşılan en fazla katılımcının yer aldığı araştırmalardan biri olması da bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu araştırma literatürdeki önemli eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunmaktadır.

İlgili literatür taranmış, sığınmacıların dindarlık düzeylerini veya başa çıkma yöntemlerini belirlemeye yönelik yapılmış herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle zorunlu göçü yaşayan sığınmacı veya mültecilerin durumu oldukça özel olmakla birlikte, genel anlamda dindarlık düzeyleri, başa çıkma yöntemleri ve göçmen/sığınmacı psikolojisini irdeleyen araştırmalara ise ilgili bölümlerde yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde dindarlık ve düzeyleri ile başa çıkma ve yöntemlerinin kuramsal ve kavramsal değerlendirmeleri yapılmış, ayrıca sığınmacı psikolojisi ve Suriyelilerin genel durumu irdelenmiştir.

1.1. Dindarlık ve Psikolojik Sağlık

Bilim ve teknolojinin özellikle 20. yüzyılla birlikte hızlı bir ilerleme sürecine girmesiyle Batı’lı araştırmacılar dindarlığın bilim ve teknik karşısında dayanamayacağını düşünmeye başlamışlardı (Leuba 1916). Nitekim Batı’lı bilim insanlarına göre din ile bilim birbirlerinin karşısındaydılar. Bilim sadece deney ve gözleme dayanan somut bilgileri kabul ederken dini, manevi veya soyut bilgileri -bu bilgiler sınanabilir olmadıkları için- reddediyordu. Aynı anda, aynı toplumda dindarlık ile bilimselliğin birlikte gelişmelerine onlara göre imkân yoktu. Dolayısıyla birinin ilerlemesi ötekinin gerilemesine zemin hazırlayacaktı. Bilim ve teknolojinin ciddi mesafeler almaya başladığı açıkça görüldüğüne göre dindarlığın da gerilemesi ve hatta 21. yüzyıl başlarına kadar yok olması kaçınılmazdı.

20. yüzyılın önemli araştırmacılarından biri olan Freud da *The future of an illusion* isimli eserinde (Freud 1928) dinin bir yanılsamadan ibaret olduğunu, insan ruhu üzerinde mantıksız (rasyonel ve akılcı olmayan) ve nevrotik etkilerinin bulunduğunu savunmuştur. Bilimde de yanılsamaların bulunduğunu iddia edenlere ise şiddetle karşı çıkmış, aslında bilimde yanılsama olduğunu savunmanın bir yanılsama olduğunu belirtmiştir. Yine dinin, hayatın değerini azalttığını; gerçek dünya görüşünü, insanın aklını tehdit eden bir kuruntu şekline dönüştürerek bozduğunu iddia etmiştir. Ancak dindarlığın ruh sağlığı üzerindeki etkileri hakkındaki bu görüşlerin tamamı ampirik araştırmalardan uzak, klinik tecrübelerine ve şahsi görüşlere dayanan düşüncelerdir.

Dindarlığa karşı bu olumsuz tutumun nedenlerinden biri; Lukoff, Lu, ve Turner'e (1992) göre çağın bu önemli araştırmacıları ile onların psikiyatrik rahatsız olan hastaları arasındaki dindarlık uçurumudur. Her ne kadar dindarlığa karşı olumlu tavır sergileyen Carl G. Jung gibi psikiyatrlar bulunsa da psikolog ve psikiyatrların büyük çoğunluğu hastalarına nispeten çok daha az dindardırlar. Hastaların klinik uygulamalar esnasındaki dini sorularına cevap verememektedirler. Dolayısıyla kendilerini hastalarının yerine koyamamakta ve hastaların dini inanç ve tavırlarını anlamakta zorlanmaktadırlar. Bu profesyonellerin dini bilgi ve düşüncelerinin hastalarının kendilerine sundukları bilgilerden öteye gitmediği durumda, dindarlık hakkındaki görüşlerinin de ana kaynağını psikiyatrik rahatsızların bilgi ve tavırlarının oluşturması pek normal olacaktır. Psikiyatrik hastaların ruh sağlıkları ile dindarlıkları arasındaki ilişkiyi irdeleme maksadıyla yapılan araştırmalar içerisinde dindarlığın, hastalıklarla başa çıkmada (Tepper vd. 2001), intiharı ve uyuşturucu kullanımını azaltmada etkili olması (Koenig 2009:286) gibi olumlu taraflarının bulunduğu sonucuna varan çalışmaların yanında; dinin gerçek olmaması durumunda kaybedecekleri daha fazla şeyleri bulunduğu için dindar insanların daha fazla kaygılı olmalarına neden olması (Krause ve Wulff 2004:51) gibi olumsuz tarafları olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur. Dolayısıyla dini görüşünü sadece hastaların dindarlığı üzerine temellendiren profesyonellerin dini görüşleri de tutarlı ve sağlıklı bir şekilde gelişmemekte, ön yargılardan oluşmaktadır. Bu araştırmacılar, hastalarının şahsi tavırları ile yaşadığı toplumun dini algılama şeklinin hastanın dindarlığına olan etkisini nazara almadan, tutarsızlık ve olumsuzlukları hastadan bağımsız olarak dindarlığın yapısında veya özünde görmelerinde pek bir isabet bulunmamaktadır.

Beden veya ruh sağlığı yerinde olmayan bir hastanın tedavi sürecinde yer alan profesyonelin; hastanın dindarlığını yok saydığı, bu dindarlığın bilimsel bir yönünün bulunmadığını hastaya karşı savunduğu durumda hastanın kendisini kötü hissedeceği, değerlerinin küçümsendiği kanaatine varacağı ve tedaviye olumsuz cevap verme ihtimalinin artacağı açıktır. Diğer bir ifade şekli ile, dini ve manevi yönden gelişmiş veya bu konularda eğitim almış, hastanın manevi olarak neler hissettiğini anlayabilen profesyonelin; hasta ile manevi konularda konuşmasının hastaların genel sağlıklarını korumada olumlu etkisi bulunduğu (Hart vd. 2003), doktor ile hasta arasındaki samimiyeti geliştirdiği (Best, Butow, ve Olver 2014), doktorlara hastanın dini

inançlarını etkileme imkanı verdiği (Padela vd. 2012) yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak dini konuşmaların hastalar üzerindeki olumlu etkilerinin ortaya konulmasına rağmen profesyoneller, dini ve manevi konuları hastalarıyla pek de konuşmadıkları görülmektedir (Best, Butow, ve Olver 2016).

Diğer taraftan, maddi varlığı olmayan; dolayısıyla varlığı, tutarlılığı ve doğruluğu sınanamayan bilginin karşısında şiddetli bir şekilde duran araştırmacıların büyük çoğunluğu aslında, araştırmalarını doğrudan maddi varlıklar üzerinde yapmış insanlar da değildirler. Maddenin, madde dışındaki yönünü reddedenler bunun felsefesini oluşturmaya çalışırken veya bu alanda öne çıkarken; aslında maddenin bizzat kendisiyle, maddeler arası etkileşimlerle ilgili kuramlar oluşturan bilim insanları ise maddenin test edilemeyen yönlerini reddetmek yerine, bu yönlerin bulunup bulunmadıklarıyla ilgilenmekten uzak durmuşlar veya maddenin sadece maddeden ibaret olmadığını kabul etmeye daha meyilli olmuşlardır (Ecklund ve Park 2009:277). Fizik bilimi, maddenin mahiyetiyle doğrudan ilgilenen, belirli bir düzenle gerçekleşen maddeler arası etkileşimi kuramsallaştıran en önemli bilim alanıdır. Marie Curie, Albert Einstein, Rosalind Franklin gibi önemli fizikçiler İlah varlığını kabul etmektedirler. Teknolojik gelişmelerin daha merkezinde yer alan bu araştırmacıların bilim ve teknolojiye verdikleri yönün de büyük bir etkisiyle olsa gerek ki madde haricinde sınanamayan olguları reddeden araştırmacılara rağmen dindarlık üzerinde beklendiği kadar önemli bir düşünüş meydana gelmemiştir. 1970’li yıllar dindarlık oranının en düşük seviyelerine indiği yıllar olmakla birlikte bu oran ancak %70 civarına kadar (Johnson ve Grim 2013:9-80) düşebilmiştir.

Bugünkü perspektiften bakıldığında, dindarlıktaki düşünülen ve beklenen gerileme durumunun dünyada olduğu gibi Batı âleminde de gerçekleşmediği görülmektedir. 20. yüzyılın, dindarlığın görülebileceği son çağ olacağı iddia edilmişken bugün dünya üzerinde bir dine veya manevi değerlere inanan insanların oranı %90 civarındadır. İlahi, yaratıcı bir gücün varlığına inanmayanların oranı %10’larda (Johnson ve Grim 2013:9-80) kalmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, her ne kadar İlah’ın insanlar tarafından ortaya konulduğunu iddia eden araştırmacılar bulunsalar da (Durkheim 2005; Freud 2006), bir yaratıcının bulunmadığını savunmak için herhangi bir gerekçenin bulunmamasıdır. Bilim ve teknolojiye ilerlemeler bir İlah’ın bulunmadığına dair deliller getirmemektedirler. Aksine İlah’ın varlığına dair ipuçları da içermektedirler.

Dolayısıyla aslında bilim ve teknoloji iddia edilenin aksine dinin bir alternatifi değil, üstün bir İlah'ın varlığını anlamada insanlara bir yardımcıdır. Dindarlık oranlarının düşmemesinin nedenlerinden biri olarak bilimin bu yardımcı etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

Teknoloji her ne kadar henüz son çağlarda gelişmiş ve İlah'ı anlamada yardımcı oluyor olsa da dindarlığın insanlık tarihi kadar uzun bir maziye sahip olduğu, taş devrinde Çin'deki insanlar tarafından gerçekleştirilen ritüel (Smart ve Denny 1999:26) veya Anadolu'da inşa edilen Göbekli Tepe gibi mabet (Norenzayan 2013:119) tarzı kalıntılar göz önüne alındığında, bilimsel olarak güçlü bir şekilde savunulabilir. İnsanı, varoluşundan itibaren birlikte süre getirdiği dindarlığından koparacağının ve dindarlığı yok edeceğinin en güçlü şekilde savunulduğu, dindarlığın en büyük rakibi olarak görüldüğü bilim ve teknoloji, en ileri olduğu dönemde dahi; dindarlık aslında ciddi denebilecek bir ölçüde azalmamıştır. Dindarlığın en etkili varoluş mücadelesi verdiği 20. yüzyıldan da başarılı bir şekilde çıkması dindarlığın insanın doğasında bulunduğunu ve insandan ayrılmasının oldukça zor olduğunu göstermektedir. O halde dindarlığın bu kadar uzun bir tarih boyunca, bu kadar yüksek orandaki insan nüfusu için önemli olmasındaki sebeplerin neler olduğu sorusu akla gelmektedir. Bu çalışmada diğer sebeplerden ziyade dindarlığın insana önemli bir başa çıkma yöntemi sunduğu tezi savunulmaktadır. Şöyle ki; insan inşa, icat, tamir etme ve vücut verme konularında oldukça acizdir, oldukça zayıf bir iradeye sahiptir. Diğer taraftan, insan müdahale ve idare edemediği, engelleyemediği birçok sıkıntıyla karşılaşmaktadır. Her an başına gelme ihtimali bulunan bir trafik kazasını engelleyemediği gibi, maruz kalma ihtimali olduğu yüzlerce hastalığın her birine karşı önlem alma iradesini de gösterememektedir. Dolayısıyla sıkıntılarıyla başa çıkmak için, yaşayacağı sıkıntılara engel olabilecek veya yaşadığı sıkıntıları anlamlandırabilecek üstün bir gücün varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç insanları dindarlığa yönlendiren sebeplerden biridir.

Farklı alanlarda olduğu gibi din psikolojisi alanında da dindarlığı ölçmek için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda dindarlığın tekdüze ve basit bir yapısının olmadığı, aksine; bilişsel, duygusal, davranışsal, sosyal ve fizyolojik gibi oldukça karmaşık boyutlar içerdiği ortaya konulmuştur. Örneğin Hill ve Hood (1999), 17 farklı kategoriye ayırdığı 125 değişken ile dindarlığı ölçeklendirmişlerdir. Bu çalışmalara rağmen psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda dindarlık ile psikolojik sağlık

arasındaki ilişkinin pek de irdelenmediği söylenebilir. Bunun önemli nedenlerinden biri olarak din psikolojisi çalışmalarının uluslararası düzeyde *sadece belirli dergilerde* yayımlanması ve psikologların da bu dergilere çoğunlukla yabancı olmaları gösterilebilir. Diğer taraftan psikoloji alanında dindarlığın ölçülmesi ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda daha çok dindarlık ile önyargı arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Örneğin Allport (1950), bir insanın ne kadar dindar olup olmadığına önem vermek yerine, insanları dini olarak olgunlaşan ve olgunlaşmayan olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Daha sonraları ise ölçeklendirmeden uzak bir şekilde katılımcıları, dini yaşayanlar ile dini kullananlar sınıfına ayırmış ve dini yaşayanların dini kullananlara nispeten daha az önyargılı davrandıkları hipotezini test etmiştir. Psikologların dindarlık çalışmaları buna benzer şekilde devam etmiş, dindarlığın sağlık üzerindeki doğrudan veya dolaylı etkileri üzerine ise çalışmalar yapılmamıştır. Fakat son zamanlarda bu akım değişmeye ve dindarlık ile ruh sağlığı arasındaki ilişki irdelenmeye başlanmıştır.

Dindarlık ile psikoloji arasındaki ilişkinin daha bilimsel olarak incelenmesi ve tıp ile psikoloji alanlarındaki en önemli dergilerde yayımlanması ancak son çeyrek yüzyılda başarılabilmektedir. Tıp alanındaki bu ilk araştırmaları yapan öncü araştırmacılar Jeffrey S. Levin, David B. Larson ve Harold G. Koenig olmuşlardır (Moreira-Almeida, Lotufo Neto, ve Koenig 2006:244). Bu araştırmacılar dindarlık ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için araştırmalarını, toplumun her kesiminde yer alan insanlar ile sadece tıbbi hastalıkları bulunan yetişkinler üzerinde yapmışlardır. Daha sonraları bu alanda yapılan çalışmalar ciddi şekilde artmıştır. Araştırmacıların büyük çoğunluğu dindarlığın ruh sağlığı ve hastalıkların tedavisi üzerinde olumlu, sadece az bir kısmı ise olumsuz etkisi olduğunu savunmaktadır (Roger ve Hatala 2018:34).

İlah bilinci, birçok toplumda dinin temelini oluşturmaktadır. Dini inanç, ibadet ve ilişkiler insanın huşu içerisinde olmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Huşu diye isimlendirdiğimiz İlah'a yakın olma duygusu, daha iyi bir ruh sağlığına neden olsun veya olmasın, dindar insan için ehemmiyetli bir motivasyondur (Kass vd. 1991:209). Bu duygunun daha iyi bir ruh sağlığına sebebiyet verdiğine inanmak için ise yeterince çalışma mevcuttur.

Kaufman (1981) ve Kirkpatrick (1995), çocukların ebeveynlerinin kendilerini muhafaza ettiklerini düşünmelerine benzer şekilde, insanların da İlah'ın kendilerini muhafaza

edeceğini ve çektikleri sıkıntılar ne olursa olsun Cennette sona ereceğini kabul etmelerinin, strese karşı güçlü bir mukavemeti insanlara sağladığını belirtmektedirler. Bu insanlar gündelik yaşamlarını da daha konforlu idame ettirmektedirler. İlah'ın muhafaza eden olması inancı insanların maruz kaldıkları psikolojik stres ve yalnızlığı daha düşük düzeyde yaşamalarını sağlamaktadır. Benzer şekilde, İlah'a yakınlık duygusunun, ruh sağlığının önemli göstergelerinden biri olduğunu kabul eden birçok araştırmacı da mevcuttur. Bunların önde gelenleri arasında, muhafaza edici İlah inancının; daha az depresyona ve daha yüksek özgüvene sebebiyet verdiği sonucuna varan (Maton 1989), yalnızlık hissinin daha az yaşanmasını sağladığını belirten (Kirkpatrick, Kellas, ve Shillito 1993), daha büyük sosyal olgunluk sağladığını savunan (Hall ve Edwards 1996, 2002) ve bireye daha fazla psiko-sosyal yetkinlik sunduğunu, sorunlarıyla daha etkili başa çıkmasında yardımcı olduğunu belirten (Pargament vd. 1988) araştırmacılar sayılabilir.

Dindarlığın hayatı anlamlandırmada yardımcı olduğunu (Ross vd. 2008), hastaların yaşadığı depresyon ve kaygıyı azalttığı (Kandasamy, Chaturvedi, ve Desai 2011), hastalara umut verdiğini ve bu umudun kronik kanser hastalıklarıyla başa çıkmada olumlu bir etkisinin olduğunu (Ai, Rollman, ve Berger 2010) gösteren çalışmalar da yapılmıştır. Ayrıca Giaquinto vd. (2011), Parkinson hastalığı için; Saffari vd. (2014) ise hemodiyaliz hastaları için dini inançların önemli olumlu yanlarının olduğunu ortaya koymuşlardır.

Diğer taraftan dindarlığın hastalara olumsuz etkisi olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur. Ancak bu akım gün geçtikçe zayıflamaktadır. Nitekim son 15 yıl göz önüne alındığında dindarlığın hastalıklarda olumsuz etkileri olduğunu savunan (Gall vd. (2009) tarafından göğüs kanseri olan kadınların düşük dindarlık düzeyinden yüksek dindarlık düzeyine geçmeleri durumunda uyumlarını kötü etkileyen manevi şüpheler yaşayabileceklerinin savunulduğu araştırma gibi.) çalışmalar bir elin parmaklarını geçmemektedir.

Tek başına birey ile İlah arasında yer bulan ve bu ikisi dışında farklı bir etkisi bulunmayan bir din anlayışı, birçok dinde bulunmamaktadır. Aksine, dini inanç ve pratikler; bireyin günlük yaşamında da yer bulan, hayatını anlamlandıran, nasıl yaşayacağını, neler yapması gerektiğini belirleyen bir yapıdadırlar. Dolayısıyla

dindarlığın hem fiziki hem de psikolojik sağlığı etkileyen yönleri mevcuttur. Örneğin din, bedeni kutsal sayarak gündelik yaşamında dindarın fiziki sağlığına dikkat etmesini sağlayabildiği gibi hayatı anlamlandırarak psikolojik açıdan da dindara iyi oluş sağlayabilmektedir.

Dindarlık bireylerin bulundukları sosyal çevrede kendilerine bazı manevi hedefler belirlemelerini ve bu hedefler doğrultusunda çalışmalarını da temin edebilmektedir. Bu manevi hedeflere odaklanan bireyler hayatlarının en sıkıcı dönemlerinde dahi bu sıkıcılığa takılıp kalmayarak hedeflerinin peşinden gidebilmektedirler. Dolayısıyla bu insanlar daha az stres yaşamaktadırlar. Emmons, Cheung, ve Tehrani (1998) yaptıkları çalışma ile manevi hedef ve motivasyonu olan insanların daha büyük amaçları olduğunu, hayattan daha fazla tatmin olduklarını ve daha huzurlu hissettiklerini gösteren olumlu psikolojik etkilerin varlığını ortaya koymuşlardır. Ayrıca dindarlık ve manevi motivasyonun daha iyi bir ruh sağlığını gösterdiği (Drumm vd. 2014), aile ilişkilerinin daha düzenli olmasını sağladığı, alkol ve uyuşturucu kullanımını azalttığı (Donahue 1985) da daha önce ortaya koyulmuştur.

Dindarlık sayesinde insanların daha mutlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Rizvi ve Hossain (2017) yaptıkları çalışmada mutluluk ile dindarlık arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Huzur, yaşam kalitesi, hayattan tatmin olma gibi durumlar ile ruhsal ve duygusal konforu sağlayan duygularla bağlantısını kurdukları mutluluğun dindarlık ile olumlu artan bir ilişkisi olduğunu, dindarlığın mutluluğu olumlu olarak etkilediğini, bu alanda 1996-2015 yılları arasında dünya genelinde yapılan araştırmaları (bkz. Tablo 1.1) inceleyerek ortaya koymuşlardır.

Tablo 1.1. Yapıldığı ülkelere göre dindarlık ile mutluluk arasındaki ilişkiyi gösteren araştırmalar

Ülke	Toplam Çalışma	Sonuç	
		Olumlu İlişki	İlişki Yok
Birleşik Krallık	14	8	6
Kuveyt	12	12	0
Amerika Birleşik Devletleri	9	8	1
İran	6	6	0
Hindistan	4	4	0
İsrail	4	4	0
Pakistan	3	3	0
Lübnan	2	2	0

Avusturalya	2	2	0
Katar	2	2	0
Mısır	2	2	0
Güney Kore	1	1	0
Cezayir	1	1	0
Suudi Arabistan	1	1	0
Kanada	1	1	0
Habeşistan	1	1	0
Türkiye	1	1	0
Almanya	1	0	1
Singapur	1	1	0
Filistin	1	1	0
Toplam	69	61	8

1.2. Dindarlığın Ölçülmesi

Dindarlık; oldukça fazla boyuttan oluşan, birçok bilim alanında kendine yer bulabilen bir olgudur. Psikoloji bilim alanında yapılacak çalışmalarda anlamlı kabul edilebilmesi için de oluşturulan dindarlık modelleri mevcuttur (Ulu 2014:29-61). Worthington'ın (1988) sunduğu modelde dindarlığın etkisindeki insanların dünya hayatında; bir otoritenin rolü, kutsal metin veya doktrinler, dini topluluklarla ilgili normlar olmak üzere üç başlıkta dinin etkisinde kaldıklarını savunmuştur. Worthington'a göre bu üç etki genel olarak tüm dinlerde mevcuttur. İnanan bir insan dini değerlerini, inançlarını ve uygulamalarını yerine getirdiği ölçüde dindardır (Worthington vd. 2003). Daha dindar insanlar, hayatlarını dini kurallara göre yaşamaya daha meyillidirler (Shukor ve Jamal 2013:69). Worthington'un modeli Hristiyanlık dini normlarına göre geliştirilmiştir. Dini bağlılık, dini organizasyonlara üyelik, dini aktivitelere katılım ile dindarlığa, maneviyata, ahlaka karşı tutum değişkenlerine bakılarak ölçülmüştür. Hristiyanlık ve Musevilik için bu modelin geçerliliği güçlü bir şekilde savunulabilse de Müslümanlık için modelin tam olarak anlaşıldığı savunmak mümkün değildir (Himelfarb ve Esipova 2016:252).

Genel anlamda ölçmeye dayalı ampirik din psikolojisi çalışmalarının da daha çok Hristiyan topluluklarda yapıldığı savunulabilir (Yablon, Francis, ve Robbins 2014:74). İslam ise birçok yönden diğer dinlere benzese de birçok yönden de diğer dinlerden oldukça farklıdır (Abu-Raiya ve Pargament 2011:93). Daha önce yapılan çalışmalar, diğer dinler üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen verilerle yapılan genellemelerin İslam dinine uygulandığı durumda doğruluğu yüksek sonuçların elde

edilemediğini ortaya koymaktadır. Geliştirilen İslami dindarlık ölçeklerinden bir kısmının da psikometrik açıdan kaliteli olduklarını söylemek zordur (Jana-Masri ve Priester 2007:177).

Katılımcıların dindarlık düzeylerini en iyi şekilde tespit etmek için nelerin yapılması gerektiğine dair daha önce birçok araştırma yapılmıştır. Araştırmacıların bir kısmı bu tespiti yaparken doğruluğu yüksek olan ölçme tekniklerinin kullanılması gerektiğini savunurken diğer bir kısmı ise katılımcılara doğrudan hangi dine mensup olduklarının, kendilerini dindar olarak tanımlayıp tanımlamayacaklarının sorulması ve buna göre hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Ahrold ve Meston 2010:191).

Dindarlığın gerçekten oldukça karmaşık bir terim olduğu açıktır. Dindarlık üzerine yapılan güncel araştırmalara bakıldığında dindarlığın ya insanların mensup oldukları dinlerin değerlerine ne ölçüde katıldıkları ya da insanların yaşamlarını dini değerlere göre ne ölçüde yaşadıklarının bir göstergesi olarak alındığı görülmektedir (Saroglou 2009; Whitley 2009). Bu iki yaklaşım dindarlık düzeylerini ölçmek için geliştirilen ve psikometrik açıdan anlamlı ölçeklerin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda geliştirilmiş önemli ölçekler arasında Allport ve Ross'un (1967) geliştirdiği Dini Yönelim Ölçeği (Religious Orientation Scale), Batson ve Schoenrade (1991) tarafından geliştirilen Arayış Ölçeği (Quest Scale), Glock ve Stark (1965) tarafından geliştirilen Glock-Stark Dindarlığın Boyutları Ölçeği (Dimensions of Religiosity Scale), Altemeyer ve Hunsberger'ın (1992) oluşturduğu Dini Tutuculuk Ölçeği (Religious Fundamentalism Scale) ve Francis ve Stubbs'ın (1987) hazırladığı Hristiyanlığa Yönelik Dini Tutum Ölçeği (Attitudes toward Christianity Scale) sayılabilir. Bu ölçeklerin psikolojik açıdan oldukça değerli oldukları ve dinin karmaşık yapısını anlamakta oldukça yardımcı oldukları kabul edilmekle birlikte bu ölçeklerin tamamının Batı dünyasında geliştirildiği de açıktır (Mahudin vd. 2016:110). Oysa modern bilim her dinin kendi şartlarında değerlendirilmesi, genellemelerden kaçınılması, değerlendirmelerin özelde yapılması gerektiğini hatta örneğin psikiyatri alanında artık hastalıklardan değil hastadan bahsetmek gerektiğini, yani hastalığa mahsus değil hastaya özel tedavi yöntemlerinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan İslami dindarlık ölçeklerine bakıldığında, bu ölçekleri İslam inançları göz önüne alınarak geliştirilip geliştirilmediklerine göre ayırmak gerekmektedir.

İslami dindarlığı ölçmek için geliştirilmiş ölçekler daha önce yapılan eleştirel araştırmalarda, *teorik açıklık, örneklemenin temsil kabiliyeti, doğruluk, geçerlilik, genellenebilirlik* açılarından irdelenmiş, ölçeklerin kuramsal olarak anlamlı ve doğruluğu yüksek oldukları ancak uygulama ve tahmin geçerliliklerinde soru işaretlerinin bulunduğu belirlenmiştir (bkz. Tablo 1.2). İslami dindarlık ölçeklerinden bir kısmı Hristiyan inancına göre geliştirilen ölçeklerden uyarlanmışken bir kısmı da dini bir nazar yerine motivasyon ve tecrübelerin seküler psikolojik yönleri kullanılarak hazırlanmıştır (Abu-Raiya ve Pargament 2011; Mahudin vd. 2016). Dünya genelindeki İslami ölçeklerde olduğu gibi ülkemizde de dindarlığı ölçme amacıyla yapılan çalışmaların şablonları henüz Batı'ya aittir. Bu nedenle, dindarlığın ölçülmesine ve değerlendirilmesine yönelik girişimlerde metodoloji açısından özgünlük sorunu bulunmaktadır (Subaşı 2004:99). Türkiye'de dindarlığın tespiti üzerine yapılan araştırmalar daha çok dini hayatın gözlemlenmesine dayanmaktadır. Şablonu Batı'ya ait olsa da Türkiye'deki değerlerin esas alındığı ve bu değerlerin metodolojik bir çerçevede ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilkinin Mehmet Taplamacıoğlu (1962) yapmıştır. Yapılan diğer çalışmalar ise Erdoğan Fırat (1977), Ünver Günay (1978/1999), Recep Yaparel (1987), Münir Koştaş, Kayhan Mutlu (1989), M. Emin Köktaş ve Mustafa Arslan'a (2004) aittir. Dindarlığın ölçülmesi için yapılan bu çalışmalarda Lenski, Glock, King ve Hunt gibi araştırmacıların yaptıkları çalışmalar ve bulgularından faydalanılmıştır (Subaşı 2004:100; Yoğurtçu 2009:15).

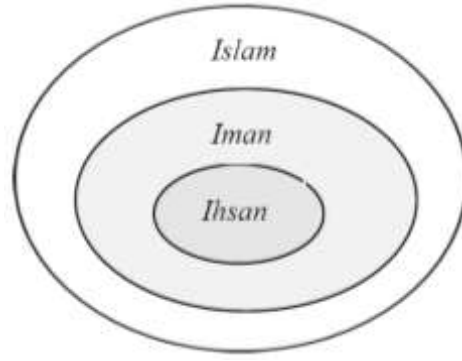
Tablo 1.2 Müslüman topluluklarda kullanılan dindarlık ölçekleri

Ölçek	Özellikler	Değerlendirme
İslami Tutumlar Ölçeği (Attitudes Toward Islam Scale) (Sahin ve Francis 2002)	23 madde. Cronbach alfa, $\alpha = 0,90$ İngiltere Birmingham'daki 381 Müslüman gence uygulanmıştır.	Gençlere uygulanmıştır, diğer insanlara genellenebilirliği sınanmamıştır. Bir Hristiyanlık aracı ya da Batı'lı yapı Müslüman topluma uyarlanmıştır.
Müslüman Dindarlık Ölçeğinin Beş Boyutu (Five Dimensions of Muslim Religiosity Scale) (El-Menouar 2014)	22 madde. 5 faktörünün α değeri 0,64 ile 0,90 arasında değişmektedir. Alman şehirlerinde yaşayan 228 Müslümana uygulanmıştır.	Orthopraxis boyutunun güvenilirliği düşüktür. Bir Hristiyanlık aracı ya da Batı'lı yapı Müslüman topluma uyarlanmıştır.
Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi Dindarlık Ölçeği (International Islamic	10 madde. $\alpha = 0,92$ 195 Olgunlaştırma merkezi	Kamu hizmeti verenlere uygulanmıştır, diğer insanlara genellenebilirliği sınanmamıştır. Maddeler arasındaki farklar

University Malaysia Religiosity Scale) (Mahudin vd. 2016)	çalışanına, 183 Üniversite akademik ve idari personele ve 315 Üniversite çalışanına uygulanmıştır.	yeterince belirgin değildir.
İslami Akaid Mutaassıplığı (Islamic Doctrinal Orthodoxy) (Ji ve Ibrahim 2007)	8 madde. $\alpha = 0,90$ 381 Endonezya Müslüman Üniversitesi öğrencisine uygulanmıştır.	Bir Hristiyanlık aracı ya da Batı'lı yapı Müslüman topluma uyarlanmıştır.
İslami Dindarlık Ölçeği (Islamic Religiosity Scale) (Tiliouine, Cummins, ve Davern 2009)	11 madde. İbadet boyutu $\alpha = 0,77$. Dini Fedakârlık boyutu $\alpha = 0,62$ 2 909 Cezayirli Müslümana uygulanmıştır.	Kavramsal yapısı belirsiz. Yapı geçerliliğine dair kanıt yok.
İslami Dindarlığın Bilgi ve İbadet Ölçümü (Knowledge-Practice Measure of Islamic Religiosity) (Alghorani 2008)	100 madde. $\alpha = 0,92$ Amerika Birleşik Devletlerindeki 211 Müslüman lise öğrencileri	Tespit ve tahmin kabiliyetine dair kanıt yok. Çok fazla madde var.
Müslüman Dini Tutumlar Ölçeği (Muslim Attitudes Toward Religion Scale) (Wilde ve Joseph 1997)	14 madde. $\alpha = 0,93$ 50 İngiliz Müslümana uygulanmıştır	Bir Hristiyanlık aracı ya da Batı'lı yapı Müslüman topluma uyarlanmıştır.
Müslüman-Hristiyan Dini Yönelim Ölçekleri (Muslim-Christian Religious Orientation Scales) (Ghorbani vd. 2002)	9 madde. α değeri yok 178 İran Üniversitesi öğrencisi	Bir Hristiyanlık aracı ya da Batı'lı yapı Müslüman topluma uyarlanmıştır.
Müslüman Gündelik DüNDARlığı Belirleme Ölçeği (Muslim Daily Religiosity Assessment Scale) (Olufadi 2017)	21 madde. 3 boyut için α , 0,76 ile 0,82 arasındadır. İki Nijeryalı üniversiteden 368 ve 160 Müslüman öğrenci	Sadece dini davranışların dışsallaştırılmasına odaklanmıştır.
Müslüman Deneyimsel Dindarlığı (Muslim Experiential Religiousness) (Ghorbani vd. 2014).	15 madde. $\alpha = 0,90$ Tahran civarındaki İranlı 627 üniversite öğrencileri	Dindarlıktan ayrı bir olgu olan Maneviyatı ölçer.
Müslüman Dindarlık Ölçeği (Muslim Religiosity Scale) (Koenig vd. 2014)	13 madde. $\alpha = 0,64$ Sudi Arabistan'da 310 diyaliz, İran'da 1879 kanser hastası	Güvenilirliği nispeten düşük. Cinsiyet farkı ölçüm sonucunu etkileyebilir.
İslami Dindarlığın Psikolojik Ölçümü (Psychological Measure of Islamic Religiousness) (Abu Raiya vd. 2008)	59 madde. 7 boyutun α değeri 0,77 ile 0,97 arasındadır. İsrail ve Amerika Birleşik Devletlerindeki 25, 64 ve 340 Müslüman öğrenci	Çok fazla madde. Uygulanabilirliği, güvenilirliği ve geçerliliğinin kanıtlanması için daha fazla sınanması gerekir.
İslam Dindarlığı Ölçeği (Religiosity of Islam Scale)	19 madde. İnanç boyutu $\alpha = 0,66$. İbadet	İnanç boyutunun güvenilirliği düşük, küçük örneklem küçük

(Jana-Masri ve Priester 2007)	ve Davranış boyutu $\alpha=0,81$ 71 Amerikalı Müslüman	ve kavramsal yapısı kavramı belirsiz.
-------------------------------	---	---------------------------------------

İslami dindarlık ölçekleri geliştirilirken Batı’da yapılan çalışmaların referans alınmasına bir istisna olarak Mahudin vd. (2016) tarafından geliştirilen ölçek gösterilebilir. Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi Dindarlık Ölçeği ismi verilen ölçek geliştirilirken Cibril hadisi (Buhârî, İmân, 37) olarak da bilinen; Hz. Muhammed’in yanına, yabancı ama üzerinde yolculuk alameti bulunmayan birinin gelmesi, Peygamber’e sırasıyla İslam’ın, İman’ın ve İhsan’ın ne olduğunu sorması, aldığı cevapları tasdik ettikten sonra oradan uzaklaşması ve İslam Peygamberinin gelen zatın Cebrail olduğunu, kendilerine *dinlerini* öğretmek maksadıyla geldiğini anlattığı olay esas alınmıştır. Mahudin vd. bu hadise dayanarak Şekil 1.1’deki gibi İslami dindarlığın üç seviyesinden bahsedilebileceğini iddia etmişlerdir.

Şekil 1.1. Mahudin vd. (2016) tarafından geliştirilen İslami dindarlık modeli

“Bedeviler: «İman ettik.» dediler. De ki: «Siz henüz iman etmediniz, fakat henüz iman kalplerinizin içine girmemiş olduğu halde «İslam’a girdik» deyin. Eğer Allah’a ve peygamberine itaat ederseniz, size amellerinizden hiçbir şey eksilmez; çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, merhamet edendir.” (el-Hucurât, 49/14) gibi ayetlere bakıldığında da bu ölçekte belirlenen düzeylerin Müslümanlar için güvenilir bir şekilde uygulanabileceği kanaati oluşmaktadır. Çünkü bu ayet ve Cibril hadisinden İslam’ın İman’dan daha geniş bir çerçevede olduğu, İslam’dan İman’a sonrasında da İhsan’a doğru bir yükselmeden bahsedilebileceği anlaşılmaktadır. Bu minval üzere geliştirilen ölçeğin uygun olduğu düşünülmeyle birlikte, yine de henüz oldukça yeni olan bu ölçek ile

yapılacak çalışmaların sonuçlarını da beklemek daha kesin yorumlar yapabilmek adına yararlı olacaktır.

1.3. Başa Çıkma Yöntemleri

Baş a çıkma, stres kaynaklarının neden oldu ğ u psikolojik sıkıntılara gösterilen tepkilerden oluşmaktadır. Bu tepkiler mücadele etme şeklinde olabilece ğ i gibi tepkisiz kalma ya da sıkıntılarla birlikte yaşamayı kabullenme yoluyla baş a çıkmaya çalış ma şeklinde de olabilmektedir. Dolayısıyla baş a çıkma yöntemi her zaman olumlu sonuçlar vermeyebilece ğ i gibi bazı durumlarda da sıkıntılı durumu daha vahim bir hale dönüştürebilmektedir. Menninger'e (1963) göre stres; kendine hâkim olmaya çalışarak, mizah yaparak, ağlayarak, lanet okuyarak, övünerek, olay hakkında konuşarak azalabilir. Ancak bunların da orantılı olması gerekir. Aksi takdirde aşırı ve uygun olmayan şekilde gösterilen bu davranışlar işlev bozukluğu ve dengesizlik olarak da algılanabilir.

Baş a çıkma çalış malarında en yaygın olarak kabul gören çalış malar dan biri Lazarus ve Folkman'ın (1984) baş a çıkma modelidir. Bu modelde baş a çıkma; *tehdidin algılanması*, tehdide karşı gösterilecek *tepkinin tasarlanması* ve tasarlanan *tepkinin icrası* aşamalarından oluşmaktadır. Baş a çıkma genellikle, bilişsel ve davranışsal yöntemleri içerecek şekilde, *sorun ve duygu odaklı baş a çıkma yöntemleri* (Folkman ve Lazarus 1985) olmak üzere iki sınıfta irdelenmektedir. Sorun odaklı baş a çıkma daha çok strese neden olan kayna ğ a yöneliktir ve bu kayna ğ ın ortadan kaldırılmasına veya etkisinin azaltılmasına odaklanır (Carver, Scheier, ve Weintraub 1989:268). Kendini kontrol etme, sorumluluk alma, sorunu çözmek için planlar kurma ve sorunun olumlu taraflarını düşünme gibi eğilimler sorun odaklı baş a çıkma yöntemi olarak kabul edilirler (Terzi 2009:131).

Duygu odaklı yöntemde ise doğrudan stres kayna ğ ı yerine stres içeren duygular üzerinde durularak kayna ğ ın etkisi azaltılmaya çalış ılır (Carver vd. 1989:267). Sıkıntıyı inkâr etme, ondan uzak durmaya çalış ma, di ğ er insanlarla konuşma, destek arama duygu odaklı baş a çıkma yöntemi olarak kabul edilir, bu sayede duygusal sıkıntıyı yönetmek hedeflenir (Terzi 2009:131). Bir veya daha fazla baş a çıkma yöntemi bir veya daha fazla sıkıntıya karşı kullanılabilir. Sıkıntının çözüm yollarının bulundu ğ u veya

bilindiği durumlarda daha çok sorun odaklı başa çıkma, kontrol edilemeyen veya engellenmenin mümkün olmadığı durumlarda ise daha çok duygu odaklı yöntemler kullanılmaktadır (Carver vd. 1989:268).

Moos ve Billings (1982) *değerlendirme, sorun ve duygu odaklı başa çıkma* olmak üzere üç başlıkta sınıflandırma yapmışlardır. Değerlendirme odaklı yöntemde, sıkıntılı durumun anlaşılması ve belirli bir kalıba oturtulması hedeflenmektedir. Bu süreçte, tehdit kaynağı bulunur ve sıkıntıya bakış açısı değiştirilebilir. Sorun odaklı yöntemde sıkıntının sonuçları ele alınarak gerçekliğinin kabul edilmesine ve durumun daha normal görülmesine çalışılır. Duygu odaklı yöntemde, sıkıntı sonrasında duyguların yönetilmesi ve duygusal dengenin korunması için çalışılır. Holahan, Moos, ve Schaefer (1996) ise başa çıkmayı etkin ve kaçınmacı olmak üzere iki sınıfa ayırmışlardır. Etkin başa çıkma yöntemleri, sıkıntının mantıksal olarak analizini ve değerlendirmesini, bir destek ve rehber aramayı ve sorunun çözümü için gayret göstermeyi ifade ederken kaçınmacı başa çıkma yöntemleri ise bilişsel olarak kaçınma, teslim olma, görmezden gelme gibi psikolojik sıkıntılarla ilişkilendirilmiştir.

Bir diğer araştırmada ise deneysel çalışmalara dayanılarak *özümseme, uyma ve kaçınma* olmak üzere üç sınıflandırma yapılmıştır (Oláh 1995). *Özümseyici başa çıkmada* sorun odaklı başa çıkmaya benzer şekilde sıkıntı kaynağının davranışsal ve bilişsel olarak değiştirilmesi hedeflenmektedir. *Uyarak başa çıkmada*, çevreye uyum sağlamak için kişi kendini bilişsel ve davranışsal olarak değiştirme eğilimindedir. *Kaçınma yönteminde* ise stres kaynağından fiziksel ve psikolojik olarak uzaklaşmaya yardımcı olan davranışsal ve bilişsel eylemlere başvurulur. Başa çıkma yöntemlerinin birçok farklı şekillerde sınıflandırılması mümkündür. Bir sıkıntıyla başa çıkılırken de bu farklı yöntemlerin birçoğu aynı sıkıntıya karşı kullanılabilir. Birey bu yöntemleri kullanırken yaşadığı kültürü de göz önünde bulundurur. Yani bir başa çıkma yöntemi bir kültür tarafından teşvik edilebileceği gibi yasaklanabilir de (Lazarus ve Folkman 1984:228). Dolayısıyla birey, karşılaştığı sıkıntılarla başa çıkma yöntemlerindeki tercihini etkileyecek olan mevcut sıkıntıların değerlendirilmesi sürecinde kültüre ilişkin özellikleri de dikkate almaktadır.

Başa çıkmanın dayandığı kuramsal yapılara dayanılarak birçok ölçme aracı geliştirilmiştir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanları, Folkman ve Lazarus'un

(1985) Başa Çıkma Yolları Ölçeği (Ways of Coping), Endler ve Parker'ın (1990) Çok Boyutlu Başa Çıkma Envanteri (Multidimensional Coping Inventory), Tobin vd. (1989) tarafından geliştirilen Başa Çıkma Yöntemleri Envanteri (Coping Strategies Inventory), Carver vd. (1989) tarafından hazırlanan Başa Çıkma Envanteri (COPE Inventory) ile Carver'ın (1997) Kısa Başa Çıkma (Brief COPE) ölçeği gelmektedir. Ülkemizde de başa çıkma yöntemlerini belirlemek amacıyla Özbay ve Şahin (1997) tarafından Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri, Türküm (2002) tarafından Stresle Başa Çıkma Ölçeği ile Aydın (2005) tarafından Stresle Başa Çıkma Yöntemleri Ölçeği geliştirilmiştir.

Carver vd. (1989) yaptıkları çalışmayla stres modeli (Lazarus ve Folkman 1984) ile davranışsal kendini düzenleme modelini (Carver ve Scheier 1990) esas alarak başa çıkma yöntemlerinin sorun ve duygu odaklı kuramsal çerçevesini çok daha ileri götürerek 13 boyutlu bir yapı tasarlamışlardır. Bu 13 boyuttan ilki olan *etkin başa çıkma* stres kaynağının ortadan kaldırılması veya etkisinin azaltılması için doğrudan çalışılmasıdır. Etkin başa çıkma bir anlamda daha önce yapılan çalışmalarda sorun odaklı başa çıkma olarak adlandırılan yöntemdir. Ancak bu ölçeği sorun odaklı başa çıkmadan daha ileri götüren 3 boyut daha mevcuttur. *Planlama* stres kaynağıyla nasıl başa çıkılacağına düşünülmesidir. Planlama soruna nasıl yaklaşılacağına, çözüm için hangi yolların takip edileceğinin tasarlanmasını içermektedir. Planlama doğrudan sorun odaklı olduğu halde sorun odaklı başa çıkmadan ayrılmaktadır. Sorun odaklı başa çıkmanın bir diğer yönünde, kişi maruz kaldığı tehdidi bertaraf etmek için tehdide daha iyi yoğunlaşmak amacıyla başa çıkma performansını etkileyen *diğer etkinlikleri bırakma* yoluna gidebilir. Bu aşamada stres kaynağıyla mücadele etmek için diğer olayların dikkatini çekmesinden kaçınır, hatta bazı olaylar kendi haline bırakılıp gelip geçmesine izin verilebilir. Sorun odaklı başa çıkmanın bir diğer şekli olarak kişi kendini geri çekerek uygun bir çözümün kendiliğinden gelişmesini bekleyebilir. Bu *kendini sınırlandırma* yöntemiyle kişinin davranışlarını sorunun çözümüne odaklaması yönüyle etkin bir yöntem iken kişinin kendisini geride tutması ve faaliyette bulunmaması yönüyle pasif bir yöntemdir. Sorun odaklı yaklaşımla bağlantılı olduğu savunulabilecek bir diğer başa çıkma yöntemi de sosyal destek arayışına girmektir. Bu arayış tavsiye, yönlendirme, yardım veya bilgi arayışını içeren; dolayısıyla sorun odaklı olan *araçsal sosyal destek kullanma* ile manevi destek, sempati veya anlayış arayışını içeren; dolayısıyla duygu odaklı olan *duygusal sosyal destek kullanma* olmak üzere iki şekilde

olabilmektedir. Duygusal destek arayışı birçok açıdan işlevsel olabilir ve çift yönlüdür. Yani bir yönüyle tehdit altındaki kişi bu destek sayesinde kendini güvende hissedebileceği için bu yöntem sorun odaklı başa çıkmayı da güçlendirebilmektedir. Diğer yönüyle sempati kaynakları bazen kişinin duygularını ortaya koyma araçları olarak kullanılır. Sosyal desteğin bu şekilde kullanımı her zaman çok da uygun değildir. Duygusal destek aramanın her zaman faydalı olmadığı fikri, strese karşı gösterilen tepkilerin uyumsuz olup olmadığına dair daha kapsamlı bir soruyu da ortaya koymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu tür bir roldeki kişi *duygulara odaklanma ve ortaya koyma* eğilimindedir, yaşadığı sıkıntı veya üzüntüye odaklanır ve bu duygularını çeşitli şekillerde açığa vurur. Böyle bir tepki bazen oldukça işlevsel olabilir, örneğin, kişi sevdiği birinin kaybına uyum sağlamak için onun yasını tutarak yaşamaya devam edebilir. Bununla birlikte, bu duygulara (özellikle uzun süre boyunca) odaklanmanın uyumu engelleyebileceğinden de şüphelenmek gerekir. Tehlikenin belirginliği, stresin şiddetini artırabilir; sıkıntıya odaklanmak aynı zamanda insanları etkin başa çıkma çabalarından ve sıkıntıyı atlatmaktan da uzaklaştırabilir. 13 boyuta eklenirken başa çıkma araştırmalarından ziyade laboratuvar araştırmalarına dayanan 2 boyut da mevcuttur. Bunlardan ilki kişinin sıkıntıya sebep olan kaynak ile olan mücadelesinin zayıfladığı hatta sıkıntı kaynağı ile ilgili hedefleri başarma çabasından da vazgeçtiği *davranışsal olarak ilgiyi kesme* eğilimidir. Davranışsal olarak ilgiyi kesme, bir çaresizlik olarak da tanımlanabilir. Davranışsal olarak ilgiyi kesme, daha çok, kişi başa çıkma çabasının kötü sonuçlanacağını düşündüğünde ortaya çıkmaktadır. Davranışsal olarak ilgiyi kesmenin mümkün olmadığı durumlarda davranışsal olarak ilgiyi kesmenin bir türü olarak değerlendirilebilecek olan *zihinsel olarak ilgiyi kesme* yöntemine başvurulabilir. Zihinsel olarak ilgiyi kesme kişiyi, stres kaynağıyla ilgili davranışsal hedefler hakkında düşünmekten alıkoyan çok çeşitli faaliyetlerin bulunması durumunda oluşur. Zihinsel olarak ilgiyi kesmeyi yansıtan yöntemler arasında, *diğer etkinlikleri bırakmaya* zıt bir eğilim olarak bir sıkıntıyı düşünmeyi bırakmak için farklı etkinliklere başvurulması, sık sık hayaller kurulması, televizyon izlemeye dalma yer almaktadır. Bu yöntemler diğer başa çıkma yöntemlerinde olanlardan çok daha fazla çeşitte olabilirler. Bu nedenle, zihinsel olarak ilgiyi kesmenin kavramsal yapısını, belli bir davranış kümesi yerine, kişiye özel farklı davranışları içerebilecek şekilde düşünmek daha faydalı olabilir. Davranışsal ve zihinsel olarak ilgiyi kesmede, kişinin bir hedefini bırakması bazen gayet uygun bir tavır olsa da, bu tavır genellikle uygun başa çıkmayı

engellemektedir. Bu tür tavırların etkinlikleri stresle başa çıkmaya çalışan insanların kullanım tarzlarına göre daha iyi anlaşılabilir.

Doğrudan kuramsal kaynağı olmasa da yapılan ampirik çalışmalar incelenerek ölçeğe dahil edilen 2 boyut da bulunmaktadır. Bunlardan ilki stres kaynağının kendisiyle mücadele etmek yerine stres duygularını yönetmeyi amaçlayan, başa çıkmaya odaklanan bir duygu türü olan *olumlu yeniden yorumlama ve büyüme*dir. Bu yöntem sıkıntıyı azaltmakla sınırlı değildir; bir sıkıntı kaynağını olumlu olarak kabul etmek kişiyi, etkin ve sorun odaklı başa çıkmaya teşvik etmektedir. İkinci boyut, bazen sıkıntıyla ilk karşılaşılan durumda da gösterilen *yadsıma (inkar)* durumudur. Yadsıma sıkıntıyı en aza indirip başa çıkmayı destekleyebileceği gibi sıkıntının inkar edilmesinin sadece daha büyük sıkıntılara neden olacağı da savunulmaktadır. Yadsımanın sıkıntının ilk ortaya çıktığı anlarda yararlı olduğunu, daha sonraları ise başa çıkmayı engellediğini savunanlar da mevcuttur. Bu boyuta, hakkında daha detaylı bilgi edinmek için de ölçekte yer verilmiştir. Yadsımanın zıddı olarak da *kabullenme* ölçekte yer almıştır. Kabullenme kişinin, sıkıntının varlığının bilincinde olması ve onunla mücadele etmesini sağlaması açısından işlevsel bir başa çıkma yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Sonuncu olarak da *dine yönelme* bir başa çıkma yöntemi olarak verilmiştir. Bu yöntem birçok insan için önemli olabilmektedir. Ancak bu yöntem de uygulanma şekline göre ikilem ortaya çıkarabilmektedir. Sıkıntılı insanlar birçok nedenle dine yönelebilirler. Din duygusal destek sağlayabildiği gibi *olumlu yeniden yorumlama ve büyüme* için bir araç veya etkili bir başa çıkma yöntemi de olabilir. Bu yönüyle aslında birçok dini ölçek de geliştirilebilir ama bu ölçekte sadece genel bir dini eğilimi gösteren bir boyuta yer verilmiştir. Böylece 13 boyut ve 52 maddeden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir.

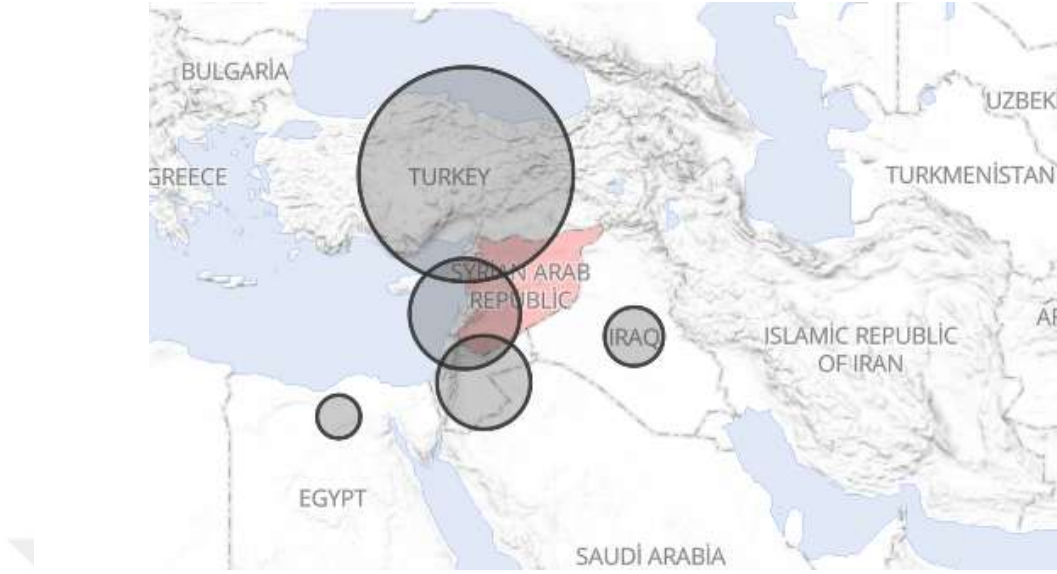
Bu ölçek bu haliyle bırakılmamış daha sonraları da işlevselliğini arttırmak için ilaveler yapılmış, ölçek toplam 15 boyut ve 60 maddeden oluşan bir yapıya gelmiştir (Carver vd. 1993). Bu son haliyle sağlık alanında farklı araştırmalarda kullanılan ölçeğin uzunluğu nedeniyle katılımcıları fevkalade sıktığı, uzun vakit gerektirdiği ve katılımcıların bu uzunluktaki soruları cevaplamaya pek gönüllü olmadıkları, katılımı kabul etseler dahi her aşamada dikkatlerini yeterince koruyamadıkları sebepleriyle 60 maddeli ölçeğin kısaltılmasına karar verilmiştir.

Daha sonraki dönemlerde Carver (1997), yaptığı çalışmayla 14 boyut ve her boyutun iki maddeden oluştuğu toplam 28 maddeli, en yaygın kullanılan ölçeklerden biri olan Kısa Başa Çıkma Ölçeğini (KBÇÖ) geliştirmiştir. 15 boyut ve 60 maddeden oluşan ölçeğin en olgun hali üzerinde kısaltma yaparken daha önce yapılan çalışmalarla; pek işlevsel olmadığı ortaya çıkan 2 boyut ölçekten çıkarılmış, 3 boyut ise güncellenmiştir. Ayrıca Carver diğer ölçekleri (Bolger 1990; McCrae ve Costa Jr 1986) incelediğinde, ölçeğin tam halinde bulunmayan bir boyutun daha eklenmesi gerektiğini düşünmüş, böylece ölçeğin son halinde 14 boyut bulunmasına karar vermiştir. Bu boyutlar *etkin başa çıkma, planlama, olumlu yeniden yorumlama, kabullenme, mizah, dine yönelme, duygusal sosyal destek kullanma, araçsal sosyal destek kullanma, zihinsel olarak ilgiyi kesme, yadsıma, duyguları açığa vurma, madde kullanımı, davranışsal olarak ilgiyi kesme ve kendini suçlamadır*. (KBÇÖ'nün detayı için Bölüm 2.3.3'e bkz.).

1.4. Geçici Koruma Kapsamına Alınan Suriyeliler ve Sığınmacı Psikolojisi

Dünyanın neredeyse her yerinde göç eden mülteci sayısının büyük oranda artış göstermesinin en önemli nedeni çatışmalar veya savaşlardır (Toole ve Waldman 1993:600). Ölüm ve yaralanmaların da önemli bir nedeni olan savaşlar; fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik birçok şiddet yaşanmasına neden olmakta; yarattığı tahribat sonucunda insanların temel ihtiyaçlarından yoksun kalmalarına da sebep olarak insanları hem fiziksel hem de ruhsal yıkıma uğratmaktadır (Çağlayan 2011:46).

Suriye Arap Cumhuriyeti'nde (Suriye) de 2011 yılının Mart ayında meydana gelen çatışma ve iç karışıklıklar nedeniyle günümüze kadar 5,6 milyondan fazla Suriyeli göç etmek zorunda kalmıştır. Göç eden bu insanların %64'üne tekabül eden 3,6 milyonu Türkiye'ye, kalan kısmı ise sırasıyla Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve Kuzey Afrika'ya sığınmışlardır (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, Situation Syria Regional Refugee Response, 2019, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>).

Şekil 1.2. Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkeler

Göç, bireylerin veya toplulukların zorunlu veya gönüllü olarak bulundukları yeri terk edip başka bir yere taşınmaları, çevre değiştirmeleridir. Göç bir ülkenin sınırları içinde gerçekleşebileceği gibi ülkenin sınırları dışına doğru da gerçekleşebilir. Ayrıca göç kalıcı, uzun veya kısa süreli olarak gerçekleşebilmektedir (Cemal 2004). Göçün önemli bir tarafı, basit bir yer değiştirmeden ibaret olmayan, sosyo-kültürel bir anlam barındıran, birey ve toplum hayatında önemli etkileri olan bir yapıda olmasıdır.

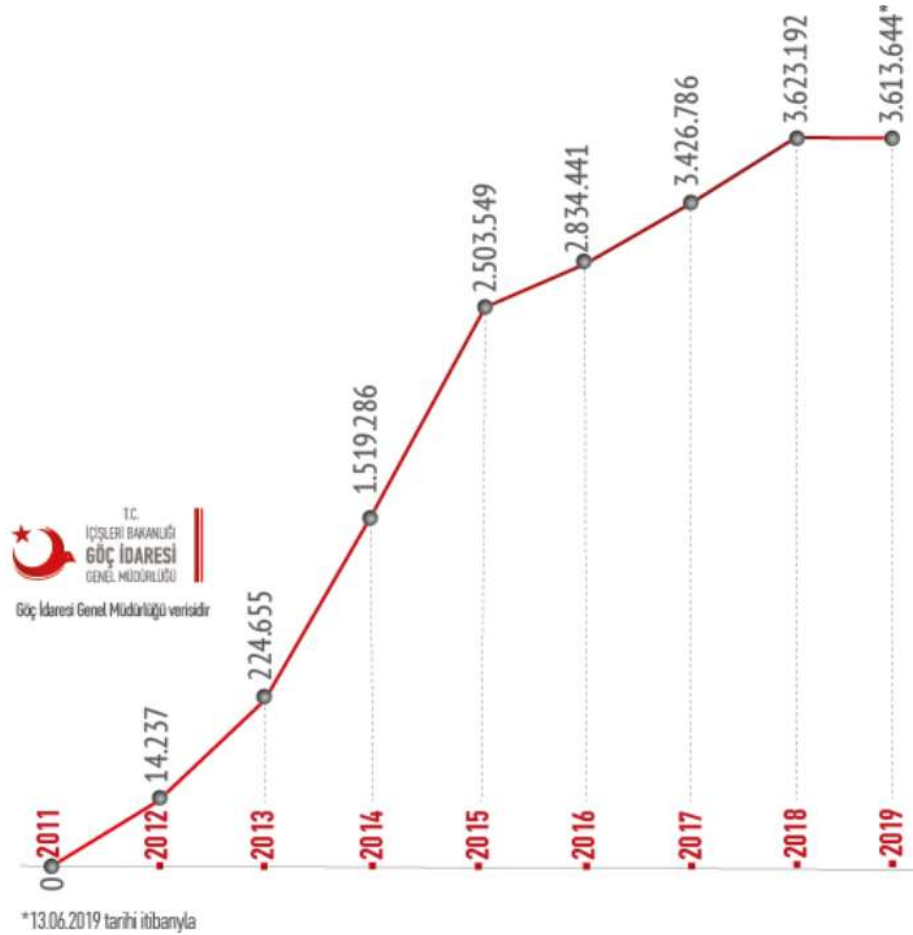
Gökçan, Açıkyıldız, ve Ataman'a (2015) göre, sığınmacıları göçe iten sebepler ile göçe bağlı belirsizlikler, çoklu travmalara neden olmakta ve göçmenler, sığındıkları ülkelerde ihtiyaç duydukları psiko-sosyal desteğe ulaşamadıklarında çaresiz kalmaktadırlar. Bir yandan sosyo-ekonomik olarak zor şartlarda hayatlarını sürdürmek zorunda kalan sığınmacılar öte yandan da tedavi imkanlarından yoksun kalarak birçok sağlık tehdidiyle karşılaşmaktadırlar (Akıncı, Nergiz, ve Gedik 2015). Bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel, politik geçmişi; eğitim durumu ve tecrübeleri göç ettikleri bölgelere uyumlarını kolaylaştırabildiği gibi bu uyumu daha da güçleştirebilmektedir. Bireyin eğitim seviyesi, maddi olanakları, geçmiş birikimi ne olursa olsun göç süreci, bireyin iç dünyasındaki çeşitli değişimleri beraberinde getirmektedir (Şeker, Tunç, ve Şahin 2010). Göçmenlerin yeni yerleşilen bölgeye sosyal ve kültürel uyumları ne kadar hızlı olursa psikolojik risk etmenleri de o derecede az olmaktadır.

Uluslararası korunma amacıyla diğer ülkelere sığınan göçmenler terk ettikleri ülkeler ile yerleştikleri ülkelere göre farklı mevzuatlara tabi tutulabilmektedirler. Türkiye'ye sığınan insanlar dört farklı statüde değerlendirilmektedirler. Avrupa ülkelerindeki olaylar nedeniyle; ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan; vatandaşı olduğu ülkenin dışına çıkmış olan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancılara veya vatansız kişilere verilen statü *mülteci*dir. Avrupa ülkeleri dışında çıkan olaylar nedeniyle göç edenlere ise *şartlı mülteci statüsü* verilmektedir. Bu kişilerin sadece üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilmektedir. Mülteci veya şartlı mülteci olmayıp, menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderilmesi durumunda; ölüm cezasına mahkûm olacak veya verilen ölüm cezası infaz edilecek, işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muamele görecektir, uluslararası veya ülke genelindeki çatışma nedeniyle, ayırım gözetilmeden şiddet hareketleri nedeniyle şahsı ciddi tehditle karşılaşacak, menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin sağladığı korumadan yararlanamayan veya tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişiye verilen statü *ikincil korumadır*.

Ülkesinden ayrılmak zorunda bırakılmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici olarak korunmak amacıyla topluluk halinde sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında uluslararası koruma statüsü belirleme işlemleri yapılamayan yabancılara verilen koruma statüsü ise *geçici korumadır*. Geçici Koruma 6458 sayılı Kanunun 91 inci maddesinde ve Bakanlar Kurulu tarafından 22.10.2014 tarih ve 29153 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Bu yönetmelik ırk, din ve tabiiyet ayırımı yapılmaksızın açık kapı politikası ve geri göndermeme ilkesi üzerine temellendirilmiş ve uluslararası hukuki standartlarda olacak şekilde hazırlanmıştır. Dolayısıyla ülkemizde Suriyelilerin mülteci olarak (birçok akademik çalışmada da olduğu gibi) adlandırılmalarında mevzuat açısından isabet bulunmamaktadır. Bu tezde ise geçici koruma altına alınan Suriyeliler için *Suriyeli sığınmacı* tabiri de kullanılmaktadır.

Türkiye'ye giriş yapan Suriyeliler İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kayıt altına alınmaktadırlar. 13.06.2019 tarihi itibarıyla kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 3.613.644'tür. Bunlardan 109.262'i geçici barınma merkezlerinde

bulunmaktadırlar. Geçici koruma kapsamında Kayseri’de bulunan Suriyeli sayısı ise 78 198’dir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma, 2019, www.goc.gov.tr). Kayseri’deki Suriyeli nüfusu daha çok Osmanlı, Selçuklu, Sahabiye ve Küçük Mustafa mahallelerinde yoğunlaşmaktadır.

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma, 2019 (www.goc.gov.tr)

Şekil 1.3. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı sayısının yıllara göre değişimi

Başka bir ülkeye sığınma, tüm sıkıntıların geride bırakılması anlamına gelmemekte, yerleşilen yere de birçok sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Sığınma sürecinden önce bulunulan ülkede taciz, zulüm, şiddet, etnik ve dini ayrımcılık gibi travmatik olaylar zaten çoğu zaman yaşanmaktadır. Göç esnasında yaşanan olumsuz durumlar ile sonrasında yerleşilen ülke koşulları içerisinde hor görülme, suçlu muamelesi görme, dışlanma gibi durumlar sığınmacılara çaresizlik ve güvensizlik hisleri yaşatmaktadır. Göçmenlerin, sığındıkları bölge insanlarıyla aralarındaki dil, kültür, inanç farklılığı göçmenler üzerinde yabancılik hissi oluşturmaktadır. Sığınmacıların en fazla

karşılaştıkları sıkıntılardan biri de sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma sonucunda topluma uymada sorun yaşama, düşük gelir, suç işlemeye meyil ve yalnızlaşma gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Birçok açıdan risk altında olan sığınmacılara destek olunmadığı takdirde, uyuşturucu çeteleri, insan tacirleri ve organ ticareti yapan örgütler tarafından kullanılabilmekte ve çeşitli suçlara bulaştırılabilmektedirler. Bu çerçevede Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de yaşadıkları sorunlar arasında psikolojik, sosyo-ekonomik, eğitim, kültürel ve sağlık sorunları sayılabilir. Ev sahibi toplumun, sığınmacılara yönelik önyargı ve olumsuz tutumları, dil sorunlarıyla birleşerek sığınmacıların sosyal sorunlar yaşamalarına ve yeni yerlerine uyum sağlamalarına engel teşkil etmektedir (Tanay Akalın 2016:57-64).

Göç sürecinde insanların davranış ve zihniyetlerinde, sosyal ve kültürel hayatın genelinde bir değişme ve farklılaşma yaşanmaktadır. Göçmenin önceki yaşamıyla göçtükleri yerdeki mevcut kültür arasında bir etkileşim, çatışma ve uyum süreci gelişmektedir. Göç eden birey ve toplum sadece fiziksel olarak değil, psiko-sosyal ve kültürel ortamlar arasında da bir etkileşim ve geçiş yaşamaktadır. Göç edenlerin geniş bir kitleyi oluşturması durumunda, hem göçmenler hem de göç alan toplumlar bu durumdan etkilenmektedirler (Çelik 2012:298). Tüm bu yeni koşullar, sığınmacılar üzerinde stres oluşturan kaynaklar haline gelebilmektedirler. Dolayısıyla sığınmacıların psikolojik sağlıkları için tüm bu sıkıntılarla başa çıkmaları gerekmektedir. Aksi takdirde bunaltı, depresyon, psikosomatik belirtiler, uyku düzensizliği, dikkat eksikliği, intihar ve travma sonrası stres bozukluğu gibi önemli ruhsal bozukluklar yaşayabilmektedirler (Buz 2008; Gündüz 2011; Lee, Shin, ve Lim 2012; Warfa vd. 2012).

Sığınmacıların karşılaştıkları sıkıntılar travma düzeyinde de olabilmektedir. Yaşanılan travmaların sığınmacı psikolojisi üzerinde önemli etkileri olmaktadır. Bu etkilerden biri olan travma sonrasındaki stres bozukluğunu (TSSB) açıklamak için ortaya konulmuş kuramsal yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan *klasik koşullanma*, aslında korkutucu olmayan bir koşullu uyarıcının doğası itibarıyla korkutucu olan bir koşulsuz uyarıcı ile eşleştirilmesi sonucunda korkutucu olmayan uyarıcının da korku verici özellik kazanması ve aynı şekilde korku tepkisi oluşturması şeklinde tanımlanmaktadır. Ses ve ışık gibi aslında korkutucu özelliği olmayan uyarıcıların şok gibi bir koşulsuz uyarıcı ile eşleştirilmesi durumunda itici bir uyarıcı özelliğe dönüşmeleri buna örnek olarak verilebilir (Rescorla 1988). Mowrer (1951) ise klasik ve edimsel koşullanma

kuramlarını bir araya getirerek *iki aşamalı öğrenme kuramını* (two-factor learning theory) oluşturarak korkuları açıklamaya çalışmıştır. Bu kurama göre, klasik koşullanma ile öğrenilen ya da kazanılan korku kaçınma davranışları ve edimsel koşullanmayla daha da pekişerek devam etmektedir. *İşaret öğrenme* olarak adlandırılan ve ilk aşama olan klasik koşullanmayla korku edinilmekte; *çözüm öğrenme* olarak adlandırılan ikinci aşamada ise birey, koşullu uyarıcıdan uzak durduğu zaman bu uyarıcıya karşı gösterdiği korkunun azaldığını keşfetmekte, bu azalmayı da uyarıcıdan uzaklaşmanın olumlu bir sonucu olarak yorumlamaktadır. Koşullu uyarıcıdan kaçınma davranışı birey tarafından olumlu olarak kabul edildiği zaman da kaçınma korku ile bütünleşip korkunun bir parçası haline gelmektedir. Bu çözüm öğrenme aşaması klasik koşullanma yoluyla oluşturulan olumsuz duygulardan kurtulabilmek için kaçınma gibi bazı davranışların öğrenilmesini içermektedir (Rachman 1984).

Ehlers ve Clark (2000) ise kronik TSSB'nin bilişsel modelini geliştirmişlerdir. Bu modelde TSSB, bireylerin travma ile travma sonrasında ortaya çıkan olguları değerlendirme şekilleriyle, olayın bellekteki travmatik anılarının doğası ve bu anılarının otobiyografik bellekte bulunan diğer anılar ile olan etkileşiminin ne şekilde gerçekleştiği ile bağlantılı olarak açıklanmıştır. Sıkıntı yaşayan bireyler, travma sonrasında tüm geleceklerinin bundan etkileneneğini değerlendirmektedirler. Travmatik olayın bireyler tarafından yaşanmış ve geçmiş olarak nitelendirilmediği durumda bu travmatik olay her an tehdit oluşturabilen bir yapıda kabul edilmekte ve genel olarak ya yaşanan dünyanın tehlikeli bir yer olduğu ya da sıkıntılarla başa çıkmanın mümkün olmadığı kanaatini oluşturmaktadır.

Göç nedeniyle karşılaşılan sıkıntıları, sığınmacıların yaşadığı güvende olmama, bilinmeyen durumlarla karşılaşma kaygıları ve bu kaygılarla birlikte seyreden regresyonun açıkladığını ifade eden psiko-analitik yorumlar da yapılmıştır. Buradaki regresyon bir yandan bireyin kendini çaresiz hissetmesine neden olurken öte yandan fırsatları etkin olarak kullanmasına da engel olabilmektedir. Bu esnada korku ve kaygısını giderebilmek için güvenilebileceği insanlara ihtiyaç duyar. Bu insanlarla bütünleşebilmesi amacıyla hiç olmazsa geçici olarak bireyselliğinin bir kısmından vazgeçmesi gerekebilir. Ancak bu vazgeçmenin boyutu yeni çevresi ile eski çevresi arasındaki farkın büyüklüğü ile orantılıdır. Bir yandan diğer insanlar gibi olma isteği diğer yandan da yeni çevrenin kendi kültürünü yok edeceği korkusuna kapılması bireyin

iç çatışmalar yaşamasına neden olur. Ayrıca kimliğini koruması ve kendi gibi olduğunu hissetmesi de önemli olduğundan bireyselliğini devam ettirmek istemektedir. Dolayısıyla tüm bu çatışmalar bireyin yabancılaşma, karmaşa, yalnızlık hissetmesine ve depresif eğilimlerin artmasına neden olmaktadır. Bu güçlüklerle başa çıkamadığı zaman psiko-somatik bozukluklar da ortaya çıkabilmektedir. Yaşanılan göçe iyi uyum sağlanmadığı durumlarda görülebilen sindirim sistemi bozuklukları bunlardan biridir (Bell 1999:165).

Sığınmacıların öncelikle güvenlik sorunlarının, gelecekle ilgili korku ve endişelerinin giderilmesi üzerinde duran; can kaybı, hastalıklar ve beslenememeyi sadece sağlık koşullarının çok kötü olması ile ilişkilendiren görüş de mevcuttur. Birçok çalışmada ise koruyucu bir etmen olarak toplumsal desteğin oldukça önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca beden ve ruh sağlığının yerinde olması, okulda veya işte başarılı olmak, sığınılan ülkede konuşulan dili bilmek ve ihtiyaç duyduğunda destek alabilecek olanaklarının bulunması, sığınmacılar için koruyucu etmenlerin başında gelmektedir. Sosyal çevre ile sağlıklı ilişkinin kurulabilmesi, tercih ederse kendi etnik toplumu içerisinde de kalabilmesi, ülkesinde sahip olduğu sosyal, ekonomik ve kültür düzeyine benzer şartlarda yaşaması da çalışmalarda sıkça değinilen konular arasındadır. Tabi ki değişim ve uyum yeteneğine sahip olmak, yalnız kalabilmek, metanetli ve sabırlı olmak gibi bireysel özellikler de yeni çevreye uyum sağlamak adına son derece önemlidir (Kaplan ve Sadock 1988; Tousignant vd. 1999; Westermeyer 2000). Yaşanan olayların, birey tarafından varlığını tehdit eder nitelikte algılanması ve bu yönde zihinsel bir değerlendirme ve yorum yapılması halinde yıkıcı birtakım tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Bunun sonucu olarak da baş ağrısı, tansiyon ve sindirim sistemi rahatsızlıkları gibi fiziksel sıkıntılar; korku, geri çekilme, endişe gibi psikolojik sorunlar ya da odaklanamama, unutkanlık ve takıntılı düşünce gibi zihinsel sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Özcan 2019b:131).

Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacılar üzerine yapılan bir çalışmada TSSB sıklığı %30.7 olarak, kronik TSSB oranı %93.5 olarak bulunmuş, en az bir travmaya maruz kalan sığınmacı oranı ise %98 olarak tespit edilmiştir. TSSB tanısı koyulanlarda; yakın arkadaş veya eş-çocuk hariç olmak üzere aile üyelerinden birinin kaçırılmasına, işkenceye maruz kalmasına, rehin alınmasına veya ölümüne şahit olmak, cenaze dışında cesetler görmek veya onlara dokunmak ve savaştan etkilenmiş bir

bölgede bulunmak gibi travmatik olayların bu tanının koyulmadığı sığınmacılara nispeten istatistiksel olarak daha fazla bulunduğu tespit edilmiştir (Sağaltıcı 2013). Uyum sağlamadaki sıkıntılar strese sebep olmakta, bu stres bireylerin gündelik hayatını da etkilemekte özellikle de depresyon, kaygı, kimlik ve rol karmaşası, yabancılaşma gibi psikolojik ve somatik sıkıntılara neden olmaktadır (Berry 1997). Yapılan çalışmalar sosyo-demografik özelliklerin, baskın kültürel yapının, eğitim ve gelir düzeyinin, cinsiyet ve yaşın uyum üzerinde büyük bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir (Miranda ve Matheny 2000).

Farklı bir çevreyle birlikte sığınmacılar yeni bir ekonomik ortamla karşılaşmakta, kültürel olarak çeşitli dil ve inançlarla bir araya gelmektedirler, bu da sığınmacıların sosyal sorunlar yaşamalarına öncülük etmektedir. Sosyal sorunlar ise beraberinde dışlanma ve yabancılaşma gibi endişeleri, suça daha yatkın olma gibi olumsuz sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle yerli halk ile sığınmacılar arasında sosyo-kültürel uyumu sağlayacak çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir. Suriyeli sığınmacıların maddi sıkıntıları nedeniyle yerleştikleri bölgelerde asgari ücretten de düşük ve çoğunlukla sigortasız çalışmak zorunda kalmaları, yaşadıkları bölgedeki yerli halkın da tepkisini çekmektedir (Cengiz 2018:28). Bu tezde yapılan saha çalışmasında katılımcı olarak bizlere yardımcı olan ve kaynakçı unvanıyla bir esnafın yanında çalışan Abdulkadir'i hayli üzgün görünce sorularımızı cevaplamak için bize yazdığı metin şöyledir:

Kaynakçı olarak çalışıyorum. Ben Suriyeliyim. İşe girerken patronum sigorta ücretlerinin çok yüksek olduğunu bu nedenle yabancıları kayıtlı olarak çalıştırmadığını söyledi. Maddi sıkıntılardan dolayı böyle çalışmayı kabul ettim. Benden başka bir İranlı, biri engelli iki Türk işçi daha çalışıyor. İki aydır hiçbir ücret alamıyorum. İranlı arkadaş üç aydır, engelli arkadaş da altı aydır ücret alamıyor. Bugün patronuma ücret verme durumunu sorudum. Veremeyeceğini söyledi. Sadece engelli olmayan Türk arkadaşın kredi ödemesi gerektiği için ona ücret verebileceğini söyledi. Benim de yeme içme barınma gibi zorunlu ihtiyaçlarım olduğunu söylediysem de kabul etmedi. O halde işten ayrılacağımı söyledim. Ayrılabilirsin, bir ara ücretini almaya gelirsin dedi. Bu nedenle bugün biraz üzgün ve düşünceliyim. Abdulkadir

Dolayısıyla sığınmacılar maddi sıkıntılarından dolayı işverene yük olmamak için sigortasız olarak çalışmayı kabul etmekte, ancak bu sigortasızlık hali birçok sıkıntıya neden olmakta, ücretlerini alamadıklarında başvurabilecekleri bir yer de bulamamaktadırlar.

Diğer taraftan işverenlerin daha ucuz maliyet nedeniyle Suriyelileri tercih etmeleri durumunda, işini kaybetmekten ya da düşük çalışma ücretiyle çalışmak zorunda kalmaktan endişe eden yerel çalışanlar da işveren ve sığınmacı işçilere tepki gösterebilmektedirler. Sığınmacı sayısının artmasıyla kira fiyatlarının yükselmesi ve yerli halkın kiralık ev bulma da zorlanmaları ekonomik sıkıntılara sebep olmaktadır.

Sığınmacı çocuklar açısından bakıldığında ise eğitim alanında yaşanan sıkıntılar dikkat çekmektedir. Kültürel farklılığın yanında özellikle yeni bir dil, eğitim sistemi ve müfredatıyla karşılaşan sığınmacı öğrenciler okullardan yeterli düzeyde faydalanamamaktadırlar. Eğitim öğretim yaşına gelen sığınmacı sayısının gün geçtikçe artması yeni tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak tüm çabalara rağmen sığınmacı öğrencilerin az bir kısmı okula ve eğitime uyum sağlayabilmektedir. Sığınmacı öğrencilerin kamplarda ve kamp dışında farklı eğitim almaları, ergenlik çağına giren erkek öğrencilerin ailelerine maddi destek sağlamak amacıyla okullardan alınmaları, kız öğrencilerin erken yaşta evlendirilmeleri eğitimden beklenen verimin alınmasına engel olmaktadır (Cengiz 2018:28).

Göçün getirdiği değişim süreci sosyal, ekonomik ve siyasal birçok soruna da yol açmaktadır. Her ne kadar göçmenler daha iyi bir gelecek, daha iyi bir yaşam standardı arzusuyla hareket etseler de çözmeleri gereken birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Aslında göçmenlerin daha önce yaşadıkları yerdeki sıkıntıları aşmak için göç ederlerken bu çözüm, diğer taraftan göç edilen yerlerde yeni sorunlara yol açmaktadır. Özellikle de zorunda kalındığı için ve toplu olarak yapılan dış göç nedeniyle dil, kültür, din, iş sorunları ortaya çıkmaktadır. İleriki süreçte de göçmenlerin ayrıca eğitim ihtiyaçları, iki farklı toplumun bir araya gelmesinin neden olduğu kültürel uyum sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan göç, üzerine önemle durulması gereken kendi içinde birçok sıkıntı barındıran dolayısıyla sadece bir nüfus hareketliliği olmayan bir olgudur. Göç aynı zamanda inançların, uygulamaların ve yaşam biçimlerinin yeni yerlere taşınmasıdır. Bu nedenle her kültür, içinde doğup şekillendiği coğrafi bölgelerin

ötesine geçtiği andan itibaren farklı şartlarla karşılaşmaktadır. Bir yandan önceki yaşam şekli yeni şartlar içerisinde sürdürülmeye çalışılırken diğer yandan yeni şartlara da uyum sağlanması gerekmektedir. Böylece göç önemli bir sosyal değişime neden olmaktadır (Erkan 2016:8).

Sığınılan ülkede girilen yeni ortamın ve farklılıkların bireylerde bir stres kaynağı olarak etki göstermemesinde aynı dini değerlere mensup olmanın önemli bir etkisi vardır. Yani dinin iki farklı toplumun bütünleşmesi aşamasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Nitekim toplumsal bütünleşme dinin toplumdaki önemli işlevlerinden birisidir. Toplumdaki birlik ve beraberliğinin sağlanmasında din merkezi bir rol oynamaktadır. Zira dinlerin hem toplum hem de kültür ve medeniyetler üzerinde önemli tesiri bulunmaktadır. Bu yönden Suriyeli sığınmacılarla Türk vatandaşları arasında bir uyum aracı vazifesi de gören din, gerilimi azalttığı gibi, vatandaşların bu durumu kabullenmesinde önemli bir anlamlandırma ve meşruiyet kazandırma referansı olmakta, yerel halkın sığınmacılara gerekli kolaylığı ve yardımı sağlanmalarında önemli rol oynamaktadır (Apak 2014:93; Erkan 2016:15)

Netice itibariyle sığınmacılarda ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyen etmenleri göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası diye ayırmak mümkündür. Göç öncesi risk etmenleri olarak, sığınmacıların kendi ülkelerinde ekonomik, eğitim ve mesleki durumlarının kötü olması, siyasi istikrar, sosyal destek ve sosyal ağın bozulması sayılabilir (Kirmayer vd. 2011:961). Birçok sığınmacı henüz ülkesini terk etmeden tecavüz, işkence, savaş, tutuklanma, cinayet, fiziksel yaralanma, soykırım gibi travmatik olaylar yaşamakta veya bu olaylara tanıklık etmektedir (Nicholl ve Thompson 2004). Göç sırasındaki olumsuz etmenler; gidilen yol, süre, zorlu yaşam koşulları (elverişsiz mülteci kamplarında barınma gibi), şiddet görme, aile ve toplumsal bağın kopması, göç sonrası ile ilgili belirsizlik, kaçma ve sığınılan ülkeye gelme esnasında yaşanan travmatik deneyimlerdir. Göç sonrasında ise, göçmen veya mülteci statüsü hakkındaki belirsizlik, işsizlik ve istihdam zorluğu, sosyal statü, aile ve sosyal ortam kaybı, geride kalan aile fertleriyle yeniden bir araya gelme ile ilgili endişeler, dil öğrenme, kültürel uyum sağlama gibi zorluklar ruh sağlığını olumsuz etkileyen etmenlerdir (Kirmayer vd. 2011:962). Yapılan çalışmalarda, sığınmacılarda göç öncesi travmalara nispeten çok göç sonrası stres etmenlerinin ruh sağlığını daha olumsuz etkilediği belirtilmektedir, bu olumsuz etmenler

ve alınabilecek önlemler Tablo 1.3'te derlenmiştir (Demirbaş ve Bekaroğlu 2013; Teodorescu vd. 2012).

Tablo 1.3. Ruh sağlığını etkileyen etmenler

Ruh Sağlığını Olumsuz Etkileyen Stres Etmenleri	Ruh Sağlığı Açısından Koruyucu/İyileştirici Etmenler
Göç öncesi stres etmenleri ☐ Travmatik yaşantılar ☐ Ailede kayıplar ☐ Şiddete maruz kalma veya tanık olma	☐ Sığınma talebinin kabul edilmesi ☐ İş/uğrası sağlanması ☐ Sosyal destek
Göç sırasındaki stres etmenleri ☐ Travmatik yaşantılar ☐ Fiziksel/psikolojik şiddet/taciz ☐ Zorlu yaşam koşulları	☐ Evleri, memleketleri ve kesin dönüş ile ilgili seçici anılar, hayaller
Göç sonrası stres etmenleri ☐ Gelecekle ilgili belirsizlik (Sığınma talebinin olumlu-olumsuz sonuçlanması gibi) ☐ Sosyal yaşam (barınma, beslenme, arkadaş edineme vb.) korkusu ☐ Maddi güçlükler, işsizlik ☐ Sosyal yalnızlık ☐ Geçmişe özlem ☐ Polisin, yerli halkın eşcinsellere yönelik ayrımcılığı ☐ Zorlu kamp yaşantıları ☐ Kültürel engeller ☐ Dil sorunu ☐ Eğitim sorunu ☐ Yeni rol ve sorumluluklar	☐ Ülkede kalış süresinin uzaması (ortalama 3 yıl) ☐ Ana dilde eğitim ☐ Güvenlik duygusu ☐ Aynı çevrede göç ettiği kişilerle birlikte yaşama ☐ Ailenin tedaviye dahil edilmesi ☐ Psiko-eğitim ☐ Terapi

Suriye halkının büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Suriye'nin çıkan iç savaş öncesindeki nüfusunun %74'ünü Sünni, %11,5'ini Nusayri Müslümanlar, %10'unu Hristiyan, %3'ünü Dürziler oluşturmaktadır (Şenzeybek 2013:470). Türkiye'ye göç edenlerin büyük bir bölümünü de Müslümandır.

İslam dininin ilk yıllarından bu yana sığınmacı ve yerel halk arasındaki münasebete büyük bir önem verilmiştir. Zira İslam Peygamberinin bizzat kendisi de göç etmek zorunda kalmış, arkadaşlarıyla birlikte doğup büyüdüğü Mekke'den ayrılarak Medine'ye sığınmıştır. *Hicret* olarak isimlendirilen bu göç sonrasında yerel halk (ensar) ile göçmenler (muhacir) arasındaki münasebetleri düzenleyen, uygun bulunan davranışların teşvik, olumsuz davranışların ise men edildiği, her iki tarafın da iyi münasebetlerinin övüldüğü birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. Hicretin ilk yılında Peygamber muhacirlerin hayatlarını kolaylaştırmak ve yerli halk ile tam bir kaynaşma sağlayıp bütünleştirmek için her bir muhacir ile bir ensarı kardeş ilan etmiştir. *Muahât* olarak isimlendirilen bu olaydan sonra yerli halk, sahip olduğu birçok şeyin yarısını muhacir kardeşlerine vermiştir. Ensarın samimi davranışları üzerine, “*Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.*” (el-Haşr, 59/9) ayeti nazil olmuştur. Berâ İbni Âzib'dan rivayet edildiğine göre Peygamber de Medineli Müslümanlar hakkında “*Ensarı ancak mü'min olan sever, onlara ancak münâfık olan düşmanlık eder. Ensarı seveni, Allah da sever; onlara düşmanlık edene de Allah düşmanlık eder.*” (Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr 4; Müslim, İmân 129) buyurmuştur. Muhacirler hakkında ise “*Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, elbette onları dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz. Ahiret mükâfatı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi...*” (el-Nahl, 16/41) ayeti nazil olmuştur. Daha birçok ayet ve hadisle göçmen ve yerli halk arasındaki kaynaşma teşvik edilmiş, birbirlerinin hukukuna riayet etmeleri sağlanmıştır. Dolayısıyla her ne kadar aynı şartlarda olmasa da daha sonraki dönemlerde göç eden ve ev sahipliği yapan Müslüman topluluklara örnek teşkil edebilecek ilişkiler ortaya konulmuştur.

Aynı dini değerlere sahip olan Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de karşılaştıkları güvensiz ve riskli durumların bertaraf edilmesi için dininin önemli bir imkân sunduğu anlaşılmaktadır. Din, bir güvenlik ve anlamlandırma kaynağı olarak göçmenlerin karşılaştıkları yeni durumlara karşı güvenli liman vazifesi görmektedir. Din, Suriyeli göçmenlerin yeni bir ortamda tutunabilme gayretiyle, bilhassa daha fazla güvene ihtiyaç

duydukları yeni bir ortamda yaşama çabaları için başvurdukları önemli bir referans olabilmektedir. Böylelikle gerek göçmenler gerekse yerel halk dinin bütünleştirici yönüne uyarak yeni toplumsal koşullara uyum sürecini başarmaya çalışmaktadırlar (Erkan 2016:15). Ayrıca dinin ırkçılığı men etmesi; yardımlaşma, paylaşma, kardeşlik, birlik ve beraberlik gibi evrensel değerleri teşvik etmesi de uyuma olumlu katkı sağlamakta ve bu anlamda bireyde oluşan endişe, korku, kaygı gibi psikolojik sıkıntıların en önemli nedeni olan güvensiz ortamlarda koruyucu bir etkiye neden olmaktadır. Nitekim bu evrensel değerler ekseninde yaşama ve hareket etmenin strese karşı direnci yükselttiği, kaygı düzeyini düşürerek yaşam doyumunu arttırdığı yapılan araştırmalarla (Uygur 2016) desteklenmiştir. Türkiye'deki üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmanın bulguları, daha dindar sığınmacı öğrencilerin kültürel uyumlarının daha iyi olduğunu bu nedenle sığınmacı öğrencilerin manevi rehberlik ve destek bulmalarının uyum sürecine daha fazla katkı sağladığı sonucunu ortaya koymaktadır (Özcan 2019b:144). Böylece din, psikolojik sıkıntılarla başa çıkmada olduğu gibi sosyal uyumun sağlanmasında da etkili olabilmektedir.

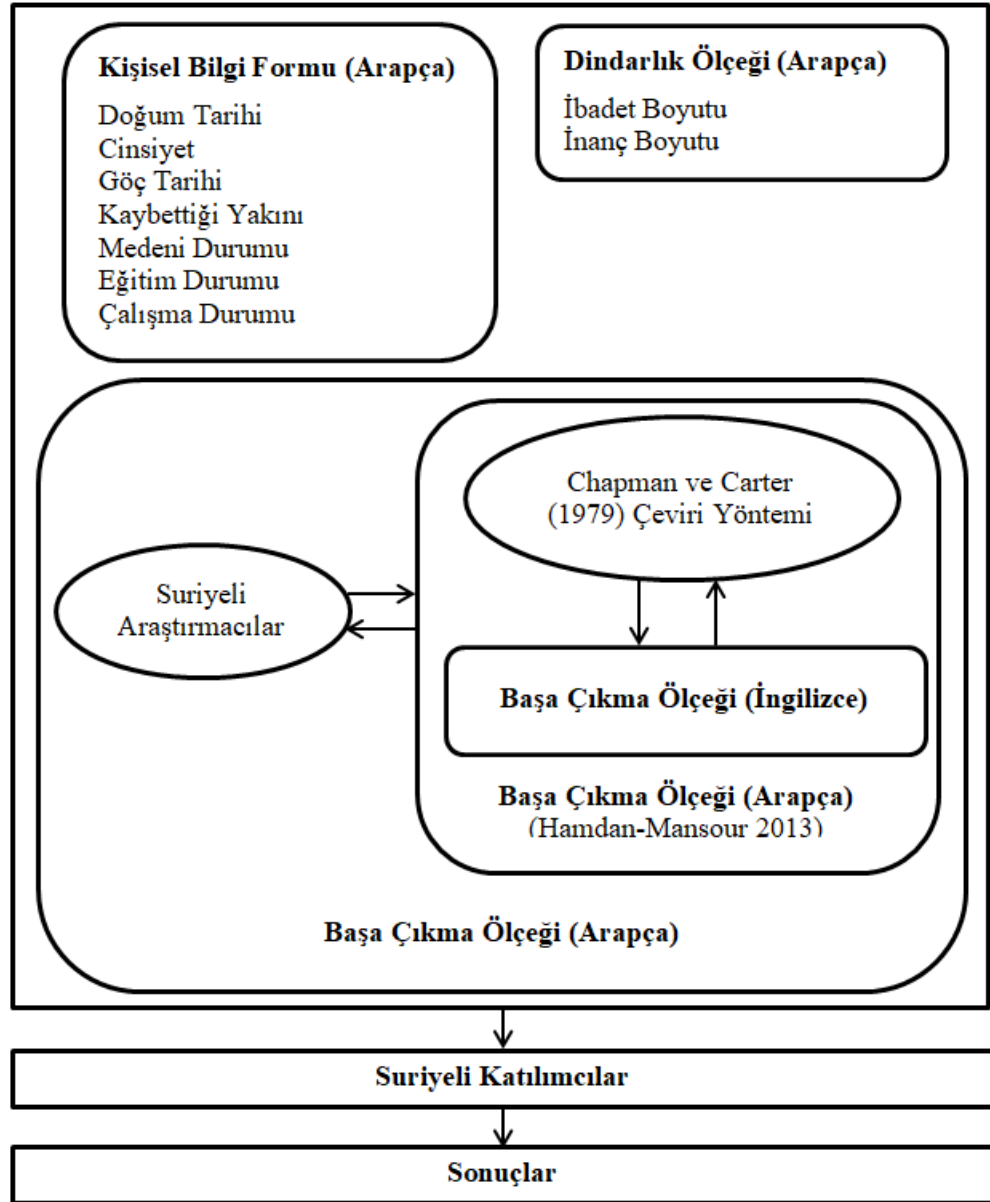
2. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırmada en doğru ve güvenilir verilerin elde edilebilmesi için kullanılan ölçme araçları titizlikle seçilmiştir. İslami dindarlık düzeylerinin ölçülmesi için geliştirilmiş ölçeklerin psikometrik özellikleri üzerinde eleştirel bir yöntemle durularak ölçekler incelenmiş, araştırmada uygulanan dindarlık ölçeğine böylece karar verilmiştir. Başa çıkma yöntemlerini belirlemek için de oldukça yaygın olarak kullanılan ve kabul gören bir başa çıkma ölçeği kullanılmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada uygulanan anket tekniği için kullanılan anket metni üç bölümden oluşmaktadır. Kişisel bilgiler, dindarlık ölçeği ve başa çıkma ölçeği olarak sıralanan bu üç bölüm tamamen Arapça olarak hazırlanmıştır. Bu konuda Suriyeli araştırmacılarından da destek alınmış, anket metninin son haline böylece karar verilmiştir. Hazırlanan anket metni katılımcıların bulundukları yerlere gidilerek ve yüz yüze görüşülerek kendilerine verilmiş ve anketi doldurmaları sağlanmıştır. Tesadüfi olarak seçilen katılımcıların 15 yaşın altında olmamalarına, *Müslüman* olmalarına ve *geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacı* olmalarına (diğer uluslararası koruma türleri için Bölüm 1.4'e bkz.) dikkat edilmiştir.

Şekil 2.1. Araştırma modelinin şeması

2.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Bu tez çalışmasında yapılan araştırmaya 269 sığınmacı katılmıştır. Sığınmacıların büyük bölümü Kayseri'nin Sahabiye, Küçük Mustafa, Osmanlı ve Selçuklu mahallelerinde ikamet etmektedirler. Farklı kesimlerden Suriyeli sığınmacılara ulaşmak ve tesadüfi olarak katılımcı seçmek için Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde çalışan, Kayseri Spor ve Gençlik İl Müdürlüğü Gençlik Merkezleri faaliyetlerine katılan ve Aile Sağlığı Merkezlerine başvurular gibi muhtelif sığınmacılara gidilerek araştırmada katılımcı çeşitliliği sağlanmıştır.

Araştırmaya katılma önerisi sunulan sığınmacıların başta tedirgin oldukları gözlemlenmiştir. Bunun giderilmesinde, aşamada saha çalışmasında yardımlarını aldığımız -iyi derecede Türkçe bilen- Suriyeli sığınmacıların önemli katkıları olmuştur. Tedirgin olan veya çekinen sığınmacıların, verecekleri bilgilerin siyasi veya istihbarat amaçlarıyla kullanılmasından endişe duydukları anlaşılmıştır. Bu nedenle katılımcı sığınmacılara bilgilerin sadece akademik çalışmalarda kullanılmak maksadıyla toplandığı anlatılmıştır. Cevaplamak istemedikleri soruları da boş bırakabilecekleri kendilerine söylenmiştir. Böylece veriler güvenilir olarak, sadece istekli katılımcılardan toplanmıştır. Toplanan 269 sığınmacı verisinden 6 kişinin yaşını, 10 kişinin cinsiyetini, 6 kişinin Türkiye'ye geldiği süreyi, 24 kişinin savaş nedeniyle kaybettiği yakınının bulunup bulunmadığını, 15'inin çalışma durumunu, 24'ünün eğitim durumunu ve 13 kişinin de medeni durumunu belirtmedikleri görülmüştür. Bazı sorulara cevap verilmemesinde sorularda yer alan seçeneklerden hiçbirinin katılımcının durumunu karşılamamasının da etkili olduğu düşünülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu tez çalışmasında anket tekniği kullanıldığından araştırmanın amacına uygun şekilde kişisel bilgiler, dindarlık ve başa çıkma ölçeklerinin yer aldığı bir anket metni hazırlanmıştır. Anket Suriyeli sığınmacılar tarafından doldurulduğundan tamamen Arapçadır. Kişisel bilgiler bölümündeki eğitim durumu gibi ülkeye göre değişebilen tüm bilgiler Suriyeli araştırmacıların kontrolünde düzenlenmiştir. Araştırmada kullanılan dindarlık ölçeğinin, müellifleri tarafından geliştirilen, Arapça olan şekli kullanılmıştır. Başa çıkma ölçeğinin ise aslı İngilizce olduğundan daha önce Hamdan-Mansour (2013) tarafından yapılan Arapça çevirisi yine Suriyeli araştırmacıların kontrolünden sonra kullanılmıştır.

Araştırmaya katılmaya istekli olan Suriyeli sığınmacılara Arapça olarak hazırlanan, tek yaprak üzerinde üç bölümden oluşan anket formu verilmiş ve yapmaları gerekenler Arapça olarak kendilerine bildirilmiştir. Her bir katılımcı tarafından doldurulan formda kişisel bilgiler bölümü ile dindarlık ve başa çıkma ölçeği maddeleri yer almaktadır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Bölümü

Katılımcıların kişisel bilgi bölümünde cevapladıkları sorular doğum yılı, cinsiyet, Türkiye'ye geldikleri yıl, iç çatışmalar nedeniyle kaybedilen bir yakının bulunup bulunmadığı, medeni, eğitim, çalışma durumları şeklindedir (bkz. Ek 1). Geliştirilen bu formda toplam yedi soru yer almaktadır. Bu sorulardan doğum yılı, Türkiye'ye geldikleri yıl ve iç çatışmalar nedeniyle kaybettiği bir yakınının bulunup bulunmadığı (var/yok) soruları katılımcılar tarafından elle yazılarak doldurulmuş, diğer sorular ise sunulan seçenekler işaretlenerek doldurulmuştur. Cinsiyet için kız ve erkek seçenekleri sunulmuş; medeni durumu için ise evli, bekâr, dul ve nişanlı seçeneklerine yer verilmiştir. Eğitim durumu eğitimsiz (okumamış), ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş), yükseköğretim mezunu şeklinde beş seçenekle verilmiştir. Çalışma durumu ise çalışıyor, işsiz/hasta ve öğrenci olarak üç seçeneklidir.

2.3.2. Dindarlık Ölçeği

Dindarlık ölçeği olarak Koenig tarafından geliştirilen Müslüman Dindarlık Ölçeği (Muslim Religiosity Scale) kullanılmıştır (Koenig vd. 2014) (bkz. Ek 2). Bu ölçek Suriyelilere uygulandığından, ölçeğin tercih edilmesinde Arapça olması, kısa olması, Suudi Arabistan ve İran gibi farklı Müslüman ülkelerde kullanılmış ve geçerliliği ortaya konulmuş olması (Al Zaben, Khalifa, vd. 2015; Saffari vd. 2014), güvenilirlik test tekrarı sonucunun yüksek çıkması (Al Zaben, Sehlo, vd. 2015), davranış bilimci Batı'lı ve Arap araştırmacılar tarafından birlikte geliştirilmiş olması etkili olmuştur.

Müslüman Dindarlık Ölçeği 13 madde ve 2 boyuttan oluşmaktadır. 10 madde ile İbadet, 3 madde ile de İnanç boyutları ölçülmektedir. Ölçek 5'li likert formatında olup her madde en düşük 1 en yüksek 5 olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0,68; ibadet boyutu için 0,64 ve inanç boyutu için 0,93 olarak hesaplanmıştır (Koenig vd. 2014). Ölçeğin madde ve boyutları Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1. Dindarlık ölçeği madde ve boyutları

Sıra	Madde	Boyut
1	Farz olan ibadetleri ne kadar sıklıkla camide veya cemaatle yapıyorsunuz?	İbadet
2	Ne kadar sıklıkla kendi başınıza –yalnız- ibadet ediyorsunuz?	
3	Farz olan ibadetleri aksatıyor musunuz? Namazları kazaya bırakıyor veya cem ediyor musunuz?	
4	Ne kadar sıklıkla Kur'an veya dini kitaplar okuyorsunuz?	

5	TV veya radyoda ne kadar sıklıkla dini programlar izliyor veya dinliyorsunuz?	
6	Her yıl zekâtınızı veriyor musunuz?	
7	Sadaka veriyor musunuz?	
8	Ne kadar sıklıkla oruç tutuyorsunuz?	
9	Ne kadar sıklıkla hacca gidiyorsunuz?	
10	Ne kadar sıklıkla umreye gidiyorsunuz?	
11	Allah'ın varlığını hayatımda hissediyorum.	İnanç
12	Tüm hayatımı dini inançlarıma göre yaşarım.	
13	Hayatımdaki tüm işlerimi dinime uygun şekilde yapmaya uğraşırım.	

2.3.3. Başa Çıkma Ölçeği

Bu tezde başa çıkma ölçeği olarak Carver (1997) tarafından geliştirilen Kısa Başa Çıkma (Brief COPE) ölçeği (KBÇÖ) kullanılmıştır (bkz. Ek 3). Bu ölçek yine Carver vd. (1993) tarafından, yapılan diğer araştırmalar da incelenerek en uygun haline getirilen Başa Çıkma (COPE) ölçeğinin kısaltılmış halidir. Carver yaptığı çalışmayla toplam 60 maddeden oluşan 15 boyutlu ölçeğin en uygun hali veya tam sürümü olarak da isimlendirilebilen ölçekte yer alan 2 boyutu çıkarmaya, 3 boyutu güncellemeye ve daha önce ölçekte bulunmayan 1 boyutu da ilave etmeye karar vermiştir. Daha önce yapılan çalışmalarda kanıtlanamadığı ve destek görmediği için çıkarılmasına karar verilen 2 boyut *kendini sınırlandırma* ve *diğer etkinlikleri bırakmadır*. Ölçeğin kısa halinde *duygulara odaklanma* ve *ortaya koyma* maddesi *duyguları ortaya koyma* şeklinde güncellenmiştir. Güncellenen diğer 2 boyut ise *olumlu yeniden yorumlama* ve *zihinsel olarak ilgiyi kesmedir*. Ayrıca Carver, diğer ölçekleri (Bolger 1990; McCrae ve Costa 1986) incelediğinde ölçeğin uygun halinde bulunmayan *kendini suçlama* boyutunun da KBÇÖ'ye eklenmesi gerektiğini düşünmüştür. Diğer taraftan ölçeğin uygun halinde her boyutu temsil eden 4 madde bulunurken KBÇÖ'de her boyut için 2 madde yer almıştır. Ölçeğin her boyut için maddelerinin dörtten ikiye azaltılması esnasında çıkarılacak maddeleri seçerken Carver, maddelerin uygun ölçekteki benzer şekilde en fazla yüklenenleri ile kendi edindiği tecrübelerle halk açısından daha anlaşılır olduğunu düşündüğü maddeleri tercih etmiştir. Böylece KBÇÖ, 14 boyut ve 28 maddeden oluşan, 1 (hiç yapmam) ile 4 (çoğunlukla yaparım) arasında değişen 4'lü likert formatında hazırlanmıştır. Boyutlar toplam varyansın %72.4'ünü açıklamaktadır. KBÇÖ'de yer alan boyutların Cronbach alfa katsayıları tabloda sunulmuştur. Bu güvenilirlik

katsayısının asgari sınırı farklı alanlar için farklılık gösterebilmekle birlikte psikometrik olarak kabul edilebilecek en düşük alfa katsayısının 0,50 olduğu (Nunnally, Bernstein, ve Berge 1967) göz önüne alındığında bu ölçeğin 2 maddeli olmasına rağmen tüm boyutlarının yeterince güvenilir olduğu hatta *kabullenme, yadsıma ve duyguları açığa vurma* dışındakilerin güvenilirlik katsayılarının 0,60'ın da üzerinde olduğu görülmektedir. Ölçeğin farklı sürümleri için boyutlar karşılaştırmalı olarak Tablo 2.2'de sunulmuştur.

Tablo 2.2. Başa çıkma ölçeğinin farklı sürümleri için boyutları

Ölçeğin ilk halinde bulunan maddeler (Carver vd. 1989)	Ölçeğin en olgun hali için eklenen maddeler (Carver vd. 1993)	Ölçeğin en son kısa halindeki maddeler ve Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları (Carver 1997)	
	Madde kullanımı	Madde kullanımı	0,90
Dine yönelme	Mizah	Dine yönelme	0,82
Diğer etkinlikleri bırakma*		Mizah	0,73
Planlama		Planlama	0,73
Duygusal sosyal destek kullanma		Duygusal sosyal destek kullanma	0,71
Zihinsel olarak ilgiyi kesme*		Zihinsel olarak ilgiyi kesme	0,71
Kendini sınırlandırma*		Kendini suçlama	0,69
Etkin başa çıkma		Etkin başa çıkma	0,68
Davranışsal olarak ilgiyi kesme		Davranışsal olarak ilgiyi kesme	0,65
Araçsal sosyal destek kullanma		Araçsal sosyal destek kullanma	0,64
Olumlu yeniden yorumlama*		Olumlu yeniden yorumlama	0,64
Kabullenme		Kabullenme	0,57
Yadsıma		Yadsıma (İnkâr)	0,54
Duygulara odaklanma ve ortaya koyma*		Duyguları açığa vurma	0,50

*: Ölçeğin son halinde bu boyutlar yer almamıştır veya güncellenmiştir.

Carver'ın (1997), 60 maddeli ölçekten 28 maddeli ölçeği elde ederken kullandığı yöntemlere benzer şekilde Bacanlı, Sürücü, ve İlhan (2013) da aynı 60 maddeye 13 madde daha eklemiş ve bu 73 madde arasından 28 madde ve 14 boyutlu Başa Çıkma Ölçeği Stilleri Kısa Formunu (BÇSÖ-KF) geliştirmişlerdir. BÇSÖ-KF'nin geçerliği üzerine yaptıkları analiz sonucunda 14 boyutun ölçeğe ait varyansın % 80,37'sini açıkladığını bulmuşlardır. BÇSÖ-KF'nin boyutlarının güvenilirlik veya iç tutarlık katsayıları ise 0,39 ile 0,92 aralığında bulunmuştur. Ancak Carver'ın güncel KBÇÖ'sünde yer alan *kendini suçlama* boyutu yerine Bacanlı vd. *kendini sınırlandırma* boyutunu tercih etmişlerdir. Carver vd. (1993) tarafından geliştirilen 60 maddeli en olgun başa çıkma ölçeğinde de *kendini suçlama* boyutu yoktur. Sonradan duyulan gereklilik nedeniyle KBÇÖ'ye Carver (1997) tarafından ilave edilmiştir. *Kendini sınırlandırma* ise güvenilir bulunmadığından (Carver 1997:94) KBÇÖ'de bu boyuta yer verilmemiştir. Bu güncelleme ise BÇSÖ-KF'de dikkate alınmadığından olsa gerektir ki ölçekte yer verilen boyutlardan sadece *kendini sınırlandırma* boyutunun Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0,50'nin altında 0,39 olarak bulunmuştur. Üstelik Carver *diğer etkinlikleri bırakma* boyutunu da KBÇÖ'den çıkarmışken BÇSÖ-KF'de bu boyuta da yer verilmiş, KBÇÖ'de önemli bir boyut olan *etkin başa çıkmaya* ise BÇSÖ-KF'de yer verilmemiştir. BÇSÖ-KF'de yer verilen *diğer etkinlikleri bırakma* boyutunun güvenilirlik katsayısı da en düşük ikinci değer olan 0,50 bulunmuştur. Bu değerler Carver'ın yaptığı güncellemelerde haklı olduğunu, benzer şekilde BÇSÖ-KF'de de güncellemeler yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla BÇSÖ-KF'yi KBÇÖ'nin Türkçeye uyarlanmış hali gibi kabul etmemek gerekir ki BÇSÖ-KF, Carver'ın Başa Çıkma ölçeğinin en olgun hali kullanılarak elde edilmiş olsa da yeni ve farklı bir ölçektir.

Bu tezde KBÇÖ'nün çeviri yöntemiyle (Chapman ve Carter 1979) elde edilen Arapçası (Hamdan-Mansour 2013) kullanılmıştır. KBÇÖ de uygulanmadan önce farklı Suriyeli araştırmacılara tetkik ettirilmiş, yapılan incelemelerde ölçeğin 24. maddesinde yer alan “تعلمت كيفية العيش معه” cümlesinin istenen “*sorunla birlikte yaşamayı öğrenme*” manasını tam ifade edemediği belirtildiğinden bu cümle “لقد تعلمت العيش معها” şeklinde değiştirilmesi kararlaştırılmıştır (bkz. Ek 3). Ölçek 4'lü likert formdadır. Maddeler; 1 (hiç yapmam), 2 (çok az yaparım), 3 (orta derecede yaparım), 4 (çoğunlukla yaparım)

şeklinde puanlanmaktadır. Ölçek maddelerinin hangi boyutlara ait oldukları Tablo 2.3'te verilmiştir.

Tablo 2.3. Başa çıkma ölçeği madde ve boyutları

Sıra	Madde	Boyut
2	Bulduğum durumla ilgili bir şeyler yapmaya yoğunlaşıyorum.	Etkin başa çıkma
7	Durumu daha iyi hale getirmek için uğraşıyorum.	
14	Neler yapmam gerektiğine dair kendime bir yol çizmeye çalışıyorum.	Planlama
25	Nasıl bir yol izlemem gerektiğini düşünürüm.	
12	Daha olumlu taraflarını görebilmek için farklı bakış açıların geliştirmeye çalışıyorum.	Olumlu yeniden yorumlama
17	Olayların iyi yanını görmeye çalışıyorum.	
20	Böyle bir sorunun var olduğu gerçeğini kabullenirim.	Kabullenme
24	Sorunla birlikte yaşamayı öğrenirim.	
18	Sorunla ilgili şakalar yaparım.	Mizah
28	Sorunla alay ederim veya dalga geçerim.	
22	Dini ve manevi inançlarımda huzur bulmaya çalışıyorum.	Dine yönelme
27	Dua ederim ya da meditasyon yaparım.	
5	Diğer insanlardan teselli veya duygusal destek alırım.	Duygusal sosyal destek kullanma
15	Başkasının sempatisini ve anlayışını alırım.	
10	Diğer insanlardan yardım ve tavsiye alırım.	Araçsal sosyal destek kullanma
23	Ne yapmam gerektiğiyle ilgili başka insanlardan yardım veya tavsiye almaya çalışıyorum.	
1	Sorun olan şeyleri aklımdan atmak için kendimi işe ya da başka türlü etkinliklere veririm.	Zihinsel olarak ilgiyi kesme
19	Sorun hakkında daha az düşünmek için sinemaya giderim, TV seyredirim, kitap okurum, başka hayaller kurarım, uyurum ya da alışverişe çıkarım.	
3	Kendime “bunların gerçek olmadığını” söylerim.	Yadsıma
8	Aslında böyle bir sorunun var olmadığına inanmaya çalışıyorum.	
9	Olayla ilgili hoş olmayan hislerimden kurtulmak için bir şeyler söylerim.	Duyguları açığa vurma
21	Olumsuz duygularımı dışarı vururum.	

4	Kendimi daha iyi hissetmek için alkol ya da sakinleştirici alırım.	Madde kullanımı
11	Sorunu geçirmeme yardımcı olsun diye alkol ya da ilaç alırım.	
6	Sorunla başa çıkmayı denemeyi bırakırım.	Davranışsal olarak ilgiyi kesme
16	Sorunu çözmek için çabalamaktan vazgeçerim.	
13	Kendimi hesaba çekerim.	Kendini suçlama
26	Olaylarla ilgili kendimi suçlarım.	

2.3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmanın ana hipotezi “*Dindarlık ile işlevsel başa çıkma yöntemleri arasında anlamlı bir ilişki vardır, dindarlığın artmasıyla birlikte Suriyeli sığınmacılar daha etkili başa çıkma yöntemleri kullanırlar.*” şeklindedir. Bu ana hipotez ile bağlantılı olarak alt hipotezler de aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1) *Dindarlık düzeyleri ile demografik özellikler arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Dindarlık cinsiyete, yaşa, medeni duruma, eğitim ve çalışma durumuna göre farklılaşmaktadır. Erkekler, yaşı büyük olanlar, çalışanlar, evliler, eğitim düzeyi yüksek olanlar daha dindardırlar.*
- 2) *Türkiye’de kalma süresi arttıkça dindarlık azalmaktadır. Türkiye’de din ile devlet işleri birbirinden ayrı olduğu, dini kurallara uymayı teşvik eden bir yapı bulunmadığı için sığınmacıların dindarlıkları zamanla azalacaktır.*
- 3) *En az bir yakınına savaş nedeniyle kaybetme gibi travmatik olaylar yaşayanlar daha dindardırlar.*
- 4) *Dindarlık düzeyleriyle bağlantılı olarak başa çıkma yöntemleri de anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Dindarlık düzeyi yüksek olanlar işlevsel başa çıkma yöntemlerini, dindarlık düzeyleri düşük olanlar ise işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini kullanırlar.*
- 5) *Başa çıkma yöntemleri ile demografik özellikler arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Kadınlar, gençler, işsizler, bekârlar, eğitim düzeyi düşük olanlar işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini daha fazla kullanırlar.*
- 6) *Türkiye’de kalma süresi arttıkça işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerinin kullanımı da artar. Türkiye’de gün geçtikçe sığınmacılar, ülkelerindeki iç*

karışıklığın biteceğine ve vatanlarına döneceklerine dair ümitleri azalır.

Ümitsizlik ve çaresizlik nedeniyle etkili başa çıkma yöntemlerinin kullanımı azalır.

- 7) *En az bir yakınını savaş nedeniyle kaybetme gibi travmatik olaylar yaşayanlar daha etkili başa çıkma yöntemleri kullanırlar.*

2.3.5. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Suriyeli sığınmacıların dindarlık düzeyleri ve başa çıkma yöntemlerinin incelendiği bu çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anket metni, katılımcılara evlerinde, iş yerlerinde, sağlık ocaklarında ve gençlik merkezlerinde uygulanmıştır. Veriler 2019 yılının mart, nisan ve mayıs aylarında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında ve daha iyi bir iletişimin kurulmasında kendileri de Suriyeli sığınmacı olup iyi derecede Türkçe konuşanlardan destek alınmıştır. Her bir anket formunun doldurulması ortalama 15 dakika civarında sürmüştür. Anketler doldurulurken bazı sığınmacıların tedirgin oldukları, özel bilgilerinin alınarak siyasi, istihbarat, politik gibi amaçlarla kullanılmasından şüphe ettiklerinden, sığınmacılara bu çalışmanın sadece akademik bir araştırma olduğu ve verilerin sadece akademik amaçlarla kullanılacağı anlatılmıştır. Ayrıca cevaplamak istemedikleri soruları boş bırakabilecekleri de kendilerine anlatılarak anketlerin güvenilir bir şekilde doldurulması sağlanmıştır. Anketlerin doldurulması esnasında azami dikkat ve önem gösterilmiş, bu şekilde toplanan 277 anketten 8 tanesi ise değerlendirme dışında tutulmuş, böylece 269 katılımcı üzerinden analizler yapılmıştır.

Araştırmanın saha çalışmaları esnasında toplanan verilerinin analizini yapmak amacıyla IBM SPSS 25 istatistik program paketi kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach alfa katsayısına bakılarak değerlendirilmiştir. Değişkenlerin aralarında bir ilişki olup olmadığına Pearson korelasyon katsayısına, değişkenler arasındaki ilişkinin sebep sonuç veya bir birlerini açıklama kapasitelerine regresyon analizine bakılarak karar verilmiştir. Ayrıca demografik verilerin analizinde de Tek Yönlü ANOVA tekniği kullanılmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin dindarlık düzeyleri ile sıkıntılarıyla başa çıkma yöntemleri, Koenig vd. (2014) tarafından geliştirilen Müslüman Dindarlık Ölçeği (Muslim Religiosity Scale) ve Carver (1997) tarafından geliştirilen Kısa Başa Çıkma (Brief COPE) ölçeği kullanılarak irdelenmiştir. Kullanılan dindarlık ölçeğinin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0,66; başa çıkma ölçeğinin ki ise 0,81 olarak hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bu bölümde ve tablolar halinde sunulmuştur.

Yapılan araştırmaya Kayseri'de yaşayan 269 sığınmacı katılmıştır. Bu sığınmacılardan çoğunluğu 15-25 yaş aralığında, erkek, 2 yıl veya daha kısa bir süredir Türkiye'de bulunan, savaş nedeniyle kaybettiği en az yakını bulunan, bir işte çalışan, ortaöğretim mezunu ve evli kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan sığınmacıların 15 yaşın altında olmamalarına, Müslüman olmalarına ve geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacı olmalarına dikkat edilmiştir. Bu sığınmacıların çoğunluğunun Suriye'nin Halep, İdlib, Deyr ez Zor gibi farklı şehirlerinden oldukları görülmüştür. Demografik bilgilere göre sığınmacıların dağılımı Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Sığınmacıların demografik değişkenlere göre dağılımı

		Sayı	Yüzde
Yaş	15-25	139	51,7
	26-35	98	36,4
	36-45	22	8,2
	46 ve üstü	4	1,5
	Belirtmemiş	6	2,2
	Toplam	269	100
Cinsiyet	Erkek	211	78,4
	Kadın	48	17,8
	Belirtmemiş	10	3,7
	Toplam	269	100

Türkiye'ye sığındığı süre	0-2 yıl	87	32,3
	Üç yıl	68	25,3
	Dört yıl	32	11,9
	Beş yıl ve üzeri	76	28,3
	Belirtmemiş	6	2,2
	Toplam	269	100
Savaş nedeniyle kaybettiği yakını	Var	187	69,5
	Yok	58	21,6
	Belirtmemiş	24	8,9
	Toplam	269	100
Çalışma durumu	Çalışıyor	175	65,1
	İşsiz/hasta	49	18,2
	Öğrenci	30	11,2
	Belirtmemiş	15	5,6
	Toplam	269	100
Eğitim durumu	Eğitimsiz/okumamış	15	5,6
	İlköğretim	50	18,6
	Ortaöğretim	92	34,2
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	53	19,7
	Yükseköğretim mezunu	35	13,0
	Belirtmemiş	24	8,9
	Toplam	269	100
Medeni durumu	Evli	96	35,7
	Bekâr	89	33,1
	Dul	8	3,0
	Nişanlı	63	23,4
	Belirtmemiş	13	4,8
	Toplam	269	100

Analizler yapılırken öncelikle tüm değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığına Tek Yönlü ANOVA testi ile bakılmış, anlamlı ilişkinin bulunması ($p < 0,05$ olması) durumunda hangi değişkenler arasında anlamlı ilişkinin bulunduğu Scheffe yöntemine göre tespit edilmiştir.

3.1. Dindarlık Düzeyleri Analizi

Geçici koruma altına alınan Suriyelilerin ibadet boyutunda en yüksek puanı farz namazlarını camide, iş yerinde veya evde cemaatle kılma maddesinde aldıkları görülmektedir. Sonraki en yüksek puan ise sığınmacıların namazlarını sadece ara sıra birleştirdiklerini veya ibadetlerini ara sıra kazaya bıraktıklarını ifade etmektedir. Hac ve

umre ibadeti ise en düşük puan alınan maddeler olmuştur. Sığınmacıların zaten yurtlarından edilmiş olmaları, ülke değiştirmede türlü sıkıntılara maruz kalmaları ve maddi imkanlarının elverişsiz olması nedeniyle, daha çok maddi imkanlarla yapılan bu ibadetleri yerine getirmekte zorlandıklarını göstermektedir. Şüphesiz bu ibadet madde ortalamalarının düşük çıkmasında umrenin farz olmaması, hacca gitmekle mükellef olmak için ise şartların yerine gelmemesinin de etkisi bulunmaktadır. İnanç boyutunda ise en yüksek puan hayatını dini inançlarına göre yaşama, en düşük puan ise yaptığı işlerde veya verdiği kararlarda dine uygunluğun önde gelmesi maddesinden alınmıştır. Ortalama olarak aslında tüm inanç boyutu değerleri oldukça yüksektir (bkz. Tablo 3.2).

Tablo 3.2. Dindarlık ölçeği maddelerinin puan değerleri

Boyut	Madde	n	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Standart Sapma
İbadet	Namazı cemaatle kılma	269	1	5	4,59	,915
	Şahsi ibadet				3,66	1,188
	Kazaya bırakma/cem				3,99	1,194
	Kur'an okuma				3,02	1,215
	Dini program				2,71	1,324
	Zekât				3,58	1,501
	Sadaka				3,49	1,039
	Oruç				3,28	,844
	Hac				1,42	1,056
	Umre				1,38	,951
İnanç	Hissetme	269	1	5	4,67	,700
	Yaşama				4,69	,627
	Önde tutma				4,48	,655

Sığınmacıların inanç boyutu maddelerinden aldıkları puanların ortalamaları ibadetinkinden çok daha yüksektir. İbadet boyutu ile inanç boyutu arasında anlamlı ($p<0,01$) olmakla birlikte zayıf bir doğrusal ilişkinin ($r=0,281$) de olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 3.3). İnançtaki bir artış esnasında ibadette de bir artış meydana gelmektedir. standart sapma değerlerinden ise sığınmacı puanlarının ibadet boyutundaki zekat maddesi ortalamasından en fazla saptığı dolayısıyla en farklı cevapların bu maddeye verildiği (heterojen dağıldığı) görülmektedir. Birbirine en yakın cevapların ise inancını yaşama maddesine verildiği dolayısıyla en homojen dağılımın bu maddede olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3. Dindarlık ölçeği boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Boyut	n	Ortalama	Standart sapma	Korelasyon
İbadet	269	3,1160	,54402	0,281
İnanç		4,5911	,55039	p<0,01

3.1.1. Cinsiyet ve Dindarlık

Sığınmacı erkekler ile kadınlar ibadet boyutunda anlamlı ($p<0,05$) şekilde farklılaşmaktadırlar. İbadet açısından erkeklerin kadınlardan daha dindar oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 3.4). Ancak burada erkeklerin cemaatle namaz, hac, umre gibi ibadetlerde kadınlardan daha yüksek puan almalarında kültürel, sosyolojik ve maddi imkan etkenlerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Tablo 3.4. Cinsiyete göre dindarlık düzeyleri

Boyut	(I) Cinsiyet	(J) Cinsiyet	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
İbadet	Erkek	Kadın	,22038*	,08626	,040
		Belirtmemiş	,00550	,17458	1,000
	Kadın	Erkek	-,22038*	,08626	,040
		Belirtmemiş	-,21487	,18752	,519
	Belirtmemiş	Erkek	-,00550	,17458	1,000
		Kadın	,21487	,18752	,519
İnanç	Erkek	Kadın	,33536*	,08494	,001
		Belirtmemiş	-,36256	,17191	,110
	Kadın	Erkek	-,33536*	,08494	,001
		Belirtmemiş	-,69792*	,18464	,001
	Belirtmemiş	Erkek	,36256	,17191	,110
		Kadın	,69792*	,18464	,001

*, Anlamlılık düzeyi: $p<0,05$.

Diğer taraftan erkekler inanç boyutunda da kadınlardan anlamlı şekilde farklılaşmışlardır. Anlamlı olan farklılaşmalarda erkekler de cinsiyetini belirtmeyenler de kadınlardan inanç açısından daha yüksek puan almışlardır.

3.1.2. Yaş ve Dindarlık

Yaş grupları arasında dindarlığın ibadet ve inanç boyutlarında anlamlı bir farklılaşma mevcut değildir (bkz. Tablo 3.5). Dolayısıyla belirli bir yaş aralığındaki sığınmacıların diğer yaşlardaki sığınmacılardan daha dindar olduklarını söylemek mümkün değildir. Ancak 46 yaş ve üstü katılımcı nispeten az olduğundan bu grup 36-45 yaş grubu ile birleştirilerek 36 ve üstü şeklinde yeni bir grup oluşturulursa bu yeni grup ile 15-25 yaş aralığındakiler inanç boyutunda anlamlı bir şekilde ($p= 0,021<0,05$) farklılaşmaktalar, 36 ve üzeri yaştakiler 15-25 yaşındakilerden daha inançlı olarak hesaplanmaktadır. Ancak bu yaş ve dindarlık ilişkisinin *yaş ilerlerikçe dindarlık artar* hipotezini doğrulamadığı görülmektedir.

Tablo 3.5. Yaş ve dindarlık düzeyleri

Boyut	Yaş	Aritmetik Ortalama	SS	p
İbadet	15-25	3,0822	,52775	,611
	26-35	3,1729	,52229	
	36-45	3,0545	,71696	
	46 ve üstü	2,9806	,82014	
	Belirtmemiş	3,2833	,40208	
İnanç	15-25	4,4736	,55432	,080
	26-35	4,6684	,58155	
	36-45	4,8030	,19678	
	46 ve üstü	5,0000	,00000	
	Belirtmemiş	5,0000	,00000	

3.1.3. Türkiye'ye Sığınılan Süre ve Dindarlık

Türkiye’de son üç yıldır bulunan Suriyeli sığınmacıların beş ve üzeri yıldır Türkiye’de bulunanlardan oldukça anlamlı bir şekilde farklılaştığı ve ibadet boyutunda daha dindar oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 3.6). İnanç boyutunda ise dört yıl ve daha az süre Türkiye’de kalanların 5 yıl ve üzerinde kalanlara göre daha inançlı oldukları görülmektedir. Türkiye’de daha kısa süredir bulunanların daha dindar olmalarının nedenleri arasında göç nedeniyle çekilen sıkıntıların henüz taze olması ve Türkiye’deki seküler hayata henüz uyum sağlayamamış olmaları sayılabilir.

Tablo 3.6. Türkiye'ye sığınan süreye göre dindarlık düzeyleri

Boyut	(I) Sığındığı süre	(J) Sığındığı süre	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
İbadet	0-2 yıl	Üç yıl	,14116	,08252	,571
		Dört yıl	,29867	,10540	,094
		Beş yıl ve üzeri	,48998*	,08005	,000
	Üç yıl	0-2 yıl	-,14116	,08252	,571
		Dört yıl	,15752	,10929	,722
		Beş yıl ve üzeri	,34882*	,08510	,003
	Dört yıl	0-2 yıl	-,29867	,10540	,094
		Üç yıl	-,15752	,10929	,722
		Beş yıl	,19130	,10743	,531
	Beş yıl ve üzeri	0-2 yıl	-,48998*	,08005	,000
		Üç yıl	-,34882*	,08510	,003
		Dört yıl	-,19130	,10743	,531
İnanç	0-2 yıl	Üç yıl	,07646	,08528	,938
		Dört yıl	-,00994	,10893	1,000
		Beş yıl ve üzeri	,37548*	,08273	,001
	Üç yıl	0-2 yıl	-,07646	,08528	,938
		Dört yıl	-,08640	,11295	,965
		Beş yıl ve üzeri	,29902*	,08795	,023
	Dört yıl	0-2 yıl	,00994	,10893	1,000
		Üç yıl	,08640	,11295	,965
		Beş yıl ve üzeri	,38542*	,11103	,019
	Beş yıl ve üzeri	0-2 yıl	-,37548*	,08273	,001
		Üç yıl	-,29902*	,08795	,023
		Dört yıl	-,38542*	,11103	,019

*. Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$.

3.1.4. Çalışma Durumu ve Dindarlık

Bir işte çalışan Suriyeli sığınmacılar işsiz veya çalışamayacak durumda olanlar ile öğrenci olanlardan anlamlı olarak farklılaşmakta ve çalışanların bu gruplardan daha ziyade ibadetlerine dikkat ettikleri görülmektedir (bkz. Tablo 3.7). Ayrıca çalışanlar işsizlerden daha inançlıdır. Bunlar dışında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Tablo 3.7. Çalışma durumuna göre dindarlık düzeyleri

Boyut	(I) İş	(J) İş	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
İbadet	Çalışıyor	İşsiz/hasta	,26094*	,08549	,027
		Öğrenci	,36657*	,10453	,007
		Belirtmemiş	,13879	,14231	,813
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	-,26094*	,08549	,027
		Öğrenci	,10563	,12262	,863
		Belirtmemiş	-,12214	,15609	,893
	Öğrenci	Çalışıyor	-,36657*	,10453	,007
		İşsiz/hasta	-,10563	,12262	,863
		Belirtmemiş	-,22778	,16727	,604
	Belirtmemiş	Çalışıyor	-,13879	,14231	,813
		İşsiz/hasta	,12214	,15609	,893
		Öğrenci	,22778	,16727	,604
İnanç	Çalışıyor	İşsiz/hasta	,33673*	,08664	,002
		Öğrenci	,17222	,10593	,451
		Belirtmemiş	-,08889	,14423	,944
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	-,33673*	,08664	,002
		Öğrenci	-,16451	,12428	,626
		Belirtmemiş	-,42562	,15819	,067
	Öğrenci	Çalışıyor	-,17222	,10593	,451
		İşsiz/hasta	,16451	,12428	,626
		Belirtmemiş	-,26111	,16953	,500
	Belirtmemiş	Çalışıyor	,08889	,14423	,944
		İşsiz/hasta	,42562	,15819	,067
		Öğrenci	,26111	,16953	,500

*. Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$.

3.1.5. Medeni Durum ve Dindarlık

Sığınmacıların medeni durumlarına göre dindarlık düzeyleri arasında herhangi bir farklılaşma mevcut değildir. Üstelik anlamlılık değerleri sınır değer olan 0,05'ten oldukça yüksek çıkmaktadır (bkz. Tablo 3.8). Bu nedenle medeni durum ile dindarlık

arasında herhangi bir bağlantı kurmak mümkün değildir. Bu sonuç *evlilerin daha dindar oldukları* hipotezinin doğrulanmadığını göstermektedir.

Tablo 3.8. Medeni durum ve dindarlık düzeyleri

Boyut	Medeni durum	Aritmetik Ortalama	SS	p
İbadet	Evli	3,0984	,55304	,817
	Bekâr	3,0892	,57448	
	Dul	3,1500	,34226	
	Nişanlı	3,1875	,51874	
	Belirtmemiş	3,0615	,52048	
İnanç	Evli	4,6476	,56912	,283
	Bekâr	4,5768	,52408	
	Dul	4,7083	,45207	
	Nişanlı	4,4788	,55398	
	Belirtmemiş	4,7436	,59557	

3.1.6. Eğitim Durumu ve Dindarlık

Eğitim durumuna göre farklılaşmalar dindarlığın sadece inanç boyutunda anlamlılık kazanmaktadır. Yükseköğretimdeki eğitimi yarıda bırakmak zorunda kalanlar, yükseköğretimden mezun olanlar ve eğitim durumunu belirtmek istemeyenler eğitim görmemiş olanlardan daha inançlıdır (bkz. Tablo 3.9). Okumamış sığınmacıların dini inançlarından daha şüpheli oldukları veya inançlarını gündelik hayatlarında daha az yaşadıkları söylenebilir.

Tablo 3.9. Eğitim duruma göre dindarlık düzeyleri

Boyut	(I) Eğitim durum	(J) Eğitim durum	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
İnanç	Belirtmemiş	Eğitimsiz/okumamış	,74722*	,17382	,003
		İlköğretim	,26167	,13114	,553
		Ortaöğretim	,26630	,12105	,438
		Yükseköğretilimi yarıda kalmış (bitirememiş)	,04324	,12993	1,000
		Yükseköğretim mezunu	,08214	,13996	,997
	Eğitimsiz/okumamış	Belirtmemiş	-,74722*	,17382	,003
		İlköğretim	-,48556	,15547	,086

		Ortaöğretim	-,48092	,14705	,061
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,70398*	,15445	,001
		Yükseköğretim mezunu	-,66508*	,16298	,006
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	Belirtmemiş	-,04324	,12993	1,000
		Eğitimsiz/okumamış	,70398*	,15445	,001
		İlköğretim	,21843	,10412	,495
		Ortaöğretim	,22307	,09107	,310
		Yükseköğretim mezunu	,03890	,11503	1,000
	Yükseköğretim mezunu	Belirtmemiş	-,08214	,13996	,997
		Eğitimsiz/okumamış	,66508*	,16298	,006
		İlköğretim	,17952	,11639	,794
		Ortaöğretim	,18416	,10488	,687
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,03890	,11503	1,000

*. Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$.

3.1.7. Yakın Kaybı ve Dindarlık

En az bir yakınına savaş nedeniyle kaybeden Suriyeli sığınmacıların, kaybettiği yakını olmayan veya bunu belirtmeyenlerden ibadet boyutunda daha dindar oldukları; inanç boyutunda ise kaybettiği bir yakını bulunmayanlardan daha inançlı oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 3.10). Ayrıca inanç açısından savaş nedeniyle kaybettiği bir yakınının bulunup bulunmadığını belirtmeyenlerin kaybettiği yakını olmayanlardan daha inançlı oldukları da anlaşılmaktadır. Yakınına kaybedenlerin anlamlı şekilde daha dindar oldukları görülmektedir ki dine yönelmelerinde dinin verdiği tesellinin de önemli bir payı bulunmaktadır. Örneğin, bir Müslümanın dünyayı bir misafirhane olarak görmesine bedel Allah'a ve ahirete inanmayan birinin dünya telakkisi, yakın kaybı açısından muvazene edilirse; sert bir yatakta dahi uyurken vicdanı rahat etmeyen bir annenin çocuğunu kaybettiği durumda onun çürüdüğünü, yok olduğunu, ondan artık ebediyen ayrıldığını düşünmesinin verdiği dehşete karşı Allah'ın bu kötü dünyadan çocuğunu alıp Cennete koyduğu ve onunla orada tekrar buluşacağı tesellisini alan annenin psikolojik durumu arasındaki fark dinin sağladığı bir faydayı ortaya koymaktadır.

Tablo 3.10. Yakınını kaybetme durumuna göre dindarlık düzeyleri

Boyut	(I) Kaybettiği yakını	(J) Kaybettiği yakını	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
İbadet	Yok	Var	-,38261*	,07780	,000
		Belirtmemiş	-,02517	,12564	,980
	Var	Yok	,38261*	,07780	,000
		Belirtmemiş	,35745*	,11224	,007
	Belirtmemiş	Yok	,02517	,12564	,980
		Var	-,35745*	,11224	,007
İnanç	Yok	Var	-,53427*	,07553	,000
		Belirtmemiş	-,65852*	,12197	,000
	Var	Yok	,53427*	,07553	,000
		Belirtmemiş	-,12426	,10896	,523
	Belirtmemiş	Yok	,65852*	,12197	,000
		Var	,12426	,10896	,523

*. Anlamlı şekilde farklılaşanlar ($p < 0,05$).

3.2. Başa Çıkma Yöntemleri Analizi

Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriyelilerin sıkıntılarıyla başa çıkmada en fazla dine yönelme, olumlu yeniden yorumlama ve planlama yöntemlerini kullandıkları görülmektedir (bkz. Tablo 3.11). Bu yöntemlerin kullanılması sığınmacıların sıkıntılı zamanlarında diğer insanlar (Ayten 2012:77-88) gibi daha fazla dua ettiklerini, sıkıntıları birer imtihan olarak gördüklerini, tevekkül, şükür ve sabır gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 3.11. Başa çıkma ölçeği boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Boyut	n	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	SS
Etkin başa çıkma	269	1	4	3,0632	,83404
Planlama				3,0743	,78230
Olumlu yeniden yorumlama				3,0781	,88174
Kabullenme				2,9312	,77141
Mizah				2,2714	,70629
Dine yönelme				3,4981	,66705
Duygusal sosyal destek kullanma				2,6506	,79093
Araçsal sosyal destek kullanma				2,7881	,81250
Zihinsel olarak ilgiyi kesme				2,8680	,99732
Yadsıma				2,5037	,81382
Duyguları açığa vurma				2,7268	,75722

Madde kullanımı				1,5242	,94453
Davranışsal olarak ilgiyi kesme				2,5632	,85065
Kendini suçlama				2,4424	,81693

Bu insanlarda, her işte bir hayır olduğu, başa gelen sıkıntılarda da hikmetlerin bulunduğu kanaati hükmetmektedir. Bir taraftan sabır ve tevekkül ederken diğer taraftan da sıkıntıların giderilmesi için elinden geleni yapmakta, giderim yollarına dair planlar kurmaktadır. Sığınmacıların en az kullandıkları başa çıkma yöntemleri ise kendini suçlama, mizah ve madde kullanımıdır. Nitekim başa gelen her musibette bir hikmetin var olduğuna inanan birinin sıkıntılar nedeniyle kendini suçlaması, sıkıntıyı hafife alması veya alay etmesi, sıkıntılarında uzaklaşmak için uyuşturucu, alkol veya sakinleştirici gibi maddeler kullanması inancıyla ters düşmesine neden olacaktır. Sığınmacıların oldukça işlevsel olan sorun odaklı etkin başa çıkma, planlama, olumlu yeniden yorumlama ve kabullenmeyi (Steinhardt ve Dolbier 2008:447) en yüksek oranlarda kullandıkları görülmektedir. Sıkıntıların karmaşık yapıları nedeniyle onlarla başa çıkmada tek bir yöntem yerine birden fazla yöntemin birlikte kullanıldığı değerlendirildiği durumda da sığınmacıların daha çok sorun odaklı başa çıkma yöntemlerine başvurdukları anlaşılmaktadır.

KBÇÖ boyutları arasındaki korelasyon ise Tablo 3.12’de verilmiştir. Yöntemlerin birçoğu arasında anlamlılığı yüksek fakat zayıf doğru ve ters yönlü ilişkiler bulunmaktadır. İlişkinin en yüksek çıktığı boyutlar ise *zihinsel olarak ilgiyi kesme* ile *etkin başa çıkma* arasındaki olumlu ilişkidir. *Zihinsel olarak ilgiyi kesme*, *etkin başa çıkma* ve *madde kullanımı* arasındaki ilişki, sığınmacıların karşılaştıkları sıkıntıları aşırı düşünmemek için kendilerini işlerine verme veya kitap okuma, alışverişe çıkma gibi faaliyetlerde bulundukları ölçüde madde kullanımından uzaklaştıklarını ve durumu daha iyi hale getirmek için etkin başa çıkma yöntemini daha fazla kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca dine yönelme de arttıkça madde kullanımının azaldığı ve etkin başa çıkmanın arttığı görülmektedir.

Tablo 3.12. Başa çıkma ölçeği boyutları arasındaki korelasyon

Boyutlar		ebc	pln	oyy	kbl	miz	din	dsd	asd	zik	yad	dav	mad	dik	kes
ebc	Pearson	1													
	p														
pln	Pearson	,437**	1												
	p	,000													
oyy	Pearson	,440**	,397**	1											
	p	,000	,000												
kbl	Pearson	,324**	,349**	,218**	1										
	p	,000	,000	,000											
miz	Pearson	-,081	,144*	,110	,132*	1									
	p	,183	,018	,073	,030										
din	Pearson	,440**	,306**	,351**	,234**	-,041	1								
	p	,000	,000	,000	,000	,508									
dsd	Pearson	,203**	,315**	,299**	,144*	,117	,172**	1							
	p	,001	,000	,000	,018	,055	,005								
asd	Pearson	,152*	,304**	,293**	,148*	,188**	,195**	,356**	1						
	p	,013	,000	,000	,015	,002	,001	,000							
zik	Pearson	,629**	,456**	,470**	,290**	-,066	,481**	,223**	,156*	1					
	p	,000	,000	,000	,000	,284	,000	,000	,010						
yad	Pearson	,184**	,231**	,157**	,150*	,123*	,167**	,264**	,240**	,159**	1				
	p	,002	,000	,010	,013	,043	,006	,000	,000	,009					
dav	Pearson	,160**	,296**	,386**	,252**	,253**	,246**	,326**	,304**	,197**	,317**	1			
	p	,008	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000				
mad	Pearson	-,454**	-,122*	-,138*	-,133*	,313**	-,452**	,091	,032	-,512**	,132*	,140*	1		
	p	,000	,045	,024	,029	,000	,000	,135	,599	,000	,030	,022			
dik	Pearson	,203**	,270**	,233**	,129*	,262**	,166**	,314**	,231**	,176**	,308**	,379**	,086	1	
	p	,001	,000	,000	,035	,000	,006	,000	,000	,004	,000	,000	,158		
kes	Pearson	-,086	,153*	-,017	,062	,330**	,048	,123*	,199**	-,049	,202**	,174**	,291**	,094	1
	p	,158	,012	,781	,313	,000	,436	,043	,001	,419	,001	,004	,000	,125	

Anlamlılık düzeyi **. p < 0,01 *. p < 0,05

ebc: Etkin başa çıkma, pln: Planlama, oyy: Olumlu yeniden yorumlama, kbl: Kabullenme, miz: Mizah, din: Dine yönelme, dsd: Duygusal sosyal destek kullanma, asd: Araçsal sosyal destek kullanma, zik: Zihinsel olarak ilgiyi kesme, yad: Yadsıma, dav: Duyguları açığa vurma, mad: Madde kullanımı, dik: Davranışsal olarak ilgiyi kesme, kes: Kendini suçlama.

3.2.1. Cinsiyet ve Başa Çıkma Yöntemleri

Suriyeli erkek sığınmacıların kadınlara nispeten etkin başa çıkma, olumlu yeniden yorumlama, dine yönelme ve zihinsel olarak ilgiyi kesme yöntemlerini daha fazla kullandıkları, kadınların ise mizah ve madde kullanımı yöntemlerini erkekler ile cinsiyetlerini belirtmeyenlerden daha fazla kullandıkları; ayrıca kadınların kendini suçlama yönteminde de cinsiyetini belirtmeyenlerden anlamlı şekilde farklılaştıkları ve daha fazla kendilerini suçladıkları anlaşılmaktadır. Her ne kadar yapılan bir araştırmada Suriyeli kadın sığınmacıların olumlu, erkek sığınmacıların ise olumsuz dini başa çıkma yöntemlerini kullandıkları ortaya konulmuşsa da (Sağır 2014:48) bu tez çalışmasında erkeklerin kadınlara nispeten daha işlevsel başa çıkma yöntemlerini kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Tablo 3.13’de cinsiyete göre, sadece anlamlı olarak farklılaşan yöntemlere yer verilmiştir, diğer yöntemlerde ise kıyas yapılabilecek anlamlı bir farklılaşma oluşmamıştır.

Tablo 3.13. Cinsiyete göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) Cinsiyet	(J) Cinsiyet	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Etkin başa çıkma	Belirtmemiş	Erkek	-,15142	,25476	,838
		Kadın	,59167	,27364	,099
	Erkek	Belirtmemiş	,15142	,25476	,838
		Kadın	,74309*	,12588	,000
	Kadın	Belirtmemiş	-,59167	,27364	,099
		Erkek	-,74309*	,12588	,000
Olumlu yeniden yorumlama	Belirtmemiş	Erkek	-,13483	,27755	,889
		Kadın	,43542	,29811	,346
	Erkek	Belirtmemiş	,13483	,27755	,889
		Kadın	,57025*	,13714	,000
	Kadın	Belirtmemiş	-,43542	,29811	,346
		Erkek	-,57025*	,13714	,000
Mizah	Belirtmemiş	Erkek	-,52749	,22216	,061
		Kadın	-,88333*	,23862	,001
	Erkek	Belirtmemiş	,52749	,22216	,061
		Kadın	-,35585*	,10978	,006
	Kadın	Belirtmemiş	,88333*	,23862	,001
		Erkek	,35585*	,10978	,006
Dine yönelme	Belirtmemiş	Erkek	-,23294	,20991	,541
		Kadın	,19375	,22546	,692
	Erkek	Belirtmemiş	,23294	,20991	,541
		Kadın	,42669*	,10372	,000
	Kadın	Belirtmemiş	-,19375	,22546	,692
		Erkek	-,42669*	,10372	,000

Zihinsel olarak ilgiyi kesme	Belirtmemiş	Erkek	-,27133	,30820	,679
		Kadın	,53125	,33103	,278
	Erkek	Belirtmemiş	,27133	,30820	,679
		Kadın	,80258*	,15229	,000
	Kadın	Belirtmemiş	-,53125	,33103	,278
		Erkek	-,80258*	,15229	,000
Madde kullanımı	Belirtmemiş	Erkek	-,32227	,26627	,482
		Kadın	-1,52083*	,28600	,000
	Erkek	Belirtmemiş	,32227	,26627	,482
		Kadın	-1,19856*	,13157	,000
	Kadın	Belirtmemiş	1,52083*	,28600	,000
		Erkek	1,19856*	,13157	,000
Kendini suçlama	Belirtmemiş	Erkek	-,51943	,26146	,141
		Kadın	-,75625*	,28083	,028
	Erkek	Belirtmemiş	,51943	,26146	,141
		Kadın	-,23682	,12919	,188
	Kadın	Belirtmemiş	,75625*	,28083	,028
		Erkek	,23682	,12919	,188
*. Anlamlılık düzeyi: p<0,05.					
Planlama, Kabullenme, Duygusal sosyal destek kullanma, Araçsal sosyal destek kullanma, Yadsıma (İnkar), Duyguları açığa vurma, Davranışsal olarak ilgiyi kesme boyutlarında cinsiyet açısından farklılık yoktur.					

3.2.2. Yaş ve Başa Çıkma Yöntemleri

Sığınmacılardan 26-35 yaş aralığında olanların 15-25 yaş aralığında olanlardan anlamlı şekilde daha fazla etkin başa çıkma, planlama, dine yönelme ve zihinsel olarak ilgiyi kesme yöntemlerini kullandıkları; 36-45 yaş aralığındakilerin ise 15-25 ile 46 ve üzeri yaşındakilerden anlamlı şekilde daha fazla etkin başa çıkmayı, 15-26 yaş aralığındakilerden de anlamlı şekilde daha fazla dine yönelme ve zihinsel olarak ilgiyi kesmeyi kullandıkları anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 3.14). 15-25 yaş aralığındakiler ise sıkıntılarıyla başa çıkmada ilaç, sakinleştirici, uyuşturucu gibi madde kullanımı yöntemini 26-45 yaş aralığındakilerden anlamlı şekilde daha fazla kullanmaktadırlar.

Tablo 3.14. Yaş aralıkların göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Etkin başa çıkma	15-25	Belirtmemiş	-,22002	,33244	,979

		26-35	-,41220*	,10516	,005
		36-45	-,68215*	,18294	,009
		46 ve üstü	,73831	,40434	,505
	26-35	Belirtmemiş	,19218	,33531	,988
		15-25	,41220*	,10516	,005
		36-45	-,26994	,18810	,725
		46 ve üstü	1,15051	,40670	,095
	36-45	Belirtmemiş	,46212	,36720	,811
		15-25	,68215*	,18294	,009
		26-35	,26994	,18810	,725
		46 ve üstü	1,42045*	,43337	,032
	46 ve üstü	Belirtmemiş	-,95833	,51464	,484
		15-25	-,73831	,40434	,505
		26-35	-1,15051	,40670	,095
		36-45	-1,42045*	,43337	,032
Planlama	15-25	Belirtmemiş	-,49940	,31674	,648
		26-35	-,32253*	,10020	,037
		36-45	-,46910	,17430	,127
		46 ve üstü	,66727	,38524	,559
	26-35	Belirtmemiş	-,17687	,31947	,989
		15-25	,32253*	,10020	,037
		36-45	-,14657	,17921	,955
		46 ve üstü	,98980	,38749	,167
Dine yönelme	15-25	Belirtmemiş	-,25600	,26903	,924
		26-35	-,31552*	,08511	,009
		36-45	-,53630*	,14805	,012
		46 ve üstü	-,42266	,32722	,796
	26-35	Belirtmemiş	,05952	,27135	1,000
		15-25	,31552*	,08511	,009
		36-45	-,22078	,15222	,717
		46 ve üstü	-,10714	,32913	,999
	36-45	Belirtmemiş	,28030	,29717	,926
		15-25	,53630*	,14805	,012
		26-35	,22078	,15222	,717
		46 ve üstü	,11364	,35071	,999
Zihinsel olarak ilgiyi kesme	15-25	Belirtmemiş	-,10911	,38987	,999
		26-35	-,65673*	,12333	,000
		36-45	-,91972*	,21454	,001
		46 ve üstü	,43255	,47418	,934
	26-35	Belirtmemiş	,54762	,39323	,747
		15-25	,65673*	,12333	,000
		36-45	-,26299	,22059	,840

	36-45	46 ve üstü	1,08929	,47695	,269
		Belirtmemiş	,81061	,43063	,473
		15-25	,91972*	,21454	,001
		26-35	,26299	,22059	,840
		46 ve üstü	1,35227	,50823	,135
Madde kullanımı	15-25	Belirtmemiş	,80576	,37603	,334
		26-35	,52004*	,11895	,001
		36-45	,76030*	,20693	,010
		46 ve üstü	,80576	,45736	,542
	26-35	Belirtmemiş	,28571	,37927	,966
		15-25	-,52004*	,11895	,001
		36-45	,24026	,21276	,865
		46 ve üstü	,28571	,46002	,984
	36-45	Belirtmemiş	,04545	,41535	1,000
		15-25	-,76030*	,20693	,010
		26-35	-,24026	,21276	,865
		46 ve üstü	,04545	,49020	1,000

*. Anlamlılık düzeyi: p<0,05.

Olumlu yeniden yorumlama, Kabullenme, Mizah, Duygusal sosyal destek kullanma, Araçsal sosyal destek kullanma, Yadsıma Duyguları açığa vurma Davranışsal olarak ilgiyi kesme, Kendini suçlama boyutlarında yaş açısından farklılık yoktur.

3.2.3. Türkiye'ye Sığınılan Süre ve Başa Çıkma Yöntemleri

Türkiye'ye sığındıkları süre henüz iki yılı geçmeyen Suriyeliler beş yıl ve üzeri süredir Türkiye'de bulunanlara nispeten etkin başa çıkma, planlama, olumlu yeniden yorumlama, kabullenme, dine yönelme, duygusal sosyal destek kullanma, zihinsel olarak ilgiyi kesme ve duyguları açığa vurma yöntemlerini anlamlı şekilde daha fazla kullanmaktadırlar. Üç yıldır Türkiye'de bulunan sığınmacılar da olumlu yeniden yorumlamayı, dine yönelmeyi ve zihinsel olarak ilgiyi kesmeyi beş yıl ve üzeri süredir Türkiye'de bulunanlara nispeten anlamlı şekilde daha fazla kullanmaktadırlar. Ayrıca Türkiye'de kaldıkları süre iki yıla kadar olanlar üç yıl olanlardan daha fazla kabullenme yöntemini, dört yıl olanlardan da daha fazla zihinsel olarak ilgiyi kesme yöntemini kullandıkları anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 3.15). Bu durum sığınma süreci veya göç sürecinde yaşanan sıkıntılar üzerinden henüz uzun süre geçmeyenlerin, yani sığındıkları ülkede yeni olanların -uyum sıkıntılarının da etkisiyle- diğer

sığınmacılardan daha fazla başa çıkma yöntemleri kullanmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye’de kalınan sürenin beş yıl ve üzerine çıktığı zaman artık sığınmacılarda başa çıkma yöntemi olarak pek işlevsel olmayan madde kullanımının görülmesi, kalma süresi uzayan sığınmacıların artık daha ümitsiz veya çaresiz hissettiklerini göstermektedir.

Tablo 3.15. Türkiye’ye sığınılan süreye göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) Sığındığı süre	(J) Sığındığı süre	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Etkin başa çıkma	0-2 yıl	Belirtmemiş	-,10920	,33287	,999
		Üç yıl	,32463	,12765	,170
		Dört yıl	,37518	,16304	,261
		Beş yıl ve üzeri	,71975*	,12382	,000
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,82895	,33442	,192
		0-2 yıl	-,71975*	,12382	,000
		Üç yıl	-,39512	,13164	,064
		Dört yıl	-,34457	,16619	,369
Planlama	0-2 yıl	Belirtmemiş	-,37356	,32193	,853
		Üç yıl	,27840	,12345	,282
		Dört yıl	,26185	,15769	,600
		Beş yıl ve üzeri	,44442*	,11975	,009
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,81798	,32343	,175
		0-2 yıl	-,44442*	,11975	,009
		Üç yıl	-,16602	,12731	,790
		Dört yıl	-,18257	,16073	,863
Olumlu yeniden yorumlama	0-2 yıl	Belirtmemiş	,19253	,35036	,990
		Üç yıl	,34694	,13436	,158
		Dört yıl	,38003	,17161	,300
		Beş yıl ve üzeri	,80437*	,13033	,000
	Üç yıl	Belirtmemiş	-,15441	,35350	,996
		0-2 yıl	-,34694	,13436	,158
		Dört yıl	,03309	,17794	1,000
		Beş yıl ve üzeri	,45743*	,13856	,030
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,61184	,35199	,555
		0-2 yıl	-,80437*	,13033	,000
		Üç yıl	-,45743*	,13856	,030
		Dört yıl	-,42434	,17492	,211
Kabullenme	0-2 yıl	Belirtmemiş	,47414	,31622	,690
		Üç yıl	,40796*	,12127	,025
		Dört yıl	,38039	,15489	,200
		Beş yıl ve üzeri	,47414*	,11763	,003
	Üç yıl	Belirtmemiş	,06618	,31906	1,000
		0-2 yıl	-,40796*	,12127	,025
		Dört yıl	-,02757	,16060	1,000
		Beş yıl ve üzeri	,06618	,12506	,991
	Beş yıl ve	Belirtmemiş	,00000	,31770	1,000

	üzeri	0-2 yıl	-,47414*	,11763	,003
		Üç yıl	-,06618	,12506	,991
		Dört yıl	-,09375	,15788	,986
		Beş yıl ve üzeri	,59581*	,09822	,000
Dine yönelme	0-2 yıl	Belirtmemiş	-,08621	,26404	,999
		Üç yıl	,16624	,10125	,611
		Dört yıl	,34088	,12933	,142
		Beş yıl ve üzeri	,59581*	,09822	,000
	Üç yıl	Belirtmemiş	-,25245	,26640	,925
		0-2 yıl	-,16624	,10125	,611
		Dört yıl	,17463	,13410	,791
		Beş yıl ve üzeri	,42957*	,10442	,002
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,68202	,26527	,161
		0-2 yıl	-,59581*	,09822	,000
		Üç yıl	-,42957*	,10442	,002
		Dört yıl	-,25493	,13182	,444
Duygusal sosyal destek kullanma	0-2 yıl	Belirtmemiş	-,10920	,32669	,998
		Üç yıl	,39080*	,12528	,048
		Dört yıl	,23455	,16002	,709
		Beş yıl ve üzeri	,41054*	,12152	,024
	Üç yıl	Belirtmemiş	-,50000	,32963	,681
		0-2 yıl	-,39080*	,12528	,048
		Dört yıl	-,15625	,16592	,926
		Beş yıl ve üzeri	,01974	,12920	1,000
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,51974	,32822	,644
		0-2 yıl	-,41054*	,12152	,024
		Üç yıl	-,01974	,12920	1,000
		Dört yıl	-,17599	,16310	,884
Zihinsel olarak ilgiyi kesme	0-2 yıl	Belirtmemiş	,27299	,38246	,972
		Üç yıl	,38573	,14667	,144
		Dört yıl	,65320*	,18734	,018
		Beş yıl ve üzeri	1,08658*	,14227	,000
	Üç yıl	Belirtmemiş	-,11275	,38589	,999
		0-2 yıl	-,38573	,14667	,144
		Dört yıl	,26746	,19425	,755
		Beş yıl ve üzeri	,70085*	,15125	,000
	Dört yıl	Belirtmemiş	-,38021	,40311	,926
		0-2 yıl	-,65320*	,18734	,018
		Üç yıl	-,26746	,19425	,755
		Beş yıl ve üzeri	,43339	,19095	,275
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,81360	,38424	,347
		0-2 yıl	-1,08658*	,14227	,000
		Üç yıl	-,70085*	,15125	,000
		Dört yıl	-,43339	,19095	,275
Duyguları açığa vurma	0-2 yıl	Belirtmemiş	,20402	,31415	,981
		Üç yıl	,26285	,12047	,316
		Dört yıl	,37590	,15388	,205
		Beş yıl ve üzeri	,39481*	,11686	,024
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	-,19079	,31562	,985
		0-2 yıl	-,39481*	,11686	,024
		Üç yıl	-,13197	,12424	,889

Madde kullanımı	Beş yıl ve üzeri	Dört yıl	-,01891	,15684	1,000
		Belirtmemiş	-,19079	,31562	,985
		0-2 yıl	-,39481*	,11686	,024
		Üç yıl	-,13197	,12424	,889
		Dört yıl	-,01891	,15684	1,000
	0-2 yıl	Belirtmemiş	,24138	,37640	,981
		Üç yıl	-,14097	,14434	,916
		Dört yıl	-,25862	,18437	,742
		Beş yıl ve üzeri	-,78494*	,14001	,000
	Üç yıl	Belirtmemiş	,38235	,37978	,907
		0-2 yıl	,14097	,14434	,916
		Dört yıl	-,11765	,19117	,984
		Beş yıl ve üzeri	-,64396*	,14885	,001
	Beş yıl ve üzeri	Belirtmemiş	1,02632	,37815	,121
		0-2 yıl	,78494*	,14001	,000
		Üç yıl	,64396*	,14885	,001
Dört yıl		,52632	,18792	,101	

*. Anlamlılık düzeyi: p<0,05.

Mizah, Araçsal sosyal destek kullanma, Yadsıma, Davranışsal olarak ilgiyi kesme, Kendini suçlama boyutlarında Türkiye’ye sığınılan süre açısından farklılık yoktur.

3.2.4. Çalışma Durumu ve Başa Çıkma Yöntemleri

Bir işte çalışan Suriyeli sığınmacıların çalışmayan veya çalışamayan sığınmacılara nispeten anlamlı şekilde daha fazla etkin başa çıkma, olumlu yeniden yorumlama ve zihinsel olarak ilgiyi kesme; öğrencilere nispeten de daha fazla planlama, olumlu yeniden yorumlama ve zihinsel olarak ilgiyi kesme yöntemlerini kullandıkları görülmektedir. Öğrenciler de çalışmayan veya çalışamayan sığınmacılara nispeten etkin başa çıkmayı, çalışanlara nispeten de madde kullanımı yöntemini daha fazla kullanmaktadırlar. Madde kullanımı ve kendini suçlama yöntemlerini, çalışmayan veya çalışamayan sığınmacılar çalışan veya çalışma durumunu belirtmeyen sığınmacılara nispeten anlamlı olarak daha fazla kullanmaktadırlar (bkz. Tablo 3.16).

Tablo 3.16. Çalışma durumuna göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) İş	(J) İş	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Etkin başa çıkma	Çalışıyor	İşsiz/hasta	,85714*	,12420	,000
		Öğrenci	,35238	,15185	,148
		Belirtmemiş	,48571	,20674	,140

	İşsiz/hasta	Çalışıyor	-,85714*	,12420	,000
		Öğrenci	-,50476*	,17814	,048
		Belirtmemiş	-,37143	,22675	,445
	Öğrenci	Çalışıyor	-,35238	,15185	,148
		İşsiz/hasta	,50476*	,17814	,048
		Belirtmemiş	,13333	,24300	,960
Planlama	Çalışıyor	İşsiz/hasta	,23633	,12264	,296
		Öğrenci	,62238*	,14994	,001
		Belirtmemiş	,33905	,20414	,432
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	-,23633	,12264	,296
		Öğrenci	,38605	,17590	,188
		Belirtmemiş	,10272	,22390	,976
	Öğrenci	Çalışıyor	-,62238*	,14994	,001
		İşsiz/hasta	-,38605	,17590	,188
		Belirtmemiş	-,28333	,23995	,707
Olumlu yeniden yorumlama	Çalışıyor	İşsiz/hasta	,70408*	,13504	,000
		Öğrenci	,55238*	,16510	,012
		Belirtmemiş	,31905	,22478	,570
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	-,70408*	,13504	,000
		Öğrenci	-,15170	,19369	,893
		Belirtmemiş	-,38503	,24654	,488
	Öğrenci	Çalışıyor	-,55238*	,16510	,012
		İşsiz/hasta	,15170	,19369	,893
		Belirtmemiş	-,23333	,26421	,854
Zihinsel olarak ilgiyi kesme	Çalışıyor	İşsiz/hasta	,79755*	,15040	,000
		Öğrenci	,85095*	,18388	,000
		Belirtmemiş	,46762	,25035	,324
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	-,79755*	,15040	,000
		Öğrenci	,05340	,21572	,996
		Belirtmemiş	-,32993	,27459	,696
	Öğrenci	Çalışıyor	-,85095*	,18388	,000
		İşsiz/hasta	-,05340	,21572	,996
		Belirtmemiş	-,38333	,29426	,638
Madde kullanımı	Çalışıyor	İşsiz/hasta	-,85184*	,14240	,000
		Öğrenci	-,57190*	,17410	,014
		Belirtmemiş	,11143	,23704	,974
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	,85184*	,14240	,000
		Öğrenci	,27993	,20425	,599
		Belirtmemiş	,96327*	,25999	,004
	Öğrenci	Çalışıyor	,57190*	,17410	,014
		İşsiz/hasta	-,27993	,20425	,599
		Belirtmemiş	,68333	,27862	,114
	Belirtmemiş	Çalışıyor	-,11143	,23704	,974
		İşsiz/hasta	-,96327*	,25999	,004
		Öğrenci	-,68333	,27862	,114
Kendini suçlama	Çalışıyor	İşsiz/hasta	-,37347*	,12944	,042
		Öğrenci	-,21190	,15825	,617
		Belirtmemiş	,37143	,21546	,398
	İşsiz/hasta	Çalışıyor	,37347*	,12944	,042
		Öğrenci	,16156	,18565	,860

	Belirtmemiş	Belirtmemiş	,74490*	,23632	,021
		Çalışıyor	-,37143	,21546	,398
		İşsiz/hasta	-,74490*	,23632	,021
		Öğrenci	-,58333	,25325	,154

*. Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$.

Kabullenme, Mizah, Dine yönelme, Duygusal sosyal destek kullanma, Araçsal sosyal destek kullanma, Yadsıma, Duyguları açığa vurma, Davranışsal olarak ilgiyi kesme boyutlarında çalışma durumu açısından farklılık yoktur.

3.2.5. Medeni Durum ve Başa Çıkma Yöntemleri

Sığınmacıların medeni durumlarına göre başa çıkma yöntemleri arasında önemli farklılıklar mevcut değildir (bkz. Tablo 3.17). Ancak sadece eşini kaybetmiş veya ayrılmak durumunda kalmış olanların evlilere nispeten anlamlı olarak daha fazla madde kullanımına başvurdukları görülmektedir. *Bekârların işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini daha fazla kullandıkları* hipotezi burada doğrulanamamıştır.

Tablo 3.17. Medeni duruma göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) Medeni durum	(J) Medeni durum	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Madde kullanımı	Evli	Bekar	-,22326	,13634	,613
		Dul	-1,16146*	,34096	,022
		Nişanlı	-,32019	,15023	,340
		Belirtmemiş	-,04607	,27383	1,000
	Dul	Evli	1,16146*	,34096	,022
		Bekar	,93820	,34199	,114
		Nişanlı	,84127	,34777	,214
		Belirtmemiş	1,11538	,41636	,130

*. Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$.

Etkin başa çıkma, Planlama, Olumlu yeniden yorumlama, Kabullenme, Mizah Dine yönelme, Duygusal sosyal destek kullanma, Araçsal sosyal destek kullanma, Zihinsel olarak ilgiyi kesme, Yadsıma, Duyguları açığa vurma, Davranışsal olarak ilgiyi kesme, Kendini suçlama boyutlarında medeni durumu açısından farklılık yoktur.

3.2.6. Eğitim Durumu ve Başa Çıkma Yöntemleri

Yükseköğretimdeki eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan Suriyeli sığınmacıların ortaöğretim mezunu, eğitim görmemiş ve eğitim durumunu belirtmeyen sığınmacılardan daha fazla etkin başa çıkma yöntemini kullandıkları; yükseköğretim, ortaöğretim ve ilköğretim mezunlarının da eğitim görmeyenlerden daha fazla etkili başa çıkma yöntemlerini kullandıkları anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 3.18). Yükseköğretilimi yarıda bırakan veya yükseköğretimden mezun olanların anlamlı şekilde hem daha dindar (bkz. Tablo 3.9) hem de daha işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanmaları eğitim seviyesi yüksek sığınmacıların inançlarının artmasıyla birlikte daha işlevsel ve sorun odaklı başa çıkma yöntemleri kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 3.18. Eğitim durumuna göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) Eğitim durum	(J) Eğitim durum	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Etkin başa çıkma	Belirtmemiş	Eğitimsiz/okumamış	,60417	,25536	,350
		İlköğretim	-,23917	,19266	,908
		Ortaöğretim	-,18025	,17783	,960
		Yükseköğretilimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,66313*	,19088	,037
		Yükseköğretim mezunu	-,68631	,20561	,052
	Eğitimsiz/okumamış	Belirtmemiş	-,60417	,25536	,350
		İlköğretim	-,84333*	,22840	,020
		Ortaöğretim	-,78442*	,21603	,024
		Yükseköğretilimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-1,26730*	,22690	,000
		Yükseköğretim mezunu	-1,29048*	,23943	,000
	İlköğretim	Belirtmemiş	,23917	,19266	,908
		Eğitimsiz/okumamış	,84333*	,22840	,020
		Ortaöğretim	,05891	,13631	,999
		Yükseköğretilimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,42396	,15295	,179
		Yükseköğretim mezunu	-,44714	,17098	,237
	Ortaöğretim	Belirtmemiş	,18025	,17783	,960
		Eğitimsiz/okumamış	,78442*	,21603	,024
		İlköğretim	-,05891	,13631	,999
		Yükseköğretilimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,48288*	,13379	,025
		Yükseköğretim mezunu	-,50606	,15408	,059

	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	Belirtmemiş	,66313*	,19088	,037
		Eğitimsiz/okumamış	1,26730*	,22690	,000
		İlköğretim	,42396	,15295	,179
		Ortaöğretim	,48288*	,13379	,025
		Yükseköğretim mezunu	-,02318	,16898	1,000
	Yükseköğretim mezunu	Belirtmemiş	,68631	,20561	,052
		Eğitimsiz/okumamış	1,29048*	,23943	,000
		İlköğretim	,44714	,17098	,237
		Ortaöğretim	,50606	,15408	,059
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	,02318	,16898	1,000
Olumlu yeniden yorumlama	Eğitimsiz/okumamış	Belirtmemiş	-,42083	,28084	,814
		İlköğretim	-,44667	,25119	,675
		Ortaöğretim	-,63732	,23759	,211
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,92516*	,24955	,019
		Yükseköğretim mezunu	-,95238*	,26332	,025
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	Belirtmemiş	,50432	,20993	,332
		Eğitimsiz/okumamış	,92516*	,24955	,019
		İlköğretim	,47849	,16822	,155
		Ortaöğretim	,28784	,14714	,575
		Yükseköğretim mezunu	-,02722	,18584	1,000
	Yükseköğretim mezunu	Belirtmemiş	,53155	,22613	,358
		Eğitimsiz/okumamış	,95238*	,26332	,025
		İlköğretim	,50571	,18805	,208
		Ortaöğretim	,31506	,16945	,630
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	,02722	,18584	1,000
Dine yönelme	İlköğretim	Belirtmemiş	-,10583	,16101	,994
		Eğitimsiz/okumamış	-,11000	,19087	,997
		Ortaöğretim	-,13391	,11392	,926
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,51189*	,12782	,008
		Yükseköğretim mezunu	-,35286	,14289	,300
	Ortaöğretim	Belirtmemiş	,02808	,14861	1,000
		Eğitimsiz/okumamış	,02391	,18054	1,000
		İlköğretim	,13391	,11392	,926
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-,37797*	,11181	,047
		Yükseköğretim mezunu	-,21894	,12876	,717
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	Belirtmemiş	,40605	,15952	,266
		Eğitimsiz/okumamış	,40189	,18962	,483
		İlköğretim	,51189*	,12782	,008

Zihinsel olarak ilgiyi kesme		Ortaöğretim	,37797*	,11181	,047
		Yükseköğretim mezunu	,15903	,14122	,938
	Eğitimsiz/okumamış	Belirtmemiş	-,77917	,30893	,276
		İlköğretim	-,91333	,27632	,056
		Ortaöğretim	-,86159	,26136	,057
		Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)	-1,48239*	,27451	,000
		Yükseköğretim mezunu	-1,34762*	,28966	,001
		Ortaöğretim	Belirtmemiş	,08243	,21513
	Eğitimsiz/okumamış		,86159	,26136	,057
	İlköğretim		-,05174	,16491	1,000
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)		-,62080*	,16186	,013
	Yükseköğretim mezunu		-,48602	,18640	,240
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)		Belirtmemiş	,70322	,23093
		Eğitimsiz/okumamış	1,48239*	,27451	,000
		İlköğretim	,56906	,18504	,096
		Ortaöğretim	,62080*	,16186	,013
		Yükseköğretim mezunu	,13477	,20443	,994
		Yükseköğretim mezunu	Belirtmemiş	,56845	,24875
	Eğitimsiz/okumamış		1,34762*	,28966	,001
	İlköğretim		,43429	,20686	,494
	Ortaöğretim		,48602	,18640	,240
	Yükseköğretimi yarıda kalmış (bitirememiş)		-,13477	,20443	,994

*. Anlamlılık düzeyi: p<0,05.

Planlama, Kabullenme, Mizah, Duygusal sosyal destek kullanma, Araçsal sosyal destek kullanma, Yadsıma, Duyguları açığa vurma, Madde kullanımı, Davranışsal olarak ilgiyi kesme, Kendini suçlama boyutlarında eğitim durumu açısından farklılık yoktur.

3.2.7. Yakın Kaybı ve Başa Çıkma Yöntemleri

Savaş nedeniyle en az bir yakınını kaybeden Suriyeli sığınmacıların etkin başa çıkma, planlama, olumlu yeniden yorumlama, dine yönelme, zihinsel olarak ilgiyi kesme ve yadsıma (inkar) yöntemlerini, herhangi bir yakınını kaybetmeyen sığınmacılara nazaran anlamlı olarak daha fazla kullandıkları; yakınını kaybetmeyenlerin ise mizah ve madde kullanımı yöntemlerini yakınını kaybedenlerden anlamlı olarak daha fazla kullandıkları görülmektedir (bkz. Tablo 3.19). Mizah boyutundaki bu farklılaşma nedeniyle; yakınını

kaybedenlerin, durumu daha ciddi olarak algıladıklarını ve alaya alamayıp küçümsemediklerini yorumunu yapmak isabetli olacaktır.

Burada ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir nokta da, bir yakını kaybedip etmediğini belirtmeyen sığınmacıların duyguları açığa vurma yöntemini anlamlı şekilde daha az kullandıklarıdır. Yani çekincelerinden dolayı anket esnasında bu soruyu cevaplamayan sığınmacıların, yapılan analiz sonucunda da duyguları açığa vurma yöntemini daha az kullandıklarının ortaya çıkması bu tezde yapılan araştırmanın güvenilirliğinin ve tutarlılığının da ayrı bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3.19. Yakını kaybetme durumuna göre başa çıkma yöntemleri

Boyut	(I) Kaybettiği yakını	(J) Kaybettiği yakını	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Etkin başa çıkma	Yok	Var	-,92283*	,11195	,000
		Belirtmemiş	-,47486*	,18078	,033
	Var	Yok	,92283*	,11195	,000
		Belirtmemiş	,44797*	,16150	,023
Planlama	Yok	Var	-,47667*	,11196	,000
		Belirtmemiş	,17529	,18080	,626
	Var	Yok	,47667*	,11196	,000
		Belirtmemiş	,65196*	,16152	,000
Olumlu yeniden yorumlama	Yok	Var	-,64489*	,12358	,000
		Belirtmemiş	,18822	,19956	,641
	Var	Yok	,64489*	,12358	,000
		Belirtmemiş	,83311*	,17828	,000
Mizah	Yok	Var	,40739*	,10107	,000
		Belirtmemiş	,83764*	,16321	,000
	Var	Yok	-,40739*	,10107	,000
		Belirtmemiş	,43026*	,14580	,014
Dine yönelme	Yok	Var	-,52042*	,09445	,000
		Belirtmemiş	-,07902	,15252	,874
	Var	Yok	,52042*	,09445	,000
		Belirtmemiş	,44140*	,13626	,006
Araçsal sosyal destek kullanma	Yok	Var	-,11096	,12030	,654
		Belirtmemiş	,43750	,19427	,081
	Var	Yok	,11096	,12030	,654
		Belirtmemiş	,54846*	,17355	,007
Zihinsel olarak ilgiyi kesme	Yok	Var	-,97912*	,13739	,000
		Belirtmemiş	-,45761	,22187	,121
	Var	Yok	,97912*	,13739	,000
		Belirtmemiş	,52150*	,19821	,033
Yadsıma	Yok	Var	-,30850*	,12071	,040
		Belirtmemiş	,04310	,19493	,976
	Var	Yok	,30850*	,12071	,040

		Belirtmemiş	,35160	,17415	,132
Duyguları açığa vurma	Yok	Var	-,21026	,10935	,159
		Belirtmemiş	,54598*	,17658	,009
	Var	Yok	,21026	,10935	,159
		Belirtmemiş	,75624*	,15775	,000
	Belirtmemiş	Yok	-,54598*	,17658	,009
		Var	-,75624*	,15775	,000
Madde kullanımı	Yok	Var	,98354*	,12845	,000
		Belirtmemiş	1,05172*	,20743	,000
	Var	Yok	-,98354*	,12845	,000
		Belirtmemiş	,06818	,18531	,935
*. Anlamlılık düzeyi: p<0,05					
Duygusal sosyal destek kullanma Davranışsal olarak ilgiyi kesme Kendini suçlama boyutlarında en az bir yakını kaybedenler açısından farklılık yoktur.					

3.3.Dindarlık ile Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişki

Dindarlık boyutları ile başa çıkma boyutları arasındaki korelasyon katsayıları ibadet boyutunun mizah, madde kullanımı ve kendini suçlama boyutlarıyla bir ilişkisi olmadığını; diğer başa çıkma yöntemleriyle doğru yönde bir ilişkisi bulunduğunu ortaya koymaktadır. İbadet boyutunun en fazla ilişkili olduğu, yani ibadetin artmasıyla en fazla artış gösteren başa çıkma boyutlarının sırasıyla olumlu yeniden yorumlama, zihinsel olarak ilgisi kesme ve etkin başa çıkma yöntemleri olduğu görülmektedir. İnanç boyutunun ise doğru yönde en fazla ilişkili olduğu başa çıkma yöntemi dine yönelme iken ters yönde ilişkili olduğu yöntemler ise madde kullanımı ve mizahtır. Dolayısıyla inanç arttıkça en fazla artan başa çıkma yöntemi dine yönelme, en fazla azalanlar ise madde kullanımı ve mizah olmaktadır (bkz. Tablo 3.20).

Dindarlığın artmasıyla daha etkili ve işlevsel başa çıkma yöntemleri olan olumlu yeniden yorumlama ve etkin başa çıkma yöntemleri kullanımının da arttığı, işlevsel olmayan madde kullanımının ise azaldığı görülmektedir. Bu noktada Carver vd. (1989:269) tarafından belirtilen, zihinsel olarak ilgiyi kesme boyutunun *kişilerin kullanım tarzlarına göre* işlevsel olup olmadıklarına karar verilebileceği yorumu göz önüne alınırsa zihinsel olarak ilgiyi kesme üzerinde biraz daha durmak gerektiği ortaya çıkmaktadır. Tablo 3.20’de Suriyeli sığınmacıların zihinsel olarak ilgiyi kesme başa çıkma yöntemi kullanımının artmasıyla etkin başa çıkma yöntemi kullanımının da arttığı

hatta tablodaki en yüksek ilişkinin ($r=0,629$) zihinsel olarak ilgiyi kesme ile etkin başa çıkma yöntemleri arasında olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 3.21’de olduğu gibi Tablo 3.13, 15, 16 gibi tablolarda da sığınmacıların zihinsel olarak ilgiyi kesmeyi diğer işlevsel başa çıkma yöntemleriyle birlikte kullanıyor olmaları *zihinsel olarak ilgiyi kesmenin de işlevsel bir başa çıkma yöntemi* olarak kullanıldığına kanıt oluşturmaktadır. Dolayısıyla sığınmacılar yaşadıkları sıkıntılarda takılıp kalmamak için başka etkinliklerde de yer alarak sıkıntıları zihinlerinden uzaklaştırmaya çalışmakta bu sayede diğer daha işlevsel başa çıkma yöntemlerini kullanabilmektedirler.

Dine yönelmenin sığınmacılar açısından oldukça işlevsel bir başa çıkma yöntemi olduğu Bölüm 1 ve 3’ten de açıkça anlaşılmaktadır. Mizah boyutunun ise sığınmacılarda madde kullanımı ve kendini suçlama ile doğru, işlevsel başa çıkma yöntemleriyle ise ters orantılı olarak kullanıldığı görülmektedir (ayrıca bkz. Tablo 3.13 ve 14). Dolayısıyla işlevsel başa çıkma yöntemlerini kullanan sığınmacıların sıkıntılarını hafife almak ve alay etmekten uzak durdukları, artan inanç ile mizah boyutunun ters ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 3.11’den de mizah boyutunun işlevsel olanlar yerine işlevsel olmayan başa çıkma yöntemleri ile gruplaştığı görülebileceğinden sığınmacıların *mizah boyutunu işlevsel olmayan bir başa çıkma yöntemi* olarak kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Tablo 3.20. Dindarlık boyutları ile başa çıkma boyutları arasındaki korelasyon

Boyutlar	ibd	inc	ebc	pln	oyy	kbl	miz	din	dsd	asd	zik	yad	dav	mad	dik	kes
ibd	1															
inc	,281**	1														
ebc	,340**	,294**	1													
pln	,294**	,152*	,437**	1												
oyy	,406**	,065	,440**	,397**	1											
kbl	,292**	,169**	,324**	,349**	,218**	1										
miz	-,058	-,297**	-,081	,144*	,110	,132*	1									
din	,318**	,298**	,440**	,306**	,351**	,234**	-,041	1								
dsd	,325**	-,023	,203**	,315**	,299**	,144*	,117	,172**	1							
asd	,333**	-,036	,152*	,304**	,293*	,148*	,188**	,195**	,356**	1						
zik	,396**	,290**	,629**	,456**	,470**	,290**	-,066	,481**	,223**	,156*	1					
yad	,228**	,080	,184**	,231**	,157**	,150*	,123*	,167**	,264**	,240**	,159**	1				
dav	,203**	,004	,160**	,296**	,386**	,252**	,253**	,246**	,326**	,304**	,197**	,317**	1			
mad	-,113	-,492**	-,454**	-,122*	-,138*	-,133*	,313**	-,452**	,091	,032	-,512**	,132*	,140*	1		
dik	,202**	-,091	,203**	,270**	,233**	,129*	,262**	,166**	,314**	,231**	,176**	,308**	,379**	,086	1	
kes	,010	-,214**	-,086	,153*	-,017	,062	,330**	,048	,123*	,199**	-,049	,202**	,174**	,291**	,094	1

* Anlamlılık düzeyi: $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Dindarlık Ölçeği; ibd: İbadet, inc: İnanc.

Başa Çıkma Ölçeği; ebc: Etkin başa çıkma, pln: Planlama, oyy: Olumlu yeniden yorumlama, kbl: Kabullenme, miz: Mizah, din: Dine yönelme, dsd: Duygusal sosyal destek kullanma, asd: Araçsal sosyal destek kullanma, zik: Zihinsel olarak ilgiyi kesme, yad: Yadsıma, dav: Duyguları açığa vurma, mad: Madde kullanımı, dik: Davranışsal olarak ilgiyi kesme, kes: Kendini suçlama.

3.3.1. Dindarlığın İbadet Boyutu ve Başa Çıkma Yöntemleri

Dindarlık ile başa çıkma boyutları arasındaki sebep sonuç ilişkilerinin ortaya koyulabilmesi için burada Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizine başa çıkmanın 14 boyutu bağımsız değişken, dindarlığın ibadet boyutu ise bağımlı değişken olarak tanımlanmıştır. Analiz, başa çıkma boyutlarının ibadetteki varyansı %34,6 oranında açıkladığını göstermektedir. Başa çıkma yöntemlerinden olumlu yeniden yorumlama ($\beta=,193$; $p<0,05$), kabullenme ($\beta=,171$; $p<0,05$), duygusal sosyal destek kullanma ($\beta=,121$; $p<0,05$), araçsal sosyal destek kullanma ($\beta=,192$; $p<0,05$), zihinsel olarak ilgiyi kesme ($\beta=,202$; $p<0,05$) ve mizah ($\beta=-,160$; $p<0,05$) ibadetteki varyansı anlamlı olarak açıklamaktadırlar. Buna göre sığınmacılarda ibadet attıkça olumlu yeniden yorumlama, kabullenme, duygusal sosyal destek kullanma, araçsal sosyal destek kullanma ve zihinsel olarak ilgiyi kesme yöntemlerinin kullanımı da artmaktadır. Mizahın kullanımı ise ibadet arttıkça azalmaktadır (bkz. Tablo 3.21).

Bu bulguya benzer şekilde, yetişkinlerde dindarlığın bilgi-ibadet ve sosyal boyutu ile sıkıntıdan etkilenme derecesi arasında anlamlı olumsuz ilişkinin tespit edildiği araştırmalar mevcuttur (Yoğurtçu 2009:144). Bu araştırmalarda dindarlığın ibadet boyutunun artmasıyla sıkıntılardan daha az etkilenildiği görüldüğünden, bu tezde ki araştırmaya dayanarak da, sıkıntılardan daha az etkilenme nedenlerinden birinin işlevsel başa çıkma yöntemlerinin kullanılması olduğu savunulabilir.

Türkiye'deki mülteci öğrenciler üzerinde yapılan deneysel bir araştırmada da duygusal ve araçsal sosyal destek kullanımının mültecilerin depresyon düzeylerini azalttığı sonucuna varılmıştır (Özcan 2019a:1015). Dindarlığın artmasıyla artan bu başa çıkma yöntemlerinin depresyonu azaltıyor olması dindarlığın ve sosyal desteğin sığınmacılar açısından önemini göstermektedir.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus da başa çıkma yöntemi olarak dine yönelmenin dindarlığın ibadet boyutunu yeterince anlamlı olarak açıklayamadığıdır. Yani dindarlık arttığında, sıkıntılarla başa çıkmak için sadece dine yönelme, daha fazla dua etme değil bunlarla birlikte ve bunlardan belki daha fazla olarak sorun ve duygu odaklı başa çıkma yöntemleri sığınmacılar tarafından kullanılmaktadır. Dolayısıyla

Müslüman sığınmacıların başa çıkma yöntemlerini ölçmek için *dini* başa çıkma ölçekleri (Özcan 2019b; Sağır 2014, 2018) yerine, başa çıkmanın genel boyutlarının bulunduğu ölçeklerin kullanılmasının da isabetli olduğu görülmektedir.

Tablo 3.21. İbadet için çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları

Boyutlar	β	t	p	R ²
Etkin başa çıkma	,023	,314	,754	0,346
Planlama	-,034	-,531	,596	
Olumlu yeniden yorumlama	,193	2,961	,003	
Kabullenme	,171	3,012	,003	
Mizah	-,160	-2,732	,007	
Dine yönelme	,115	1,762	,079	
Duygusal sosyal destek kullanma	,121	2,044	,042	
Araçsal sosyal destek kullanma	,192	3,315	,001	
Zihinsel olarak ilgiyi kesme	,202	2,633	,009	
Yadsıma (İnkâr)	,067	1,158	,248	
Duyguları açığa vurma	-,086	-1,366	,173	
Madde kullanımı	,137	1,854	,065	
Davranışsal olarak ilgiyi kesme	,047	,801	,424	
Kendini suçlama	-,029	-,504	,615	

3.3.2. Dindarlığın İnanç Boyutu ve Başa Çıkma Yöntemleri

Başa çıkma boyutlarının bağımsız değişken, dindarlığın inanç boyutun ise bağımlı değişken olarak tanımlandığı regresyon analizinde ise başa çıkma boyutlarının inançtaki varyansı %33,2 oranında açıkladığı görülmektedir. Başa çıkma yöntemlerinden mizah ($\beta=-,159$; $p<0,05$), yadsıma (inkar) ($\beta=,152$; $p<0,05$) ve madde kullanımı ($\beta=-,385$; $p<0,05$) inançtaki varyansı anlamlı olarak açıklamaktadırlar. Buna göre sığınmacılarda inanç attıkça yadsıma (inkar) başa çıkma yöntemi kullanımının da arttığı; mizah ve madde kullanımı işlevsiz başa çıkma yöntemleri kullanımının ise azaldığı anlaşılmaktadır. Bunlar içinden en güçlü açıklama oranı ise madde kullanımına aittir (bkz. Tablo 3.22). İnanç arttıkça İslam dininde zaten haram olan sarhoşluk veren alkol, uyuşturucu gibi maddelerin yanında sakinleştirici ilaç kullanımının da azaldığı görülmektedir. İnanç boyutuyla dindarlığın artması başa gelen sıkıntıların hafife alınmasını veya alay edilmesini de azaltmaktadır.

Diğer taraftan inancın artması inkâr başa çıkma yönteminin kullanılmasını da arttırmaktadır. Yani sığınmacılar aslında dünyanın bir imtihan yeri olduğunu,

sıkıntıların gerçek olmadığını, hayatın gelip geçici olduğu gibi sıkıntıların da daima devam etmeyeceğini düşünmektedirler. Normal şartlarda sıkıntıların inkârı, işlevsel olmayan bir başa çıkma yöntemi iken bu yönüyle, sığınmacılara sabır ve metanet sağlayabildiği için onlar açısından işlevsel bir başa çıkma yöntemi olabileceğine dair kanaat oluşturmaktadır.

Tablo 3.22. İnanç için çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları

Boyutlar	β	t	p	R ²
Etkin başa çıkma	,029	,399	,690	0,332
Planlama	,106	1,625	,105	
Olumlu yeniden yorumlama	-,074	-1,130	,259	
Kabullenme	,083	1,449	,149	
Mizah	-,159	-2,697	,007	
Dine yönelme	,080	1,223	,222	
Duygusal sosyal destek kullanma	-,011	-,180	,857	
Araçsal sosyal destek kullanma	-,045	-,765	,445	
Zihinsel olarak ilgiyi kesme	-,029	-,371	,711	
Yadsıma (İnkar)	,152	2,623	,009	
Duyguları açığa vurma	,083	1,297	,196	
Madde kullanımı	-,385	-5,136	,000	
Davranışsal olarak ilgiyi kesme	-,108	-1,807	,072	
Kendini suçlama	-,099	-1,705	,089	

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriyeli sığınmacılardan Kayseri ilinde yaşayanlar üzerinden yapılan bu araştırmada sığınmacıların demografik özellikleri, dindarlık düzeyleri ve başa çıkma yöntemleri ile bunlar arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Yapılan bu araştırma sonucunda; sığınmacıların dindarlığın ibadet boyutunda en yüksek puanı, farz olan namazları cemaatle kılma maddesinden, dindarlığın inanç boyutunda ise hayatını dini inançlarına göre yaşama maddesinden aldıkları görülmüştür. İnanç boyutundaki madde puanlarının ortalaması ibadet boyutundakilerden daha yüksektir ve inanç ile ibadet arasında doğru yönde bir ilişki mevcuttur. Erkekler kadınlara nispeten daha dindar görünmekle birlikte yaşa göre değişen bir dindarlık söz konusu değildir. Yani yaş aralıkları dindarlık konusunda birbirinden farklılaşmamışlardır.

Türkiye’de beş yıldan daha uzun süredir kalanların diğer sığınmacılardan daha az dindar oldukları görülmüştür. Bir işte çalışanlar herhangi bir işte çalışmayan veya çalışamayanlara nispeten daha dindardırlar. Ancak medeni duruma göre dindarlığın farklılığından bahsetmek mümkün değildir. Eğitim durumu açısından ise her ne kadar dindarlığın ibadet boyutunda bir farklılık görülme de yükseköğretim eğitimi yarıda bırakmak zorunda kalanlar ile yükseköğretimden mezun olanların eğitim görmeyenler ile ilkokul mezunlarından daha dindar oldukları görülmüştür.

Önemli bir değişken olan savaş nedeniyle en az bir yakının kaybedilmesi durumunu yaşayan sığınmacıların hem ibadet hem de inanç boyutunda anlamlı şekilde yakınıni kaybetmeyenlerden daha dindar oldukları ortaya konulmuştur. Bu noktada sığınmacıların, dinleri olan İslam’da yer alan, musibetlere karşı sabır ve tevekkül gösterip onlara birer imtihan olarak bakma anlayışına daha sıkı sarıldıkları, ibadet ve inanç yönlerinin daha ağır bastığı sonucuna varılmıştır.

Sığınmacıların en fazla kullandıkları başa çıkma yöntemlerinin dine yönelmeyle birlikte etkin başa çıkma ve planlama olması, sığınmacıların sıkıntı anında sadece daha fazla dua etmekle kalmayıp fiili olarak da sıkıntıların giderilmesi için mücadele ettiklerini, her işte bir hikmetin olduğu düşüncesiyle sıkıntıların olumlu taraflarına da bakarak mücadeleden vazgeçmediklerini, dolayısıyla madde kullanımı gibi kaçınmacı bir başa çıkma yöntemine oldukça az başvurdukları görülmüştür.

Sığınmacı erkekler kadınlara nispeten daha işlevsel ve sorun odaklı başa çıkma yöntemleri kullanmaktadırlar. 15-25 yaş aralığındakilerin sıkıntılarla başa çıkmada daha zayıf kaldıkları, Türkiye’de kaldıkları süre iki yıldan daha az olan sığınmacıların ise çok daha fazla başa çıkma yöntemi kullandıkları görülmüştür. Kullandıkları başa çıkma yöntemlerinin fazlalığı karşılaştıkları sıkıntıların da fazla olduğuna bir işaret olarak kabul edilebilir. Nitekim sığınmacılar ilk yıllarında, vatanlarında maruz kaldıkları sıkıntıların etkisini henüz atlatamamış olmakla birlikte, sığındıkları ülkenin şartlarına uyum sağlamada da en zor dönemlerini yaşamaktadırlar.

Bir işte çalışan Suriyeli sığınmacılar daha işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanıyorken medeni durumun dindarlık düzeyinde olduğu gibi başa çıkma yöntemlerinde de önemli bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Sadece eşini kaybetmiş veya ayrılmak durumunda kalmış sığınmacılar evli olanlara nispeten daha fazla madde kullanımına başvurmaktadırlar. Dindarlık düzeylerindeki farklılaşmaya benzer şekilde yükseköğretim eğitimi yarıda bırakmak zorunda kalanlar ile yükseköğretimden mezun olanlar, diğer sığınmacılara nispeten daha işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanmaktadırlar. Eğitim seviyesi arttıkça dindarlık düzeyinin de daha etkili başa çıkma yöntemi kullanmanın da arttığı sonucuna varılabilir ki bu sonuç çalışan sığınmacılar için de geçerli olur. Dolayısıyla dindarlık düzeyinin yüksek olmasıyla ilişkili olarak daha işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanılmaktadır.

Savaş nedeniyle yakınıni kaybeden sığınmacılar da inkâr etme dışında işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanmaktadırlar ve daha dindardırlar. Gerçi buradaki inkâr etme yönteminin şayet, sıkıntıların mü’mine günahlarının affolunması için verildiği dolayısıyla aslında bunun bir sıkıntı değil netice itibariyle bir ödül olacağı gibi düşüncelerle başvuru bir başa çıkma yöntemi olması durumunda inkâr yönteminin de olumsuz olduğunu savunmak isabetli olmayacaktır.

Araştırmanın sonuçları, ibadetin artmasıyla sığınmacıların sorun ve duygu odaklı başa çıkma yöntemlerini daha fazla kullandıklarını ortaya koymaktadır. İnancın artması ise işlevsiz başa çıkma yöntemlerinden olan madde kullanımı, yadsıma (inkâr) ve mizahın kullanılmasını azaltmaktadır.

Bu araştırma sonucuna göre son 15 yıldır yapılan araştırmaların bulgularına paralel olarak dindarlığın sığınmacıların psikolojisi üzerindeki sadece olumlu etkilerinden bahsetmek mümkündür (son 15 yılda dindarlığın psikoloji üzerine olumsuz etkisi olduğu sonucuna varan çok az araştırma vardır, bunlar için Bölüm 1.1' bkz.). Zorunlu göçü yaşayan Suriyelilerin %64'üne tekabül eden Türkiye'de yaşayan 3,6 milyonluk kısmının fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasının ve ekonomik sorunlarının giderilmesinin yanında eğitim, dil, sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümünde de yardıma bulunulması gerekmektedir. Sığınmacıların artan dindarlıklarının başa çıkmada oluşturduğu olumlu etkiye istinaden dindarlıklarının azalmasına sebebiyet veren durumlar varsa bunların tespit edilmesi için daha fazla akademik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bu durumlardan biri muhtemelen sığınmacılara özel bir dini rehberliğin yapılmamasıdır ki Türkiye'de geçirilen sürenin beş yılın üzerine çıkmasıyla hem dindarlık azalmakta hem de pek işlevsel olmayan başa çıkma yöntemleri artmaktadır. Dindarlığın azalmasının psikolojik sorunlar ortaya çıkarması mümkün olduğundan bu konuda kaydedilecek ilerlemelere önemli bir ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dindarlığın ruh sağlığı için temin ettiği olumlu etki göz önüne alındığında diğer maddi destekler yanında dini ve psikolojik rehberliğe en fazla ihtiyacı olan kesimler; Türkiye'de kalma süresi beş yılı geçenler (ki bunlar gün geçtikçe kendilerini daha çaresiz hissetmektedirler), çalışmayan veya çalışamayan sığınmacılar, Türkiye'ye sığınalı henüz iki yılı geçmeyen sığınmacılar (ki bir yakınıni kaybeden veya göç nedeniyle yaşadığı sıkıntılar henüz yeni olanlar, daha çeşitli ve fazla başa çıkma yöntemlerine başvurmak zorunda kalmışlardır) şeklinde sıralanabilir.

Her ne kadar bu tez çalışmasındaki araştırma örneklemini sadece Kayseri'den seçilmiş ve örneklemdaki erkek oranı yüksek çıkmış, yaş ortalaması yüksek olan sığınmacılara fazla ulaşılamamış olsa da (ki bunda Türkiye'ye gelen sığınmacılar arasında yaşlıların

fazla olmaması, yaşlıların ülkelerini terk edememiş olmalarının da etkisi vardır) yapılan bu araştırma sonuçlarının Türkiye geneli için önemli ipuçları taşıdığı iddiasında bulunmakta bir mahsur bulunmamaktadır.

Kullanılan dindarlık ölçeğinin kadınlar açısından erkeklerde olduğu kadar güvenilir olmadığı değerlendirilmektedir. Ölçekte cemaatle namaz kılma ile hacca ve umreye gitme, dindarlığın göstergesi olarak kabul edilmiştir. Kadınların cemaate dâhil olmamaları dindarlıklarının daha az olduğu anlamını -her Müslüman toplum için- taşımamaktadır. Ayrıca hac ve umre bölgesine uzak mesafede olan Müslümanlar için de bu ibadetlerin sık sık yerine getirilmemesi bu insanların daha az dindar oldukları anlamına gelmemektedir. Bu nedenle örneğin *cemaatle namaz kılma* maddesinin *namazı vaktinde kılma* şeklinde değiştirilmesi, ölçeğin bu yönde yeniden düzenlenmesi için yapılacak araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abu Raiya, Hisham, Kenneth I. Pargament, Annette Mahoney, ve Catherine Stein. 2008. "A Psychological Measure of Islamic Religiousness: Development and Evidence for Reliability and Validity". *The International Journal for the Psychology of Religion* 18(4):291-315.
- Abu-Raiya, Hisham ve Kenneth I. Pargament. 2011. "Empirically based psychology of Islam: summary and critique of the literature". *Mental Health, Religion & Culture* 14(2):93-115.
- Ahrold, Tierney K. ve Cindy M. Meston. 2010. "Ethnic Differences in Sexual Attitudes of U.S. College Students: Gender, Acculturation, and Religiosity Factors". *Archives of Sexual Behavior* 39(1):190-202.
- Ai, Amy L., Bruce L. Rollman, ve Candyce S. Berger. 2010. "Comorbid Mental Health Symptoms and Heart Diseases: Can Health Care and Mental Health Care Professionals Collaboratively Improve the Assessment and Management?" *Health & Social Work* 35(1):27-38.
- Akıncı, Buket, Ahmet Nergiz, ve Ercan Gedik. 2015. "Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul". *Göç araştırmaları dergisi* (2):58–83.
- Al Zaben, Faten, Doaa Ahmed Khalifa, Mohammad Gamal Sehlo, Saad Al Shohaib, Salma Awad Binzaqr, Alae Magdi Badreg, Rawan Ali Alsaadi, ve Harold G. Koenig. 2015. "Religious Involvement and Health in Dialysis Patients in Saudi Arabia". *Journal of Religion and Health* 54(2):713-30.
- Al Zaben, Faten, Mohammad Gamal Sehlo, Doaa Ahmed Khalifa, ve Harold G. Koenig. 2015. "Test–Retest Reliability of the Muslim Religiosity Scale: Follow-Up to 'Religious Involvement and Health Among Dialysis Patients in Saudi Arabia'". *Journal of Religion and Health* 54(3):1144-47.

- Alghorani, Mohammad Adnan. 2008. "Knowledge-Practice Measure of Islamic Religiosity (KPMIR): A Case of High School Muslim Students in the United States". *Journal of Muslim Mental Health* 3(1):25-36.
- Allport, Gordon W. 1950. *The individual and his religion: a psychological interpretation*. Oxford, England: Macmillan.
- Allport, Gordon W. ve J. Michael Ross. 1967. "Personal religious orientation and prejudice." *Journal of personality and social psychology* 5(4):432.
- Altemeyer, Bob ve Bruce Hunsberger. 1992. "Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice". *The International Journal for the Psychology of Religion* 2(2):113-33.
- Apak, Hıdır. 2014. "Suriyeli göçmenlerin uyumu ve gelecek beklentileri: Mardin örneği". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin*.
- Aydın, K. B. 2005. "Akış kuramına dayalı stresle başa çıkma grup programının ergenlerin stresle başa çıkma stratejilerine etkisi". *Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Ankara: Türkiye*.
- Ayten, Ali. 2012. "Tanrı'ya Sığınmak-Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma". *İstanbul: İz Yayıncılık*.
- Bacanlı, H., Mustafa Sürücü, ve Tahsin İlhan. 2013. "Başa çıkma stilleri ölçeği kısa formunun (BÇSÖ-KF) psikometrik özelliklerinin incelenmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler* 13(1):81-96.
- Batson, C. Daniel ve Patricia A. Schoenrade. 1991. "Measuring religion as quest: 1) Validity concerns". *Journal for the scientific study of Religion* 416-429.
- Bell, David. 1999. *Psychoanalysis and culture: A Kleinian perspective*. Karnac Books.

- Berry, John W. 1997. "Immigration, acculturation, and adaptation". *Applied psychology* 46(1):5-34.
- Best, Megan, Phyllis Butow, ve Ian Olver. 2014. "Spiritual support of cancer patients and the role of the doctor". *Supportive Care in Cancer* 22(5):1333-39.
- Best, Megan, Phyllis Butow, ve Ian Olver. 2016. "Doctors discussing religion and spirituality: A systematic literature review". *Palliative Medicine* 30(4):327-337.
- Bolger, Niall. 1990. "Coping as a personality process: a prospective study." *Journal of personality and social psychology* 59(3):525.
- Buz, Sema. 2008. "Türkiye'deki sığınmacıların sosyal profili". *Polis Bilimleri Dergisi* 10(4):1-14.
- Carver, Charles S. 1997. "You want to measure coping but your protocol' too long: Consider the brief cope". *International Journal of Behavioral Medicine* 4(1):92.
- Carver, Charles S., Christina Pozo, Suzanne D. Harris, Victoria Noriega, Michael F. Scheier, David S. Robinson, Alfred S. Ketcham, Frederick L. Moffat Jr, ve Kimberley C. Clark. 1993. "How coping mediates the effect of optimism on distress: a study of women with early stage breast cancer." *Journal of Personality and social psychology* 65(2):375.
- Carver, Charles S. ve Michael Scheier. 1990. "Principles of self-regulation: Action and emotion." Ss. 3-52 içinde *Handbook of motivation and cognition: Foundations of social behavior*, Vol. 2. New York, NY, US: The Guilford Press.
- Carver, Charles S., Michael F. Scheier, ve Jagdish K. Weintraub. 1989. "Assessing coping strategies: a theoretically based approach." *Journal of personality and social psychology* 56(2):267.
- Cemal, Yalçın. 2004. "Göç Sosyolojisi". *Basım, Ankara: Anı Yayıncılık*.

- Cengiz, Erdi. 2018. “Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Psikososyal Uyum Sorunları ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Chapman, David W. ve John F. Carter. 1979. “Translation Procedures for the Cross Cultural Use of Measurement Instruments”. *Educational Evaluation and Policy Analysis* 1(3):71-76.
- Çağlayan, Çiğdem. 2011. “Şiddet ve Savaş”. *Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics* 4(2):46–51.
- Çelik, Celalettin. 2012. “Göç, Kentleşme ve Din”. *Din Sosyolojisi*, (Ed. N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu), Ankara: Grafiker Yayınları 297–306.
- Demirbaş, Hatice ve Ece Bekaroğlu. 2013. “Evden uzakta olmak: sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler”. *Kriz dergisi* 21(1):11–24.
- Donahue, Michael J. 1985. “Intrinsic and extrinsic religiousness: Review and meta-analysis”. *Journal of Personality and Social Psychology* 48(2):400-419.
- Drumm, René, Marciana Popescu, Laurie Cooper, Shannon Trecartin, Marge Seifert, Tricia Foster, ve Carole Kilcher. 2014. “‘God Just Brought Me Through It’: Spiritual Coping Strategies for Resilience Among Intimate Partner Violence Survivors”. *Clinical Social Work Journal* 42(4):385-94.
- Durkheim, E. 2005. “Dinî hayatın ilkel biçimleri [The elementary forms of the religious life]”. *F. Aydın, trans.*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Ecklund, Elaine Howard ve Jerry Z. Park. 2009. “Conflict Between Religion and Science Among Academic Scientists?” *Journal for the Scientific Study of Religion* 48(2):276-92.
- Ehlers, Anke ve David M. Clark. 2000. “A cognitive model of posttraumatic stress disorder”. *Behaviour Research and Therapy* 38(4):319-45.

- El-Menouar, Yasemin. 2014. "The five dimensions of Muslim religiosity. Results of an empirical study". *methods, data, analyses* 8(1):26.
- Emmons, Robert A., Chi Cheung, ve Keivan Tehrani. 1998. "Assessing Spirituality Through Personal Goals: Implications for Research on Religion and Subjective Well-Being". *Social Indicators Research* 45(1):391-422.
- Endler, Norman S. ve James D. Parker. 1990. "Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation." *Journal of personality and social psychology* 58(5):844.
- Erkan, Erol. 2016. "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği". *İlahiyat Akademi Dergisi (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)* 3(4):1-35.
- Folkman, Susan ve Richard S. Lazarus. 1985. "If it changes it must be a process: study of emotion and coping during three stages of a college examination." *Journal of personality and social psychology* 48(1):150.
- Francis, Leslie J. ve Michael T. Stubbs. 1987. "Measuring attitudes towards christianity: from childhood into adulthood". *Personality and Individual Differences* 8(5):741-43.
- Freud, Sigmund. 1928. "The future of an illusion (WD Robson-Scott, Trans.)". *London: Hogarth.(Original work published 1927).*
- Freud, Sigmund. 2006. "Uygarlık, Din ve Toplum/Bir Yanılsamanın Geleceği (çev. Selçuk Budak)". *İstanbul: Öteki Yayınları.*
- Gall, Terry Lynn, Elizabeth Kristjansson, Claire Charbonneau, ve Peggy Florack. 2009. "A longitudinal study on the role of spirituality in response to the diagnosis and treatment of breast cancer". *Journal of Behavioral Medicine* 32(2):174-86.
- Ghorbani, Nima, P. J. Watson, Shiva Geranmayepour, ve Zhuo Chen. 2014. "Measuring Muslim spirituality: Relationships of Muslim experiential religiousness with

religious and psychological adjustment in Iran”. *Journal of Muslim Mental Health* 8(1).

Ghorbani, Nima, P. J. Watson, Ahad Framarz Ghramaleki, Ronald J. Morris, ve Ralph W. Hood. 2002. “Muslim-Christian Religious Orientation Scales: Distinctions, Correlations, and Cross-Cultural Analysis in Iran and the United States”. *The International Journal for the Psychology of Religion* 12(2):69-91.

Giaquinto, S., L. Bruti, V. Dall’Armi, E. Palma, ve C. Spiridigliozzi. 2011. “Religious and Spiritual Beliefs in Outpatients Suffering from Parkinson Disease”. *International Journal of Geriatric Psychiatry* 26(9):916-22.

Glock, Charles Young ve Rodney Stark. 1965. *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.

Gökçan, Gül, Ç. Açıkyıldız, ve Senar Ataman. 2015. “Göç ve mültecilik”. Retrieved, February 20:2016.

Gündüz, Zuhale YEŞİLYURT. 2011. “Almanya’daki Türkiye kökenli göçmenlerin sağlık durumları: ‘göç hasta eder’ den ‘göç sağlığa iyi gelir’ e geçiş için öneriler”. *Onlar Bizim Hemşehrimiz* 85.

Hall, Todd W. ve Keith J. Edwards. 1996. “The initial development and factor analysis of the Spiritual Assessment Inventory”. *Journal of Psychology and Theology* 24(3):233–246.

Hall, Todd W. ve Keith J. Edwards. 2002. “The Spiritual Assessment Inventory: A Theistic Model and Measure for Assessing Spiritual Development”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 41(2):341-57.

Hamdan-Mansour, Ayman M. 2013. “Depression, psychological distress and coping skills among patients diagnosed with type-II Diabetes Mellitus”. *Life Science Journal* 10(4).

- Hart, Alton, R. Jeff Kohlwes, Rick Deyo, Lorna A. Rhodes, ve Deborah J. Bowen. 2003. "Hospice patients' attitudes regarding spiritual discussions with their doctors". *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*® 20(2):135-39.
- Hill, Peter C. ve Ralph W. Hood. 1999. *Measures of religiosity*. Religious Education Press Birmingham, AL.
- Himelfarb, Igor ve Neli Esipova. 2016. "Commitment to Islam in Kazakhstan and Kyrgyzstan: An Item Response Theory Analysis". *The International Journal for the Psychology of Religion* 26(3):252-67.
- Holahan, Charles J., Rudolf H. Moos, ve Jeanne A. Schaefer. 1996. *Coping, stress resistance, and growth: Conceptualizing adaptive functioning*. Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Jana-Masri, Asma ve Paul E. Priester. 2007. "The development and validation of a Qur'an-based instrument to assess Islamic religiosity: The religiosity of Islam scale". *Journal of Muslim Mental Health* 2(2):177–188.
- Ji, Chang-Ho C. ve Yodi Ibrahim. 2007. "Islamic Doctrinal Orthodoxy and Religious Orientations: Scale Development and Validation". *The International Journal for the Psychology of Religion* 17(3):189-208.
- Johnson, Todd M. ve Brian J. Grim. 2013. *The world's religions in figures: An introduction to international religious demography*. John Wiley & Sons.
- Kandasamy, A., S. K. Chaturvedi, ve G. Desai. 2011. "Spirituality, Distress, Depression, Anxiety, and Quality of Life in Patients with Advanced Cancer". *Indian Journal of Cancer* 48(1):55.
- Kaplan, Harold I. ve Benjamin J. Sadock. 1988. *Synopsis of psychiatry: Behavioral sciences clinical psychiatry*. Williams & Wilkins Co.

- Kass, Jared D., Richard Friedman, Jane Leserman, Patricia C. Zuttermeister, ve Herbert Benson. 1991. "Health outcomes and a new index of spiritual experience". *Journal for the Scientific Study of Religion* 203–211.
- Kaufman, Gordon D. 1981. *The theological imagination: Constructing the concept of God*. Westminster John Knox Press.
- Kirkpatrick, L. A., S. Kellas, ve D. Shillito. 1993. "Loneliness and perceptions of social support from God". içinde *101st Annual Convention of the American Psychological Association, Toronto, Ontario, Canada*.
- Kirkpatrick, Lee A. 1995. "Attachment theory and religious experience."
- Kirmayer, Laurence J., Lavanya Narasiah, Marie Munoz, Meb Rashid, Andrew G. Ryder, Jaswant Guzder, Ghayda Hassan, Cécile Rousseau, ve Kevin Pottie. 2011. "Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care". *Canadian Medical Association Journal* 183(12):E959.
- Koenig, Harold G. 2009. "Research on Religion, Spirituality, and Mental Health: A Review". *The Canadian Journal of Psychiatry* 54(5):283-91.
- Koenig, Harold G., Faten Al Zaben, Doaa Ahmed Khalifa, ve Saad Al Shohaib. 2014. "Measures of Religiosity". Ss. 530-61 içinde *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*. London, United Kingdom: Academic Press.
- Krause, Neal ve Keith M. Wulff. 2004. "Religious doubt and health: Exploring the potential dark side of religion". *Sociology of Religion* 65(1):35–56.
- Lazarus, Richard S. ve Susan Folkman. 1984. *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company.
- Lee, Young Mun, Ok Ja Shin, ve Myung Ho Lim. 2012. "The psychological problems of North Korean adolescent refugees living in South Korea". *Psychiatry investigation* 9(3):217.

- Leuba, James H. 1916. "The Belief in God and Immortality: A Psychological". *Anthropological and Statistical Study*, Sherman, French, Boston.
- Lukoff, David, Francis Lu, ve Robert Turner. 1992. "Toward a more culturally sensitive DSM-IV: Psychoreligious and psychospiritual problems". *Journal of Nervous and Mental Disease* 180(11):673-82.
- Mahudin, Nor, Noraini Noor, Mariam Dzulkifli, ve Nazariah Janon. 2016. "Religiosity among muslims: A scale development and validation study". *Makara Hubs-Asia* 20(2):109–121.
- Maton, Kenneth I. 1989. "The stress-buffering role of spiritual support: Cross-sectional and prospective investigations". *Journal for the scientific study of religion* 310–323.
- McCrae, Robert R. ve Paul T. Costa Jr. 1986. "Personality, coping, and coping effectiveness in an adult sample". *Journal of personality* 54(2):385–404.
- Miranda, Alexis O. ve Kenneth B. Matheny. 2000. "Socio-Psychological Predictors of Acculturative Stress among Latino Adults." *Journal of Mental Health Counseling* 22(4):306.
- Moos, Rudolph H. ve Andrew G. Billings. 1982. "Conceptualizing and measuring coping resources and processes". *Handbook of stress: Theoretical and clinical aspects* 2.
- Moreira-Almeida, Alexander, Francisco Lotufo Neto, ve Harold G. Koenig. 2006. "Religiousness and mental health: a review". *Brazilian Journal of Psychiatry* 28(3):242–250.
- Mowrer, O. H. 1951. "Two-factor learning theory: summary and comment." *Psychological Review* 58(5):350-54.

- Nicholl, Catherine ve Andrew Thompson. 2004. "The psychological treatment of Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) in adult refugees: A review of the current state of psychological therapies". *Journal of Mental Health* 13(4):351-62.
- Norenzayan, Ara. 2013. *Big gods: How religion transformed cooperation and conflict*. Princeton University Press.
- Nunnally, Jum C., Ira H. Bernstein, ve Jos MF ten Berge. 1967. *Psychometric theory*. C. 226. McGraw-hill New York.
- Oláh, Attila. 1995. "Coping strategies among adolescents: a cross-cultural study". *Journal of Adolescence* 18(4):491-512.
- Olufadi, Yunusa. 2017. "Muslim Daily Religiosity Assessment Scale (MUDRAS): A new instrument for Muslim religiosity research and practice." *Psychology of Religion and Spirituality* 9(2):165.
- Özbay, Y. ve B. Şahin. 1997. "Stresle başa çıkma tutumları envanteri: Geçerlik ve güvenirlik çalışması".
- Özcan, Zeynep. 2019a. "Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma". *Bilimname* 37(1).
- Özcan, Zeynep. 2019b. "Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23(1):127-47.
- Padela, Aasim I., Amal Killawi, Jane Forman, Sonya DeMonner, ve Michele Heisler. 2012. "American Muslim Perceptions of Healing: Key Agents in Healing, and Their Roles". *Qualitative Health Research* 22(6):846-58.
- Pargament, Kenneth I., Joseph Kennell, William Hathaway, Nancy Grevengoed, Jon Newman, ve Wendy Jones. 1988. "Religion and the problem-solving process: Three styles of coping". *Journal for the scientific study of religion* 90-104.

- Rachman, S. 1984. "Anxiety disorders: Some emerging theories". *Journal of behavioral assessment* 6(4):281-99.
- Rescorla, Robert A. 1988. "Pavlovian conditioning: It's not what you think it is." *American Psychologist* 43(3):151-60.
- Rizvi, Mohd Ahsan Kabir ve Mohammad Zakir Hossain. 2017. "Relationship Between Religious Belief and Happiness: A Systematic Literature Review". *Journal of Religion and Health* 56(5):1561-82.
- Roger, Kerstin Stieber ve Andrew Hatala. 2018. "Religion, spirituality & chronic illness: A scoping review and implications for health care practitioners". *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought* 37(1):24-44.
- Ross, Keisha, Paul J. Handal, Eddie M. Clark, ve Jillon S. Vander Wal. 2008. "The Relationship Between Religion and Religious Coping: Religious Coping as a Moderator Between Religion and Adjustment". *Journal of Religion and Health* 48(4):454.
- Saffari, Mohsen, Harold G. Koenig, Ghader Ghanizadeh, Amir H. Pakpour, ve Donia R. Baldacchino. 2014. "Psychometric Properties of the Persian Spiritual Coping Strategies Scale in Hemodialysis Patients". *Journal of Religion and Health* 53(4):1025-35.
- Sağaltıcı, E. 2013. "Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu taraması". *Unpublished dissertation). Gaziantep Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Gaziantep. Retrieved from Turkish thesis database.*
- Sağır, Zeynep. 2014. "Suriyeli mültecilerde dini başa çıkma ve ruh sağlığı". *Unpublished Master's thesis). Marmara University, İstanbul, Turkey.*
- Sağır, Zeynep. 2018. "Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din". *Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*

- Sahin, Abdullah ve Leslie J. Francis. 2002. "Assessing attitude toward Islam among Muslim adolescents: The psychometric properties of the Sahin-Francis scale". *Muslim Education Quarterly* 19(4):35–47.
- Saleh, Ayman, Serdar Aydın, ve Orhan Koçak. 2018. "A comparative Study of Syrian Refugees in Turkey, Lebanon, and Jordan: Healthcare Access and Delivery". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 8(14):448–464.
- Saroglou, Vassilis. 2009. "Religiousness as a Cultural Adaptation of Basic Traits: A Five-Factor Model Perspective". *Personality and Social Psychology Review* 14(1):108-25.
- Shukor, S. Abdul ve Ahmad Jamal. 2013. "Developing scales for measuring religiosity in the context of consumer research". *Middle-East Journal of Scientific Research* 13(1):69–74.
- Smart, Ninian ve Frederick Mathewson Denny. 1999. *Atlas of the World's Religions*. Oxford University Press London.
- Steinhardt, Mary ve Christyn Dolbier. 2008. "Evaluation of a Resilience Intervention to Enhance Coping Strategies and Protective Factors and Decrease Symptomatology". *Journal of American College Health* 56(4):445-53.
- Subaşı, Necdet. 2004. *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İz Yayıncılık.
- Şeker, B. Dilara, Aynur İlhan Tunç, ve Erdal Şahin. 2010. "Van İli Örneğinde Terör Suçlarına Karışan Kişilerin İç Göç, Sosyal Psikolojik ve Eğitim Açılarından Değerlendirilmesi". *Terörün Sosyal Psikolojisi* 229–253.
- Şenzeybek, Aytekin. 2013. "Suriye’de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 6(2):s–469.
- Tanay Akalın, Aylin. 2016. "Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları". Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Teodorescu, Dinu-Stefan, Trond Heir, Edvard Hauff, Tore Wentzel-Larsen, ve Lars Lien. 2012. "Mental health problems and post-migration stress among multi-traumatized refugees attending outpatient clinics upon resettlement to Norway". *Scandinavian Journal of Psychology* 53(4):316–332.
- Tepper, Leslie, Steven A. Rogers, Esther M. Coleman, ve H. Newton Malony. 2001. "The prevalence of religious coping among persons with persistent mental illness". *Psychiatric Services* 52(5):660–665.
- Terzi, Şerife. 2009. "Bilişsel Değerlendirme Ölçeği'nin uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 7(1):127-41.
- Tiliouine, Habib, Robert A. Cummins, ve Melanie Davern. 2009. "Islamic religiosity, subjective well-being, and health". *Mental Health, Religion & Culture* 12(1):55-74.
- Tobin, David L., Kenneth A. Holroyd, Russ V. Reynolds, ve Joan K. Wigal. 1989. "The hierarchical factor structure of the coping strategies inventory". *Cognitive Therapy and Research* 13(4):343-61.
- Toole, Michael J. ve Ronald J. Waldman. 1993. "Refugees and Displaced Persons: War, Hunger, and Public Health". *JAMA* 270(5):600-605.
- Tousignant, Michel, Emmanuel Habimana, Colette Biron, Claire Malo, Esther Sidoli-LeBianc, ve Naima Bendris. 1999. "The Quebec Adolescent Refugee Project: Psychopathology and Family Variables in a Sample From 35 Nations". *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 38(11):1426-32.
- Türküm, A. Sibel. 2002. "Stresle Başa Çıkma Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2(18):25-34.
- Ulu, Mustafa. 2014. "Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği". Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- Uygur, Ali Engin. 2016. “Değerler Sisteminin (Dinî Başa Çıkma, Affedicilik ve Emmons Şükür Ölçekleri Açısından) Anksiyete Duyarlılığı Üzerindeki Yordayıcı Etkisi: Metakognisyonların Aracı Rolü”. *Üsküdar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Warfa, Nasir, Sarah Curtis, Charles Watters, Ken Carswell, David Ingleby, ve Kamaldeep Bhui. 2012. “Migration experiences, employment status and psychological distress among Somali immigrants: a mixed-method international study”. *BMC Public Health* 12(1):749.
- Westermeyer, J. 2000. “Severity of trauma among refugee psychiatric patients”. *Psychiatric Times* 17:4.
- Whitley Jr, Bernard E. 2009. “Religiosity and attitudes toward lesbians and gay men: A meta-analysis”. *International Journal for the Psychology of Religion* 19(1):21–38.
- Wilde, Alex ve Stephen Joseph. 1997. “Religiosity and personality in a Moslem context”. *Personality and Individual Differences* 23(5):899-900.
- Worthington, Everett L. 1988. “Understanding the values of religious clients: A model and its application to counseling.” *Journal of Counseling Psychology* 35(2):166.
- Worthington Jr, Everett L., Nathaniel G. Wade, Terry L. Hight, Jennifer S. Ripley, Michael E. McCullough, Jack W. Berry, Michelle M. Schmitt, James T. Berry, Kevin H. Bursley, ve Lynn O’connor. 2003. “The Religious Commitment Inventory–10: Development, refinement, and validation of a brief scale for research and counseling.” *Journal of counseling psychology* 50(1):84.
- Yablon, Yaacov B., Leslie J. Francis, ve Mandy Robbins. 2014. “The Katz-Francis Scale of Attitude toward Judaism: Internal Consistency Reliability and Construct Validity among Female Undergraduate Students in Israel”. *Pastoral Psychology* 63(1):73-78.

Yoğurtçu, Fatma. 2009. “Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adapazarı.

2019a, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma”. Son erişim tarihi: 24 Haziran 2019, (https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecicikoruma_363_378_4713).

2019b, Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, “Situation Syria Regional Refugee Response”. Son erişim tarihi: 24 Haziran 2019, (<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>).

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

الخلفية الشخصية

١. سنة الولادة:	٢. الجنس: ☐ أنثى ☐ ذكر	٣. سنة القُدوم إلى تركيا (تاريخ شهر والعام):
٤. هل لديك أقارب قتلوا أو جرحوا بسبب الحرب؟	٥. نوع النشاط المهني: ☐ أعمال حرة ☐ عاطلة عن عمل / مريض \ة ☐ طالب\ة	٦. مستوى التعليم: ☐ دون تعليم (امّي) ☐ تعليم ابتدائي ☐ تعليم ثانوي ☐ تعليم جامعي دون شهادة تخرج ☐ تعليم جامعي مع شهادة تخرج
٧. الوضع العائلي: ☐ متزوج/متزوجة ☐ أعزب/عزبة ☐ أرمل/أرملة ☐ مخطوب/مخطوبة		

Ek 2: Müslüman Dindarlık Ölçeği

مقياس التدين للمسلم

1 - كم عدد الفروض التي تصليها سواء في المسجد أو في مصلى في العمل أو في المنزل

1- 5 فروض يومياً

2- من 4-1 فروض يومياً

3- بعض الفروض أسبوعياً

4- بعض الفروض شهرياً

5- لا أصلي أية فروض

2- هل تصلي نوافل

1 - لا 2- نادراً 3 - أحياناً 4 - كثيراً 5 - كثيراً جداً

3 - هل أنت مواظب على أداء الفروض في أوقاتها أم أنك تجمع بعض الفروض (2 أو أكثر)

1 - باستمرار أجمع الفروض مع بعض

2 - كثيراً ما أجمع الفروض

3 - أحياناً أجمع الفروض

4- نادراً ما أجمع الفروض

5- لا أجمع الفروض أبداً ومواظب على أداء كل فرض في وقته

4- ما هو مقدار قراءتك للقرآن وكذلك الكتب والمجلات الدينية

1 - لا أقرأ أو قليلاً جداً

2- أقرأ في رمضان فقط

3 - في رمضان وأحياناً في غير رمضان (مرات قليلة في الأسبوع)

4- مرات عديدة أسبوعياً

5 - مرة أو أكثر يومياً

5 - ما هو مقدار مشاهدتك أو سماعك للبرامج الدينية في التلفزيون أو الراديو

1 - لا أشاهد ولا أسمع أو قليلاً جداً

2 - في رمضان فقط

3 - في رمضان وأحياناً في غير رمضان (مرات قليلة في الأسبوع)

4 - مرات عديدة أسبوعياً

5 - مرة أو أكثر يومياً

6 - هل تؤدي الزكاة المفروضة سنوياً

1 - لا 2 - نادراً 3 - أحياناً 4 - كثيراً 5 - دائماً

7 - هل تتصدق

1 - لا 2 - نادراً 3 - أحياناً 4 - كثيراً 5 - دائماً

8 - هل تؤدي فريضة الصيام في رمضان وكذلك تصوم نوافل

1 - لا أصوم أبداً

2 - أصوم جزء من رمضان كل عام

3 - أصوم رمضان فقط كل عام

4 - أصوم رمضان كل عام وأحياناً بعض النوافل

5 - أصوم رمضان كل عام وكثيراً من النوافل

9 - كم عدد المرات التي قمت فيها بأداء الحج

1- لم أحج أبداً 2 - مرة واحدة 3 - مرتين 4- مرات عديدة 5 - سنوياً

10 - كم عدد المرات التي قمت فيها بأداء العمرة

1 - لم أقم بأداء العمرة أبداً 2 - مرة واحدة 3 - مرات عديدة 4- سنوياً 5 - مرات عديدة سنوياً

Ek 3: Kısa Başa Çıkma Ölçeği

مقياس التكيف

الرجاء الإجابة على الأسئلة التالية مشيراً إلى أي مدى توافق أو لا توافق على كل عبارة. ضع إشارة مقابل التكرار المناسب لك:

الرقم	البيان	أنا لم أفعل ذلك على الإطلاق	لقد فعلت هذا قليلاً	لقد كنت أفعل هذا بشكل متوسط	لقد فعلت هذا كثيراً
1	تحولت إلى العمل أو الأنشطة الأخرى لتصفية ذهني	A	B	C	D
2	ركزت جهودي على القيام بشيء حيال الوضع الذي أنا فيه	A	B	C	D
3	كنت أقول لنفسي "هذا ليس حقيقياً".	A	B	C	D
4	استخدمت الكحول أو المخدرات لأشعر على نحو أفضل.	A	B	C	D
5	حصلت على الدعم العاطفي من الآخرين.	A	B	C	D
6	تخلّيت عن محاولة التعامل مع الموقف.	A	B	C	D
7	اتخذت إجراءات في محاولة لجعل الوضع يبدو أفضل.	A	B	C	D
8	كنت أرفض أن أصدق أنه ما حدث قد حدث فعلاً.	A	B	C	D
9	قلّلت أشياء حتى أخلص أو أهرب من المشاعر غير السارة المتعلقة بالحدث.	A	B	C	D
10	حصلت على المساعدة والمشورة من أشخاص آخرين.	A	B	C	D
11	استخدمت الكحول أو المخدرات لتساعدني في الخروج من ذلك الموقف	A	B	C	D
12	حاولت أن أرى الموقف في صورة مختلفة، لجعله يبدو أكثر إيجابية.	A	B	C	D
13	انفقدت نفسي.	A	B	C	D
14	حاولت الخروج باستراتيجية حول ما يجب القيام به.	A	B	C	D

Ek 4: Özgünlük Raporu

GEÇİCİ KORUMA ALTINA ALINAN SURİYELİLERİN DİNDARLIK DÜZEYLERİ VE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ

ORIJINALLIK RAPORU

%**7**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**4**

İNTERNET
KAYNAKLARI

%**2**

YAYINLAR

%**6**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

dergiler.ankara.edu.tr

İnternet Kaynağı

%**1**

2

isamveri.org

İnternet Kaynağı

%**1**

3

Submitted to Harran Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

%**1**

4

Submitted to Beykent Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<%**1**

5

Submitted to Celal Bayar Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<%**1**

6

BACANLI, Hasan, SÜRÜCÜ, Mustafa and İLHAN, Tahsin. "Başa Çıkma Stilleri Ölçeği kısa formunun (BÇSÖ-KF) psikometrik özelliklerinin incelenmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması", İletişim Hizmetleri, 2013.

Yayın

<%**1**

7

Submitted to The Scientific & Technological

<%**1**

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Harun ÇELİK

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 04 Haziran 1988, Palu

Medeni Durumu: Evli

Tel: +90 352 207 66 66 - 41065

E-mail: haruncelik@erciyes.edu.tr

Yazışma Adresi: Nuri Has Mah. Sümbül Sok. 18/3 Melikgazi/Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	ERÜ Elektrik-Elektronik Müh.	2010
Lise	Elazığ Hıdır Sever Lisesi	2005

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2013- Halen	ERÜ Havacılık ve Uzay Bil. Fak.	Araştırma Görevlisi
2010- 2011	Erkut Grup A.Ş.	Elektrik Mühendisi

YABANCI DİL

İngilizce

İLGİLİ YAYINLAR

- Çelik H., Ulu, M., “Mormonlar ile Müslümanlar Arasında Karşılıklı Hoşgörüye Dayanan İlişkilerin Nedenleri”, Route Educational and Social Science Journal, 4 (5), s. 178-186, 2017.
- Çelik, H., Ulu, M., “Mormonlar ile Müslümanlar Arasında Karşılıklı Hoşgörüye Dayanan İlişkilerin Nedenleri”, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (ASOS), Antalya, Türkiye, 18-20 Mayıs, 2017, s. 533. (Özet Bildiri)